

BUDAPEST FŐVÁROS
KÖZTEREIN ÁLLÓ SZOBROKNAK ÉS EMLÉKMŰVEKNEK
TÖRZSKÖNYVE.

I.

PETŐFI SÁNDOR
SZOBRÁNAK LEIRÁSA ÉS TÖRTÉNETE

SZERKESZTETTE

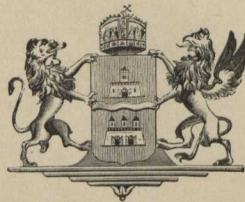
GERLÓCZY KÁROLY

KIR. TANÁCSOS, ELSŐ ALPOLGÁRMESTER ÉS A FŐV. KÉPZŐMŰVÉSZETI BIZOTTSÁG ELNÖKÉNEK

VEZETÉSÉ ÉS FELÜGYELETE ALATT

AMTMANN GÉZA

A FŐV. KÉPZŐMŰVÉSZETI BIZOTTSÁG JEGYZŐJE.

BUDAPEST, 1892.

1971

2008 MÁRC - 2.

Inv. 1.

2013 MÁRC 27.

1976

1980

-2

PETŐFI SÁNDOR

SZOBRÁNAK LEIRÁSA ÉS TÖRTÉNETE

SZERKESZTETTE

GERLÓCZY KÁROLY

KIR. TANÁCSOS, ELSŐ ALPOLGÁRMESTER ÉS A FŐV. KÉPZŐMŰVÉSZETI BIZOTTSÁG ELNÖKÉNEK

VEZETÉSE ÉS FELÜGYELETE ALATT

AMTMANN GÉZA

A FŐV. KÉPZŐMŰVÉSZETI BIZOTTSÁG JEGYZŐJE.

BUDAPEST FŐVÁROS LEVÉLTÁRA

01000027895

BUDAPEST, 1892.

730 / 439. 5 11 / 19^s
929 Pelsőfi
929 Esterházy

24103
Rsz: V/895/A
Védlet 13586/1

Fővárosi Levéltár
No. V. Városháza u. 9-11
Tel. 12/11952.

PESTI KÖNYVNYOMDA-RÉSZVÉNY-TÁRSASÁG.

ELŐSZÓ.

A fővárosi képzőművészeti bizottságnak 1890. évi december hó 8-án tartott ülésében Gerlóczy Károly első alpolgármester bizottsági elnök utalva ama tényre, hogy a főváros közterületein álló nyilvános szobrokról és emlékművekről nyilvántartás sehol sem vezetetik és már most is igen bajos azokra nézve egyes adatokat felkutatni; a jövő nemzedék pedig már épen semmit sem tudna majd szobraink történetéről: azon indítványt tette, hogy egy oly törzskönyv létesíttessék, mely a nyilvános szobrokról és emlékművekről, valamint ezek történetének minden mozzanatairól — tehát a szobor-pénzalap megteremtéséről, a közbenjárt személyek működéséről, a szobormű elkészítéséről, a leleplezési ünnepről, az összegyűlt pénz elszámolásáról, a netán fennmaradt pénzösszeg hováfordításáról — hű képet nyújtson.

Ezen indítványt a bizottság elfogadta és ahhoz az 1891. évi szeptember hó 3-án $\frac{33.858}{1890.}$ szám alatt kelt határozatával a fővárosi tanács is hozzájárult.

A szobor-törzskönyv akként készítendő, hogy minden egyes szobor és emlékmű részére egy-egy betét legyen, melynek első lapja tollrajzban vagy aquarellben a szobornak vagy emlékműnek hű képét mutassa; a többi lapokon pedig a szobor vagy emlékmű leírása mellett, azoknak története közlendő.

A képek elkészíttetése a fővárosi képzőművészeti bizottság elnökének hatáskörébe utaltatott, a történeti adatok összegyűjtése, a megfelelő leírások elkészítése és a történet megírása pedig a képzőművészeti bizottság mindenkori jegyzőjének kötelességévé tétetett.

A törzskönyv kezelésével a fővárosi mérnöki hivatal bízott meg.

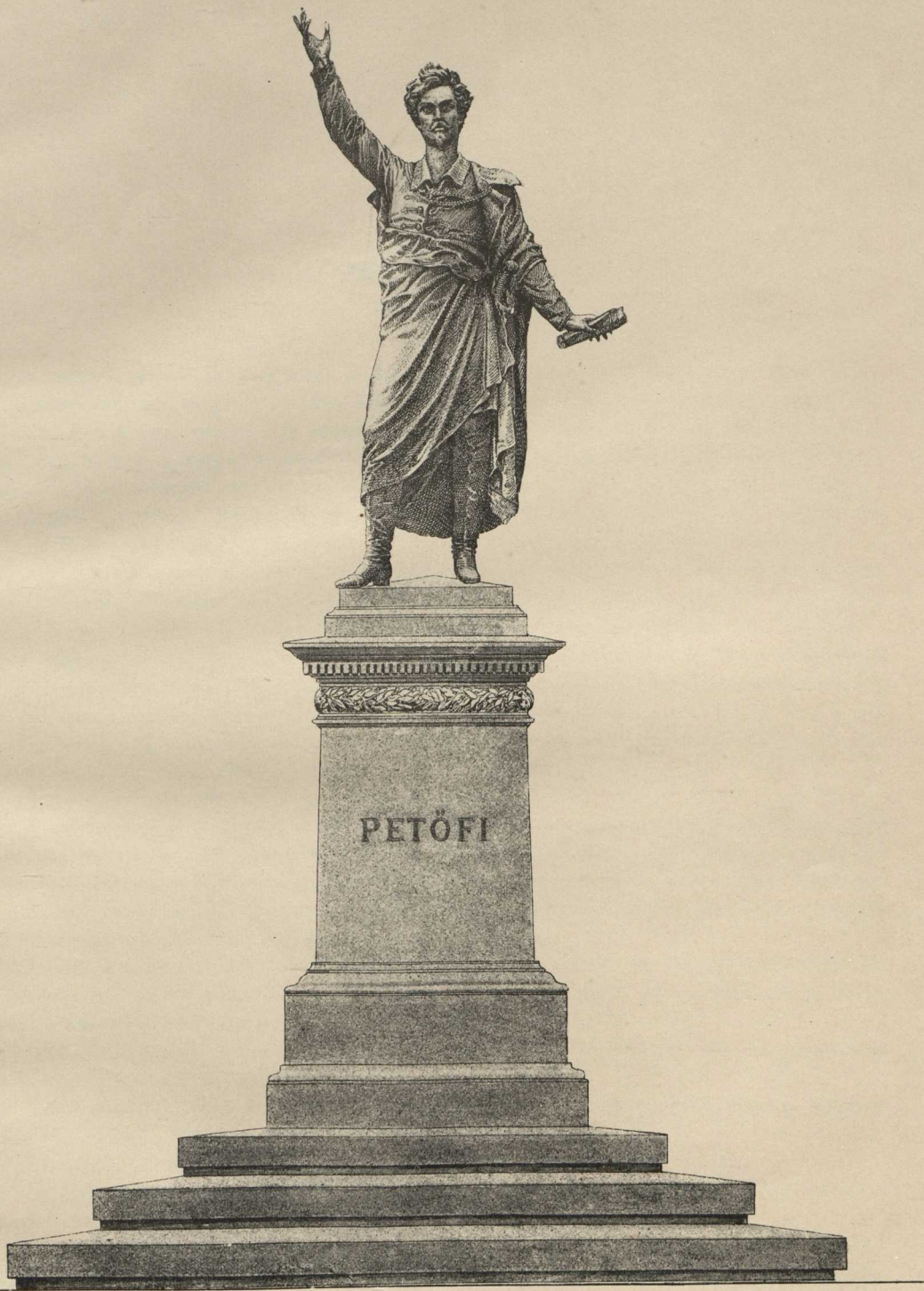
A határozat következtében tehát a főv. képzőművészeti bizottság elnökének vezetése és felügyelete alatt a munkálatok azonnal megindítottak és folytatattatni fognak olyképen, hogy minden egyes szobor és emlékmű betétje egymás után, mint a törzskönyv egyes önálló része, elkészíttetik, de egyuttal a fővárosi hatóság levéltárai részére néhány példányban ki is nyomatik.

Budapesten, 1891. évi december havában.

*Amtmann Géza s. k.,
a fővárosi képzőművészeti bizottság jegyzője.*

*Gerlóczy Károly s. k.,
első alpolgármester,
mint a fővárosi képzőművészeti bizottság elnöke.*

A PETŐFI-SZOBOR.

A PETŐFI-SZOBOR.

Jauernig Nándor tollrajza után.

A SZOBOR LEIRÁSA.

A szobor a főváros Duna-balpartján, a Corso-sétány délkeleti — alsó — végén, a Mária Valéria-utca, a Régi-posta-utca, a görög templom, a Kötő-utca és Eskü-tértől határolt Petőfi-téren örökíti meg Petőfi Sándort, a magyar nemzet nagy költőjét, a hazaszeretet, szabadság és szerelem dalnokát, azt, kinek minden szívdobbanása a magyar nemzeté volt, azt, ki annyira szerette hazáját, hogy érte a csatatéren vérzett el, a kinek sirhantját azonban nem sikerült megtalálnunk.

A szobor háttérében akáczfák láthatók, az alak jobbra a Duna, balja pedig a görög templom felé esik és az Eskü-tér felé néz.

A szobor alapja 7·63 méterrel fekszik a Duna szempontja fölött és 29·16 négyszögmétert foglal el, talpzata pedig 5·35 méter magas és ezen áll a 3·79 méter magas alak.

A szobor alakja Petőfit abban a pillanatban ábrázolja, a mint 1848. évi március hó 15-én a »Talpra magyar!« kezdetű nemzeti dalát szavalja. Ihletett arca az előtte elterülő dunai síkság felé, a szabadnak, az alföldi szülőföldjé felé néz. Beszédesebb ajkai félig kinyitva, jobb karját szónokiasan magasra emeli, baljában papirtekercset tart, hanyagul vállára vetett köpönyege keblén ér össze és hátul szépen redőzve, a test legnagyobb részét fedi, mellén a magyar ruha zsinórzata látható, oldalán pedig — a hőst jelképezve — a kard csüng alá.

A szoborban az arczhasonlatosság megvan, de eszményesítve.

A szobor egész akciója jobbról ered és szerkezete olyan, hogy részint szemközt, legfőképpen pedig a baloldalon nyeri befejezését, plasztikus éle tehát a nézőt a Kötő-utca torkolatába utalja, hová az alak legkifejezőbb tekintetét veti s honnan legjobban lehet élvezni a szobor szépségeit és az arcz nemes kifejezését.

A szobor alakjának első tervezetét Izsó Miklós készítette. Jelen alakját Huszár Adolf jeles szobrászunk tervezte s mintázta, érczbe pedig Bécsben Turbain Károly öntötte.

A talpzat finoman csiszolt szürke mauthauseni granitból készült, alól három lépcső-fokkal bír, felső peremén egy érczből öntött borostyán-füzér díszel, közepén pedig elől: »*Petőfi*« és a hátulsó oldalára: »*Nemzeti adakozásból. 1882*« arany felirat van bevésve.

A talpzat fedőlapja, melyen az alak áll, érczből van öntve. Ezen fedőlapot, valamint a borostyán-füzért szintén Turbain Károly öntötte.

A talpzatot Ybl Miklós műépítész tervezte és Poschacher Antal építész és mauthauseni kőbányatulajdonos készítette.

Az alapozási munkálatot Wechseltmann Ignác építőmester teljesítette.

Az egész szobrot granit-szegélykőre illesztett vasrács veszi körül, melyet Jungfer Gyula budapesti műlakatos készített.

A szoboralak igen sikerült műve Huszár Adolfnak. Plasztikája nem csak kifejező, hanem könnyed és eleven. A szobor tömörsége, részletei kifogástalanok. Igazi dísz a fővárosnak és maradandó emléke nemcsak a nemzet lánglelkű költőjének, hanem a hazai művészetnek is.

II.

A SZOBOR TÖRTÉNETE.

A) A SZOBOR LÉTESITÉSE.

1860. év végén, midőn hazánkra jobb napok kezdtek virradni, Reményi Ede Angliából visszatérván, november havában Nagy-Kőrös, Kecskemét, Félégyháza és Kiskun-Halásra — tehát azon vidékre, hol Petőfi született, a mely vidék tele van Petőfi-reminiscentiákkal — ment hangverseny-körútra.

Ekkor támadt benne az eszme a fővárosban felállítandó Petőfi-szobor iránt és Kiskun-Halásról felhívást is bocsátott szét a hazába, hogy Petőfinek, a nemzet és szabadság nagy költőjének, ércszobor emeltessék Budapesten.

Nehéz volt azonban akkor még a szobortöke létrehozása, mert a Széchenyi-szobor tervén kívül nagyjaink emlékét megörökítő egyéb vállalat hazánkban kezdeményezve nem volt, igen töretlen volt az út műszobrok létesítését illetőleg. A közigazgatás — az absolut hatalom közegei kezében — a helyett, hogy segélyt nyújtott volna az ily törekvések megvalósításához, inkább akadályozta azokat.

Ha tehát mindennek daczára sikerült is a kezdeményezőknek Széchenyi szobrára a főpapság, a főnemesség és a nagybirtokosok között rövid idő alatt tekintélyes összeget gyűjteni egybe: alig leküzdhető feladatul tűnt fel a Petőfi-szobor tőkealapjának létrehozása.

Kormánykörökben bizalmatlansággal kísérték az indítványt, melynek apostolai a magyar nép zöméből támadtak, buzdítva a sajtó akkor még szintén gyöngé és gyér szavától.

Mégis 1860. év december 26-án, a b. Kemény Zsigmond lakásán egybegyűlt értekezleten Reményi Ede elnöklete alatt megalakult az ideiglenes szobortügyi bizottság, melynek tagjai Arany János, Barabás Miklós, Csengery Antal, Egressy Gábor, Greguss Ágost, Henselmann Imre, Jókai Mór, b. Kemény Zsigmond, Királyi Pál, Pákh Albert, Szász Károly, Székely József, Tomory Anasztáz, Tóth Kálmán és Urházy György lettek.

Ezen bizottság kimondotta, hogy oly szobrot szándékozik emelni, mely »Pest városának egyik nagyobb dísze legyen s mely művészi fenséges alkotásánál fogva a nemzet szívét szintoly büszke dobogásba hozza, mint a megdicsőített költő dalai« — és ennek megvalósítására 30.000 frtot elégségesnek tartva, aláírási íveket bocsátott ki, a gyűjtési eredményt pedig, kellő ellenőrizhetés végett, a »Pesti Napló« útján tette közzé.

Igy mindjárt kezdetben a művész hangversenyein befolyt, még pedig: a halasi hangverseny alkalmával 183 frt, Makón 88 frt, Hódmezővásárhelyen 176 frt, Szentesen 184 frt, Szarvason 60 frt, Gyulán 75 frt, Nagy-Szalontán 64 frt, Nagyváradon 358 frt 30 kr., a p.-ladányi indóház várótermében 38 frt, Debreczenben 262 frt, Dobsinán 30 frt 21 kr., Iglón 82 frt 55 kr., Szepsiben 60 frt, Baján 124 frt, Aradon 158 frt, Kisujszálláson 52 frt, Károly-Fehérvárott 125 frt, Nagy-Enyeden 100 frt, Csik-Zsögödön 56 frt, Fogarason 40 frt 40 kr., Szegszárdon 70 frt, a pöstyéni fürdőben 140 frt, a hajduböszörményi banketten 64 forint.

Egyes honfiak és leányok s műkedvelő-társulatok is buzgólkodtak a szobortöke gyarapításán, úgy hogy Reményi Ede jelentése szerint az 1863. év december 16-án közzétett kimutatás szerint az első

hazai takarékpénztárban gyümölcsözőleg elhelyezett főösszeg ekkor már — kamatok nélkül — 7.111 frt 51 krt tett ki, ide nem számítva némely lapszerkesztőség külön kezelt gyűjtését.

1863/4-ben aszályinség pusztította hazánkat s az 1861 óta még mindig fennálló kormányzati provisorium éppen nem volt kedvező az ügy lendületére. Hivatalos körökben a Petőfi-zászló lobogtatását illoyálisnak tartották; sőt az egész szobortervet is szerették volna szép szerével meghiusítani.

Sivár idők voltak egész 1865 év végéig; ekkor azonban az ugynevezett kiegyezési országgyűlés hivatván egybe, Reményi Ede elérkezettnek látta az időt a szoborbizottság végleges megalakítására s az ügy egyesült erővel leendő gyors megoldására; ugyanazért kérvényt intézett a magyar kir. helytartó-tanácsához, — »miszerint a Petőfi Sándornak Pesten, mint a dicső költő főműködési helyén emelendő szobor érdekében egy szoborügyi intéző bizottság alakítását engedélyezni s az ügyet, mely a fővárosnak ép úgy, mint az egész országnak díze és dicsőségére szolgáland, hazafias pártfogásban részesíteni méltóztatnék«.

Ezen kérvény a föv. hatóságától 1866. évi január 13-án 32.151/1865. sz. a. pártolólág fel is terjesztetett, de ennek, Reményi Edének a bizottsághoz tett jelentése szerint nem lett sikere.

Következett az 1866-iki porosz-osztrák háború s 1867-ben Magyarország alkotmányának visszaállítása. Ekkor tehát Reményi Ede teljes bizalommal fordult fent említett kérelmével Pest város törvényhatósága útján b. Wenckheim Béla m. kir. belügyminiszterhez, ki sz. kir. Pest város tanácsától 1866. évi január 13-án 32.151. sz. a. pártolólág felterjesztett kérvényre a szükséges engedélyt még az évi augusztus 10-én 2.434. és 1868. évi január 10-én 99. R. sz. alatt kelt leirataival meg is adá.

Az alakuló közgyűlés, melyen a hírlapok tudósítói, országgyűlési képviselők, írók, művészek s fővárosi polgárok nagy számmal jelentek meg, az »Első magyar ált. biztosító társaság« palotájának igazgatói termében 1867. november 17-én tartatott meg.

Ezen közgyűlésben végleges bizottsági tagokul közfelkiáltás útján megválasztottak: elnökké Reményi Ede, alelnökké Tóth Kálmán, pénztárnokká Lévy Henrik, bizottsági tagokká: Arany János, ifj. Emich Gusztáv, Feleki Miklós, Greguss Ágost, Gyulai Pál, Hajós József, Heckenast Gusztáv, Jókai Mór, b. Kemény Zsigmond, Királyi Pál, Kubinyi Lajos, Lendvay Márton, Orlai Petrics Soma, Ráth György, Rónay Jácint, Sárkány József, Szász Károly, Szentkirályi Mór, Szokoly Viktor, Than Mór, Tolnay Lajos, Tóth Lőrincz, Török József és Vadnay Károly.

A jegyzői teendőket Reményi Károly kérésére fel.

Határozattá lón még, hogy az ügy felkarolása végett első sorban a fővárosi s általa a többi törvényhatóság megkerestessék.

Ehhez kötött reményében a bizottság nem is csalatkozott, mert Pest város képviselőtestülete 1867. évi december hó 18-án tartott közgyűlésében 39.494. sz. a. a szobor alapjára azonnal ezer forintot szavazott meg, egyszersmind körlevélben gyűjtésre szólítá fel a társhatóságokat A körlevél — mely 49 megyének, Kővár vidékének, a szepesi grófságnak, Jászkon kerületnek és 92 város közönségének küldetett meg — a következőket tartalmazta:

»Kedves barátaink és atyánkfiai! A kegyelet s hazafiai kötelesség szövetkezének egymással Petőfi nagy költőnk, elvzertt szabadsághősünk emlékezetének dicsőítésére! Kell-e mondanunk, hogy e kegyelet és kötelesség érzete egyik mérvfoka a műveltségnek? s hogy a műveltség egyedüli kútfeje a nemzetek életerejének? Kell-e mondanunk, hogy korán elhunyt koszorús költőnknek nagysága és hire tündököl a magyar Heliconon, mely daczolva idő és enyészetnek, fényt vetend a késő századokra is?

»A kegyeletnek kívántunk részesei lenni alant irt napon tartott közgyűlésünkben, midőn a főváros egyik nyílt terén felállítandó Petőfi szobor alaptökéjének növeléséhez bizonyos összeget a szoborügy választmányának rendelkezésére megszavazánk, egyszersmind hazánk összes törvényhatóságait szives részvételre felhívni elhatározánk.

»Midőn ezt tenni jelen alkalommal szerencsénk van, nem hagyhatjuk érintetlenül, hogy ezen dicsszobor oly mérvben és oly művészileg terveztetik, mely egyrészt a dicsőültnek költészetünk terén szerzett érdemeihez és a nemzetnek az Ő iránti kegyeletéhez méltó legyen, de e mellett, hogy az ily módon tanusított kegyelet a későbbi nemzedéknek is mindenre a mi szép, magasztos és nemes, nagyratörekvésében buzdításul szolgáljon.

»Azon hitben, hogy kegyeletük nyilvánítására jelen felhívásunkkal kedves barátunk s atyánkfiai irányában is honfui szolgálatot teljesítünk, testvéri bizalommal felkérjük, hogy e szobor alaptökéjének növeléséhez aláírás útján hozzájárulni s a bejövendő összegeket a választmány pénztárnokának: Lévy Henrik ur, első magyar ált. biztosító társulat igazgatójának Pestre küldeni sziveskedjék.

»Kelt Pesten, 1867. december 18-án tartott közgyűlésből.«

A hatóságok gyűjtésének pedig, — kivált, ha tekintetbe vesszük, hogy azt a szolgabírák leginkább csak a nép körében eszközöltették — kielégítő eredménye lőn.

Tekintélyes összeggel gyarapította továbbá a szobor alaptőkéjét a bizottság buzgó pénztárnoka, Lévay Henrik ur is, ki az »Első magyar ált. biztosító társaság« vezérigazgatója levén, e hazafias intézet összes ügynökeit is aláírás és gyűjtésre szólította fel, minek eredménye 2.572 frt 31 kr. vala.

Ezekhez járult még az első pesti hazai takarékpénztár több izbeni adománya; a bizottsági tagok szűkebb körű gyűjtése s Reményi Ede számos újabb hangversenyének jövedelme, úgy hogy az 1871. év november 17-én tartott bizottsági ülésben Lévay Henrik pénztárnok már azon örvendetes jelentést teheté, miszerint a szobor pénzalapja, kamatokkal együtt, 27.374 frt 43 kr-ra rúg.

A bizottság tehát elérkezettnek látta az időt, hogy a kivitel módoszataihoz fogjon s e czélból 1871. évi november 17-én tartott ülésében egy végrehajtó bizottságot küldött ki, melynek tagjaivá az elnök és jegyzőn kívül Greguss Ágost, Királyi Pál, Degré Alajos, Lévay Henrik és Tavaszy Endre urakat választotta meg. Kettős feladatuk volt: gondoskodni a szobor helyéről s a mű elkészítése végett valamelyik hazai szobrászszal tárgyalásba bocsátkozni.

Ezen ülés alkalmával egyuttal felhatalmaztatott Lévay Henrik pénztárnok, hogy a takarékpénztárnál elhelyezett tőkéket nagyobb kamatozás végett értékpapirokba fektesse.

A végrehajtó bizottság 1871. november hó 23-án tartott első ülésében, kitűnő aesthetikusunk Greguss Ágost indítványára egyhangulag elhatározta, hogy a szobor mintázásával Izsó Miklós, a »Búsuló juhász« és több kitűnő mű készítője bizassék meg, utasítván őt tervezeteinek előleges bemutatására, egyszersmind irányadásul értésére adván, hogy a szobor és talapzat összes költségvetése 40 ezer forintot meg ne haladjon.

Nagyobb gonddal járt a szobor felállítási helyének kérdése; köztudomású ugyanis, hogy Budapest Duna-balparti része, mint oly város, mely az újabb időkig körfallal erődített hely volt, szobornak alkalmas nyilvános terekkel akkor alig rendelkezett; a meglevők is vagy igen nagyok, vagy igen kicsinyek voltak oly mérvű szoborhoz, milyenről szó lehetett.

Ily körülmények között igen alkalmasnak tűnt fel azon eszme és indítvány, hogy Petőfi szobra, a szintén tervezett népszínház elé álltassék. E színház helyéül akkor — mint tudjuk — a főváros hazafias bőkezűségéből a Hermina-tér volt kijelölve, mely tér keleti oldalát a fényes Sugár- — most Andrássy — út metszé és így, tekintve még, hogy Petőfi a színművészetrel is némi rokonságban állott: Thália palotája, mint háttér s egy elsőrendű népes közlekedési vonal, mint homlokzat, teljesen méltó és alkalmasnak tűnt fel arra, hogy Petőfi ércemléke ott mutattassék be országvilágnak.

A bizottság elfogadta ez indítványt és ily értelemben kérvényt intézett a főváros hatóságához, mely 1871. évben a kérelemhez képest határozott.

Izsó Miklós pedig a szobor és alapzata tervvázlatának, továbbá a segéd- és nagymintázások készítését az ércebeöntésig 14.000 frtért elvállalta és a nyert megbízás után még azon télen Rómába s onnan Európa több metropolisába sietett, hogy a nyilvános monumentumokat tanulmányozza.

Ez út azonban végzetes volt a művészre; mert a vasuti vonat, melyen Izsó Drezdából utazott, hózivatar által feltartóztatva, több óráig állni volt kénytelen s ez alkalommal Izsó annyira áthült, hogy az itt szerzett bajt kora haláláig folyton sinylé.

Hazajövet mindazonáltal nagy buzgósággal látott a munkához s rövid idő alatt több rendbeli kis mintát készített. Ezek közül kettő vált ki különösen; az egyik Petőfit merészen fölemelt jobb karral ábrázolta, a mint 1848. márczius 15-én a »Talpra magyar!« kezdetű nemzeti dalát szavalja, mely dal szabadságharcunkban — hasonlólag a Marseillaisehez — zászlóaljakra lépteté az ország öregét-ifját, kik egyaránt örömmel győztek és haltak annak hangjainál.

A másik alak nyugodtabb az elsőnél. Itt a költő jobb kezét szívére téve, »Honfidalát« látszik átérezni.

Izsó, már vérmérsékleténél fogva, nagyobb szeretettel csüngött az első alakon s hogy a közvélemény is hozzászólhasson, e szobor rajzát kiadta a »Vasárnapi Ujság«-ban.

A nagyközönségnek tetszett a mű; némelyek azonban gáncsolták a felemelt kart, mi a szobornak a kívánt nyugodtság helyett mozgalmasságot kölcsönöz; s az ábrázolandó egyéniségnél nem a kifejezni kívánt összjellegre, hanem csak egy aktusra látszik helyezni a fősúlyt.

S minthogy a bizottság tagjai közül is többen osztottak e felfogásban, Izsó, nem szívesen bár, de meghajolt a jury akarata előtt s a jelzett második alak motívumán dolgozott tovább.

Egy ideig ekkor azon remény tápláltott — s ez a sajtó útján is kifejezést nyert, — hogy a szobor költő születésének 50-ik évfordulóján, 1873-ban felállítható és leleplezhető lesz; a remény azonban csakhamar hiúknak bizonyult, még pedig korántsem a kellő pénz hiánya miatt; mert hiszen az 1872. november 28-diki ülésen előterjesztett és köszönettel fogadott pénztárnoki jelentés szerint a szobortőkealap ez évi szeptember elején már 28.394 frt 97 kr-ra rúgott, és a bizottság bizhatott abban, hogy a még szükségelt összeg újabb hazafias felhívásra egybe fog gyűlni.

Döntő akadályul szolgált azonban az, hogy a népszínház felépítése a Hermina-téren kétséggel vált. A szép telek megvolt, de hiányzott az építéshez szükséges százazrekre menő pénz s ily összeggel szemben önkéntes adakozásra gondolni — tekintve anyagi körülményeinket — vakmerő dolog lett volna. A várakozás politikája volt tehát a népszínházi bizottságra nézve a legüdvösebb.

És a szerencse csakhamar segélyül sietett. Ugyanis, mint tudjuk, a szintén tervbe vett magyar kir. udv. operaház számára alkalmasabb helyet a Sugár- — most Andrassy — útnál nem találhatván, a népszínház telke oly tekintélyes összegért váltatott meg, hogy abból más, kevésbé drága helyen maga a színház is jórészt felépíthető volt.

Igen természetes, hogy a népszínházi bizottságot eljárásában a saját célján kívül semmi más tekintet nem vezérelhette, s midőn később a Kerepesi-úton olcsó telekhez jutott: az építést itt haladéktalanul meg is kezdé.

Ez újabb pont azonban a Petőfi-szoborra akkor egyáltalán nem volt alkalmas. De nem lehetett gondolni arra sem, hogy Petőfi az operaház elé állíttassék; a bizottság tehát új alkalmas hely választásához látott és talált is a Dunasoron. Erre nézve lényeges, mondhatnók döntő befolyással bíró azon körülmény, hogy b. Eötvös József ez időtájt szintén készülöben lévő szobra helyül a már teljesen kiépült s fölöttébb díszes dunaparti úgynevezett »Corso«-sétány északnyugati felső vége volt kijelölve; Petőfi hasonmértű szobra számára tehát önként kínálkozék a sétánynak ép oly díszes délkeleti alsó vége.

A főváros törvényhatósága pedig — habár a szobrot többen a városháztéren kívánták volna felállíttatni — az 1873. évi 37.797. számú határozata szerint a szobor helyül a Petőfi-tér ki is jelölte, mely térnek alig számba vehető némely hátrányával szemben, az arányos beosztás és a hely díszén kívül még azon előnye is volt, hogy — Petőfi szobra ide állítva — költőnk az Alföld s így azon táj felé fordul tekintetével, melyet ő mint szülőföldét, dalaiban különös vonzódással magasztalt és dicsőített.

Izsó elkészítvén az életnagyságú szobor segédmintát, a bizottság 1874. évi április hó 16-án tartott ülés alkalmával azt a nagy minta alapjától csekély módosítással egyhangúlag elfogadta és egyttal felhívta Izsót, hogy az összes munkák iránt 45.000—50.000 forint összeg keretén belül költség-tervezetet nyújtson be.

Ezután Izsó, hogy munkáját tovább folytathassa, a Rózsa-utca egyik üres telkén, 1874. év második felében egy bár szerény, de eléggé nagy műtermet kezdett építtetni, mely a következő 1875. év tavaszán teljesen befejezve és minden szükségessel felszerelve, várta mesterét.

Ám a mostoha sors úgy akarta, hogy Izsó e műteremben ne alkosson már semmit; nemes lelkét nagy szenvedések után 1875. évi május 28-án kiadá; meghalt leghőbb vágya: a Petőfi-szobor elkészíthetőségének küszöbén.

Elhunytá után a bizottság 1875. évi június hó 7-én tartott ülésében — Keleti Gusztáv, mint elnök, Reményi Antal, mint jogtanácsos és Reményi Károly, mint jegyző, valamint Greguss Ágoston, Than Mór és Madarász Viktor tagokból álló újabb végrehajtó-bizottságot küldött ki azon feladattal, hogy a nagybizottság jóváhagyásának fentartása mellett szerződjenek valamelyik hazai szobrászunkkal a nagy minta elkészítése iránt, nemkülönbén az ércbe öntés és a talapzat elkészíttetésére nézve a nagybizottság elé javaslatokat terjeszsen.

Ennek következtében az újabb végrehajtó-bizottság 1875. évi július 1-én tartott ülésében elhatározta, hogy a Petőfi-szobor nagy mintájának elkészítésére a nagybizottságnak Huszár Adolf hazai szobrászt ajánlja annál is inkább, mert Izsó több ízben őt kérte volt fel arra, hogy nagyobb szoborvállalatánál, különösen a Petőfi-szobor elkészítése körül segélyére legyen, a mi mindenesetre bizonyítja, hogy Izsó bizalommal viseltetett Huszár képessége iránt és mert ugyancsak Huszár Adolf lett mint pályanyertes az Eötvös-szobor elkészítésével megbízva, végül mert Huszár a munka folytatását és három év alatt leendő befejezését 6.500 forintért elvállalni késznek nyilatkozott.

Együttal kijelenté a bizottság, hogy az elhalt Izsó által hátrahagyott és a Petőfi-szoborhoz tartozó előmunkálatok, minták és rajzok Huszár Adolfnak kiszolgáltatandók lesznek.

Ezen javaslatot a nagybizottság 1875-ik évi július 31-én tartott ülésében elfogadva, a szobornak az Izsó-féle tervek és minták alapján leendő elkészítésével 6.500 forint tiszteletdíj biztosítása mellett Huszár Adolfot bízta meg és felkérte a végrehajtó-bizottságot, hogy Izsó özvegyétől a mintákat forgó állványokkal és a talapzat rajzait átvévén, azokat Huszár Adolfnak adja át. Egyuttal felkérte a végrehajtó-bizottságot, miszerint a talapzatra vonatkozó javaslatait a költségvetéssel együtt mutassa be.

Ugyancsak ezen ülés alkalmával szükségesnek találtatott a nagybizottságnak kiegészítése és ennél fogva Podmaniczky Frigyes báró és Liphay Béla báró, továbbá Schulek Frigyes, Weber Antal és Pucher József építész bizottsági tagokul megválasztottak.

A három utóbbi mint szakértők a szűkebb, illetőleg új végrehajtó-bizottság tagjaiul is felkértek.

Az Izsó hagyatékában talált és a Petőfi-szoborhoz tartozó következő tárgyak, u. m.: egy nagy gipszminta forgó állvánnyal, egy életnagyságú gipsz mellszobor, egy kis bronzirozott szoborminta, négy darab talapzatrajz, és Petőfinék két kőrajzi arcképe s egy fényképe a végrehajtó-bizottságtól 1875. évi augusztus 26-án Huszár Adolfnak át is adattak.

Később a nagybizottság 1877. évi február 5-én tartott ülésében Ráth György indítványa és Huszár Adolf nyilatkozata folytán a szobor nagysága tekintetében azon módosítást találta szükségesnek, hogy Petőfi alakja az eredetileg tervezett 9 $\frac{1}{2}$ láb magasság helyett — nehogy az a nagy téren egészen eltörpüljön — 12 láb magas legyen, mire Huszár Adolf, 6.500 forint tiszteletdíjának 10.000 forintra való felemelésének kikötése mellett hajlandónak is nyilatkozott.

Huszár Adolf, ki ez időben az Eötvös-szobor mintázásával is el volt foglalva, hosszabb ideig késett tanulmányai eredményét bemutatni.

Nagy akadályul szolgált neki az arcz-hasonlatosság előállítása is, mert tudvalevőleg Petőfőtől teljesen hű arczkép fenn nem maradt. Segítségül voltak azonban e tekintetben Orlai-Petrich Soma, Gyulai Pál, Jókai Mór és Sárkány József, kik Petőfinék birtokukban levő egykori arczképeit átadták használatul, kiegészítvén azoknak fogyatkozásait szóbeli utbaigazításaikkal.

Igy történt, hogy Huszár Adolf csak 1877. évi október havában mutathatta be vázlatait a végrehajtó- és a nagybizottságnak.

Huszár ezen vázlatok készítésénél a nagybizottság utasítása folytán az Izsó hagyatékában fenmaradt életnagyságú mintavázlatot vette alapul. Törekvése volt az abban túlhajtott páthoszt a karakterisztikum korlátain belül mérsékelni és az anatomia, valamint plasztika törvényeinek megfelelőleg szabatosabb alakban megtestesíteni.

Huszárnak ez irányban módosított első mintája csakugyan helyesebb irányú, sokkal nyugodtabb magatartású alakot mutat; a végrehajtó-bizottság mindazonáltal a sikert csak viszonylagosnak ismerheté el; t. i. olyanak, mely a szellemi kifejezés erélyének rovására lön elérve.

Ugyanezért felkérte a művészt, hogy a sikerrel biztató kísérleteit lehetőleg Izsó felfogásához ragaszkodva folytassa és a művész figyelmét különösen Izsónak egy hátrahagyott, habár felette pongyola, de szellemesen vázolt kis mintájára hívta fel, mely a költőt magasra kinyújtott jobb karral rendkívül élénk és erélyes felfogással, szavaló állásban ábrázolja, megjegyezvén, hogy ezen minta túlságosan erélyes mozdulata némileg módosítandó és hibái javítandók.

Habár ezen kis alak művészi kidolgozása és szoborrá való fejlesztése nehéz feladatot képezett, melyet a tervező művész utódja, Huszár eleinte épen megoldhatatlannak tartott: mindamelllett sikerült a művésznek az eredeti túlságosan erélyes mozdulat némi módosításával Petőfit Izsó felfogásában szabatosan megalakítani és ezen legjobb vázlatát a szűkebb bizottságnak bemutatni, mely azt, mint olyant, mely a művész ebbeli kísérletei között a legsikerültebb s melynél kielégítőbb annyi próba után a művész saját vallomása szerint tőle már alig várható, a nagybizottságnak elfogadásra is ajánlá.

A nagybizottságnak Huszár Adolf szobrász műtermében 1877. évi október hó 25-én tartott ülésében a vázlat elfogadása iránt igen élénk eszmecsere folytattatott és habár néhányan Petőfit nyugodtabb állásban kívánták volna megörökíteni, a többség mégis, — miután Petőfit, mint lyrai és nemzeti nagy költőt, ki korára oly roppant izgató hatást gyakorolt, teljesen nyugodt magatartással a közönség elé állítani, a költő egyénisége és a kor jellemzésével össze nem egyeztethetőnek, másrésről pedig azt, hogy a szobor actiót fejezzen ki, művészeti szempontból is megengedhetőnek tartotta, — határozatként kimondotta, hogy a szobor további munkálatai alapjául azon mintát fogadják el, mely a szűkebb bizottság jelentése szerint meg-

felelőleg Izsó Miklós egyik szellemes tervezetének: Petőfit magasra emelt jobb kézzel ábrázolja, és ezen minta vázlatának további fejlesztését elrendelte.

Ugyanezen ülés alkalmával Pulszky Ferencz és Ráth György urak a szűkebb bizottság tagjaiul is megválasztottak.

A Petőfi-szoborügy ezután az eddigi szerény alapon csak mintegy önjerejéből lassan fejlődhetett tovább, mert a polgárság a haza bölcse, Deák Ferencz, Eötvös báró, Bem tábornok és az aradi vértanuk emlékének megörökítése végett folyton adakozásra volt felhíva, 1879 évi június havában azonban már erős lépéssel haladt célja felé és a nagybizottságnak 1879 évi június hó 10-én tartott ülésében az elnökség részéről már bejelenthető volt, hogy Huszár Adolf munkájával annyira haladt, hogy pár hó múlva el is készül.

Reményi Ede bizottsági elnök, külföldön tartózkodása miatt elnöki, Reményi Károly pedig a fővárosból történt elköltözködése miatt jegyzői tisztségéről leköszönvén: a nagybizottság 1879 évi június 10-én tartott ülésében a szoborügy indítványozója, Reményi Ede sikeres működése és a szoborügy körül kifejtett érdemei iránti elismerést jegyzőkönyvbe vétetni határozta, Reményi Károlyt pedig eddigi fáradozásainak méltatása mellett bizottsági tagul, Királyi Pál indítványára pedig elnökké ifj. Károlyi István gróf urat választotta meg és a jegyzői teendők vitelével Reményi Antal bizottsági jogtanácsost bizta meg.

Továbbá ugyanezen ülés alkalmával újabb bizottsági tagokul egyhangúlag megválasztottak: Gorove István, Ráth Károly főpolgármester, Apponyi Albert gróf, Türr István, Kamermayer Károly, Arany László, Sztányi Izidor, Ivánka Imre, Gerlóczy Károly, Heinrich István, Harkányi Frigyes és Pejacevich Pál gróf.

Végül az ülésen Vadnay Károly ur bejelentette, hogy a »Fővárosi Lapok« utján általa a »Petőfi-ház« megvételére gyűjtött 1000 frtot — mivel e házat időközben az »Irók és művészek társasága« vette meg — a Petőfi-szobor alap javára ajánlja fel.

A következő nagybizottsági ülésen, 1880 évi április hó 3-án az elnöki széklet már ifj. Károlyi István gróf foglalta el és megköszönve a benne helyezett bizalmat, kijelenté, hogy kedves kötelességének fogja ismerni, ezen kitüntetésnek legjobb erejével megfelelni.

Ezen ülésen Vadnay Károly bejelentvén, hogy Tóth Kálmán alelnök betegsége miatt alelnöki teendőinek eleget nem tehet: a bizottság helyébe alelnöknek egyhangúlag Ráth Károly főpolgármester urat választotta meg.

Ugyanezen ülés alkalmával megállapított, hogy a felállítási költségek fedezésére még 8.000 frt szükséges és elhatározott, hogy ezen összeg beszerzése iránt őszszel gyűjtés fog megindítani.

A nagy agyagmintát Huszár 1880 évi augusztus havában elkészítvén, a végrehajtó bizottság ugyanazon hó 17-én megsejmelte és a draperián kívánt némely kisebb változtatások eszközzése mellett a mintát, mint különben jelesen sikerült, főszebe öntésre elfogadta. Egyuttal felkérte a művészt, hogy az öntési, talapzati és alapozási munkálatokra vonatkozó rajzokat, terveket és részletes költségvetéseket a végrehajtó bizottságnak mielőbb mutassa be.

Ugyanazon évi december havában a nagy főszminta is a kívánt módosításokkal elkészülvén, a végrehajtó bizottság 1880-ik évi december 26-án tartott ülésben azt érczbe öntésre elfogadta; de minthogy a művész a főszminta némely részleteit még finomabbul óhajtá kidolgozni, kijelentette, hogy azt érczbe öntés előtt még egyszer meg fogja szemlélni, mi 1881 évi június hó 14-én meg is történt.

Ekként elkészülvén a nagy főszminta, intézkedni kellett a szobor érczbeöntése, a talapzat építési és alapozási, valamint a felállításhoz szükséges egyéb munkálatok végrehajtása iránt.

Igaz ugyan, hogy ezen munkálatok végrehajtására Huszár Adolf ajánlkozott és ajánlata a nagybizottság által el is fogadtatott, de nevezett művész 1881. évi június 10-én kelt nyilatkozatában kijelenté, hogy miután a Deák-szobor felállításával nagyon el van foglalva, kénytelen említett ajánlatát visszavonni, késznek nyilatkozott azonban a szobornak szétmetszésére és szétbontására, montirozására, csomagolására az érczöntődébe leendő szállítására, szállítás közben netán történt rongálások helyreállítására és ott hibátlan átadására, valamint az érczöntés kivitelét esetleg Bécsben is ellenőrizni, ha a bizottság ezért részére 1000 frtot állapít meg.

A végrehajtó bizottság tehát 1881. évi június 14-én ülést tartva, elhatározta, hogy az érczbe öntési munkálat iránt több öntőintézetet fog ajánlattételre felszólíttatni; másrészt pedig Huszár Adolf fenti ajánlatát a nagybizottságnak elfogadásra fogja javasolni; végül a talapzati munkákra vonatkozó tervrajz és költségvetés elkészítésére Ybl Miklós építész urat kérte fel.

Az érczeöntési munkálatok iránt tehát Reményi Antal bizottsági jogtanácsostól a bécsi (Röhlich-féle) cs. kir. érczöntő-intézet, a müncheni öntőde, a budapesti Schlick-féle vasöntőde, Turbain Károly bécsi érczöntő és a drezdai öntőintézet ajánlattételre hívtak fel, mely felhívásra a következő ajánlatok érkeztek be:

a bécsi cs. kir. érczöntő intézet (Röhlich-féle) ajánlata, mely szerint ezen intézet a szobor öntését, cisellirozását és Budapestre szállítását 9,500 frtért volna hajlandó teljesíteni;

a müncheni öntőintézet ajánlata, mely szerint ezen intézet az öntésért és szállításért 12,000 frtot igényel;

a budapesti Schlick-féle vasöntődének ajánlata, mely szerint hajlandó a szobrot 6,400 frtért elkészíteni;

végül Turbain Károly bécsi érczöntő ajánlata, mely szerint kötelezi magát 8,787 frtért a szobrot 10% os ágyúfémből, azaz 90% tiszta réz és 10% Zinn Banca-fémből tisztán önteni és művészi nuancirozással cisellirozni és montirozni, szóval az egész szobrot elkészíteni, a szállítás és felállításért azonban külön 828 frtot igényel, kijelentvén egyuttal, hogy a szobrot 1882. évi május havára felállítani képes.

A drezdai öntőintézet az ajánlati felhívásra nem felelt.

A végrehajtó bizottság ezen ajánlatokat 1881. évi július hó 19-én tartott ülésében tárgyalás alá vevén, tekintettel arra, hogy a müncheni öntőde által igényelt 12,000 frt magas; tekintettel arra, hogy a bécsi Röhlich-féle öntőde az Eötvös szobornál az első öntést elhibázva, egy teljes évi késedelmet okozott, de ajánlatát kellőleg nem is részletezi; tekintettel végül arra, hogy a Schlick-féle vasöntődének ajánlata ugyan a legolcsóbb, de az ajánlat minden műszaki részletezést nélkülöz, a vasöntőde szobormű öntésére kellőleg berendezve nincsen, a szükséges műerők felett sem rendelkezik és ezen szobor öntése volna első kísérlete, miért is a bizottságnak a kísérletre nézve bizalma nem lehet, sőt arra nézve sem, hogy az öntés kellő időben elkészül; tekintettel végül arra, hogy a Turbain-féle intézet a kivitelre nézve teljes garantiát nyújthat, ajánlata részletezett, az igényelt ár nem magas: ennélfogva a végrehajtó bizottság a többi ajánlatok mellőzésével a szobor öntésének kivitelével Turbain Károlyt javasolta megbizandónak.

Ugyanezen ülés alkalmával Ybl Miklós által a talapzatra vonatkozólag beterjesztett terv és költségvetés tárgyalás alá vétetett, a talapzat bemutatott főszmintája pedig megsemmisített és a bizottság abban állapodott meg, hogy ezen talapzat mauthauseni gránitból való kivitelét némi csekély módosítással a nagybizottságnak ajánlani fogja, annyival is inkább mert a munkálat az előirányzott 9,000 frtért előállítható lesz, egyuttal javasolván, hogy nevezett építész urnak a tervek és költségvetés készítéseért, valamint a talapzatépítési munkálatok ellenőrzéseért és felügyeletért 500 frt tiszteletdíj szavaztassék meg.

Ezen javaslatokat a nagybizottság Ráth Károly elnöke alatt 1881. évi július hó 21-én tartott ülésében tárgyalván, mindenekelőtt az érczöntési munkálatoknak kire való bizatása került napirendre.

A bizottság Petőfi emléket hazai érczöntő által óhajtotta elkészíttetni és erre nézve egy hazai, t. i. a Schlick-féle vasöntőde tett is ajánlatot, de ezt a végrehajtó bizottság elfogadásra nem ajánlhatta. Mégis tekintve, hogy az ajánlat hiányai pótolhatók és a szükséges műszerek és erők megszerzésének lehetősége nincsen kizárva, másrészt tekintve azon fontos körülményt, hogy ha a Petőfi szobrot sikerülne itt a hazában a művészi követelményeknek megfelelőleg öntetni, ez a többi tervezett emlékszoborra nézve nagy befolyással bírna, a nagybizottság felkérte a végrehajtó bizottságot, hogy a Schlick-féle öntődével a szobor öntése végett tárgyalásokba bocsátkozva, az eredményt mielőbb a nagybizottság elé terjeszsze.

Ezután a nagybizottság a végrehajtó bizottság javaslatához képest Huszár Adolfnak a szobor elszállításáért és az öntés ellenőrzéséért 2,000 frtot, Ybl Miklós építész urnak pedig a talapzat tervezetének és költségvetés elkészítéséért, valamint az összes munkák ellenőrzéséért 500 frt tiszteletdíjat megszavazott és a bemutatott talapzat-tervet, valamint költségvetést elfogadva, a talapzat-építési, valamint egyéb szükséges kőműves-, kőfaragó- és más munkák végrehajtása iránt a szerződések megkötését, Reményi Antal jogtanácsos és Ybl Miklós műépítészre bizta.

Végül a bizottság a Petőfi-terre kirándulva, a szobor felállítási pontját meghatározta és ennek elfogadása, valamint a szükséges szabályozás végett a főváros hatóságához megkeresést intézni határozott.

A szobor érczeöntése iránt azonban a tárgyalások a Schlick-féle vasöntődével eredményre nem vezettek, sőt a cég ajánlatát vissza is vonta. A nagybizottság tehát 1881. évi október 25-én tartott ülésében Turbain Károlyt a szobor öntésével az általa újabban mérsékeltlen meghatározott 8,925 frt ár biztosítása mellett megbizta. Ezen ülésen bejelenté a jogtanácsos, hogy a talapzatnak finoman csiszolt gránitból

elkészítését Kauser Jakab 9.000 frtért*, a kőműves- és egyéb munkálatokat, mint fakerítés, bódé, állványok, emelőgépek és munkaerők előállítását 4.400 frtért Wechseltmann Ignác építész vállalta el, kikkel a szerződés meg is kötött.

Ugyanezen ülés alkalmával végül bizottsági tagokul a következő urak választottak meg: Majláth György országbíró, Ribáry József ministeri tanácsos, Saárossy-Kapeller Ödön ministeri titkár, Búsbach Péter, Falk Miksa Wahrmann Mór, Luczenbacher Pál, Szapáry István gróf Pestmegye főispánja, Földváry Mihály Pestmegye alispánja és Dalmady Győző.

Végre elérkezett az idő, hogy a szobor leleplezésének napját is meg lehetett állapítani, mert Turbain Károly az ércszobrot 1882. évi május havában teljesen elkészítette, ezt a végrehajtó bizottság kiküldöttei, nevezetesen Keleti Gusztáv, Huszár Adolf és Reményi Antal 1882. évi augusztus első napjaiban felülvizsgálták és mint a művészi követelményeknek teljesen megfelelőt és mint olyant, melynek öntése, montirozása és cisellirozása mesterileg sikerült, elfogadták. A többi munkálatok pedig közel állottak befejezésükhöz, a mennyiben Poschacher Antal, kire Kauser Jakab a szerződését ruházta, a talapzati köveket beszállította és a vert vasból készítendő rácsozat rajzát Ybl ur elkészítvén, az Jungfer Gyula budapesti műlakatosnál meg is rendeltetett.

B) ELŐKÉSZÜLETEK A SZOBOR LELEPLEZÉSÉHEZ.

Nevezetes ülése volt a nagybizottságnak 1882. évi szeptember hó 5-én, a mikor is elhatározta, hogy a sikerült szobor 1882. évi október hó 15-ik napján fog leleplezteni és kimondott, hogy a leleplezés nemzeti ünnepül tekintetvén, részvételre meghívhatnak:

a kormány, az országgyűlés mindkét háza, a főváros hatósága, a magyar tudományos akadémia, a Petőfi-társaság, a Kisfaludy-társaság, az írók és művészek egylete, az országos magyar képzőművészeti társulat, a kir. tudomány-egyetem, a kir. József-műegyetem, a kolozsvári kir. egyetem, a nemzeti színház intendánsa, a népszínház igazgatója, az ország összes törvényhatóságai, Kis-Kőrös város, intézetek, egyletek és Chicagóban tartózkodó hazánkfia Reményi Ede, ki a Petőfi-szobor-eszme megpendítője, a bizottság első elnöke és a szobor-alap nagy gyűjtője volt.

Ugyanezen ülés alkalmával még a következő intézkedések tétettek, nevezetesen:

A Huszár-féle eredeti nagy főszobor a debreczeni református főiskolának, az Izsótól származó 5¹/₂ láb magas főszminta, valamint két életnagyságú főszmellszobor pedig a Rimaszombaton alakított gömörmegei muzeumnak ajándékozottat.

A talapzatra következő felirások bevésése lön elhatározva elől: »*Petőfi*« hátul: »*Nemzeti adakozásból 1882*«.

A szobor és granit-körszegélye közti övnek parkozása s a szobortér szabályozására szükséges munkák sürgős foganatosítása végett a fővárosi tanács kérvény útján megkerestetni határozottat.

A Petőfi-társaság által pályakoszorúzott és beküldetni ígért költemény meleg hálával fogadtatván, annak elszavalására Nagy Imre ur, a nemzeti színház tagja kéretett fel;

Elhatározottat továbbá, hogy az ünnepi sorrendben az elnöki megnyitó beszéd és az alkalmi költemény elszavalásán kívül ünnepi beszéd is lévén mondandó, ennek megtartására Jókai Mór küldöttségileg kéretessék fel, a küldöttség tagjaiul: Gerlóczy Károly, Urváry Lajos és Reményi Antal választottak meg.

Az ünnepély díszének emelése czéljából Bellovics Imre karnagy ur útján felkértek a fővárosi daláregyletek, hogy Petőfi ama remek költeményére »Tied vagyok, tied hazám, e szív, e lélek« szerzett férfinyest előadni sziveskedjenek.

A szükséges költségből még hiányzó 3.000 frtnyi segélyösszeg megszavazása végett Budapest főváros törvényhatóságához kérvényt intézett a bizottság.

Az ünnepély sorrendje és részleteinek megállapítása végett a következő tagokból álló rendezőbizottság küldetett ki: Gerlóczy Károly elnök, br. Podmaniczky Frigyes, Királyi Pál, Gyulai Pál, Arany László, Búsbach Péter, Dalmady Győző, Saárossy-Kapeller Ödön, Ybl Miklós, Schulek Frigyes, Huszár Adolf és mint jegyző Reményi Antal, fölkérte e bizottság, miszerint részletes jelentését a nagybizottság elé terjeszse.

* Kauser Jakab a szerződést később Poschacher Antalra ruházta.

A számadásoknak a munkák teljes befejezése után való megvizsgálására Török József és Arany László küldettek ki.

Ekként megállapítván a szobor leleplezésének határideje, végre a munkálatok is befejeztettek. Ugyanis az ércszobor alakja 1882 évi szeptember 23-án Budapestre szállítván, még szeptember havában az elkészített talapzatra felállított, a tér szabályozása és parkozása a f. tanács rendelete folytán október első hetében szintén elkészült és a f. törvényhatóság a bizottság kérvényére a még szükséges volt 3.000 frtot megszavazta.

Nagy tevékenységet fejtett ki már most Gerlóczy Károly első alpolgármester elnöklete alatt kiküldött rendező-bizottság, mely 1882 évi szeptember 14-én és október 1-én tartott ülésében az ünnepély sorrendje és részleteinek megállapítása tekintetében nagy körültekintéssel járt el.

Különösen pedig mindenekelőtt megállapította az ünnepély sorrendjét, mely szerint a meghívottak az Akademiának e célra átengedett dísztermében az ünnepély napján 9¹/₂ órakor gyülekeznek össze, hol az elnök megnyitván az ülést, Jókai Mór megtartja az ünnepi beszédet, melynek bevégeztével a kivonulás az Akadémia palotájából a Ferencz József-téren és Corson át a szobor-térre testületileg történik, ott megérkezve, az elnök megtartja a leleplezési beszédet, melyet a szobor leleplezése követ. A lepel lehullván, a fővárosi egyesült dalegyletek előadják a már említett dalt, melynek elzengése után Nagy Imre, nemzeti színházi tag elszavalja Endrődi Sándortól az ünnepély alkalmára irt s a Petőfi-társaság által pályakoszorúzott ódát. A szavalás bevégeztével a bizottság átadja a szobrot a főváros képviselőségének. Ez után a katonai zenekar és dalárok előadják a Kölcsey-hymnuszt, melyek bevégeztével a testületek és egyesek a talapzatra lerakják a koszorúkat, végül az ünnepély délután 3 órakor a f. vigadó termében diszebéddel fog befejeztetni, melynek teritéke 10 frtban állapított meg.

Ezután a következőket határozta el, illetve a következő intézkedéseket tette:

Kérvényt intézett a fővárosi tanácshoz, hogy a főváros az ünnepély alkalmára a szobortér rendelkezésre álló dispóznák, címerek és zászlókkal díszítse fel, melynek következtében a f. tanács a készletében levő és esetleg kiegészítendő díszleteket azon utasítással rendelte kiadni, hogy az illető városi közegek az ünnepély előkészítése közül a rendező-bizottságnak kezére járjanak.

Felkérte az Akadémia és Eskü-tér között levő házak tulajdonosait, hogy házaikat az ünnepély alkalmával szőnyegekkel és zászlókkal ékesítsék fel.

A nagy bizottság által meghívni rendelt és fent nevezettekén kívül az ünnepélyre külön meghívni határozta József főherceg és Coburg herceg ő Fenségeiket családjaikkal, valamint a közös hadseregbeli főhadparancsnokságot és a m. kir. honvédpáncsnokságot s végül az ipartársulatokat.

Felkérte a Duna-gőzhajózási társulatot, hogy intézkedjék, miszerint az ünnepély tartama alatt a tér melletti rakparttól induló és érkező hajók az ünnepélyt a szokott sípolással ne zavarják.

A szobortéren a dalnok-kar elhelyezésére egy hármast fokozatú emelkedéssel bíró és 150 személy elhelyezésére alkalmas emelvényt, valamint a szónokok részére egy szószék felállítását rendelte el.

Felkérte a közös hadseregbeli főhadparancsnokságot, hogy a Kölcsey-hymnus előadására a katonai zenekar engedtesse át, mely kérelemre a Rodics-féle katonai zenekar ki is rendeltetett.

Elhatározta, hogy a szobortéren a korláttal elzárt helyen belül, valamint az Akadémia-épületben a rendet az egyetemi polgárok választottjai, számszerint ötvenketten, fogják fentartani.

Hogy a leleplezés zavartalanul történhessék, elhatározta, miszerint a Petőfi-téren a szobor körül a térnek oly terjedelmű részét fogja korláttal elzárni, mely képes legyen 2000 meghívottat befogadni.

E korláttal körülfogott térnek csak 2 bejárata legyen és pedig egy az északi részén a Corso középső útján, mely az Akadémiából a szobortérre levonuló hivatalos menetnek fog bejárásul szolgálni. A másik pedig a Kötő-utczával szemben lesz, hogy azon meghívottak is, kik az Akadémiai ünnepélyességeken részt nem vesznek, a mondott elzárt helyre szabadon eljuthassanak, mire nézve szükséges intézkedések megtételére a f. rendőrséget megkereste, megjegyezvén, miszerint minden meghívottnak egy e célra nyomtatott meghívó lett kiszolgáltatva és hogy a magyar diszruhában megjelenők, ha esetleg meghívójukat fel sem mutathatnák, szabadon beeresztendő, végül hogy a Mária Valéria-utca, a Petőfi- és Eskü-tér, valamint a Duna-utca is a kocsiközlekedéstől elzárandó és a korlátok körül a rendezők felállítandók lennének.

Felhívta az ipartársulatokat, miszerint jelvényeik és zászlóikkal az Akadémia előtt állást foglaljanak és a hivatalos menetnek az Akadémia épületéből való kivonulásakor annak élén szintén levonuljanak a szobortérre, megjegyezvén azonban, hogy a szobortéren elzárt helyre, mely a térnek szűk voltánál fogva

csakis a kétezer meghívott befogadására van számítva, az ipartársulatoknak kizárólag csak zászlótartóik ereszthetők be olyképp, hogy azok az elzárt térnek északi szélén a dalmok- és zenekarok mögött jobbra-balra foglaljanak állást.

Az ünnepély díszének emelésére felkérte a szoborbizottság tagjait, hogy az ünnepélyen magyar díszruhában jelenjenek meg és hogy mint a szoborbizottság tagjai, felismerhetők legyenek, a nemzeti színű kokárdából álló jelvényt tűzzék fel.

Végül elhatározta a bizottság, hogy 2000 db. névre szóló meghívót bocsát ki, mely meghívón Petőfi arczképe és a tárgysorozat lesz feltüntetendő.

A leleplezés előtt a nagybizottság 1882 évi szeptember 25-én és október 14-én ülést tartva, még a következő intézkedéseket tette:

Miután elnök gróf Károlyi István levélben kijelenté, hogy több hétig kötésben tartandó lába miatt az ünnepélyen meg nem jelenhet, a bizottság Ráth Károly főpolgármester urat felkérte, hogy az ünnepen Károlyi István gróf elnök urat helyettesitse.

Továbbá az 1882 évi október 14-én tartott ülésben a szobor-átadási okmány szövege lön megállapítva, mely alkalommal Ráth Károly főpolgármester alelnök ur kijelentette, hogy az okmány kiállításának 40 frtra rugó költségeit sajátjából ő fogja fedezni, mit a bizottság köszönettel fogadott.

Végül a díszében mondandó tósztok sorrendje állapított meg.

De nemcsak a szoborbizottság, nemcsak a főváros lakosai, hanem az egész nemzet, az ország készült a nagy ünnepre.

Igy a képviselőház 1882 évi október hó 11-én tartott ülésében megbizta a ház elnökét, hogy a ház nevében a Petőfi-szoborra koszorút tegyen le.

Az indítványt Hermann Ottó a függetlenségi párt nevében tette meg, a mihez Tisza Kálmán miniszterelnök ur hozzájárulva, a következőket mondotta:

»Egyáltalán nem kívánok ez alkalommal a házszabályok azon rendelkezésére hivatkozni, hogy az indítványok írásban adandók be, csak sajnálatom kívánom kifejezni a felett, hogy a t. képviselő ur párt nevében tette indítványát, sajnálom pedig ezt azért, mert hazánk leggeniálisabb költője nem egyes párté, hanem az egész nemzeté. (Élénk helyeslés.) E felett sajnálatom fejezvé ki, én a magam részéről szívesen hozzájárulok, hogy az elnökség az ez iránti intézkedésekre megbizassék. (Általános élénk helyeslés.)

A meghívott törvényhatóságok, társulatok, egyesületek, intézetek stb. szintén mindannyian készültek az ünnepélyre és küldőiteket megnevezték, különösen pedig a következő megyék: Bács és Bodrog (képv. Latinovics János, Rónay István országgyűlési képviselők), Csanád (képv. Návay Imre főjegyző, báró Wasmer Adolf, Széll György, Füzesséry Kálmán), Csik (képv. Mihály Ferenc és dr. Bochkor Károly), Gömör és Kishont (képv. Szontagh Bertalan), Heves, Hunyad (képv. Lázár Lajos, Szatmáry György), Győr (képv. Krisztinkovich Ede, Matkovics János, Szemenyey János, Sipos László, Milkovich Imre), Hont (képv. gróf Chorinsky Igó, Ivánka Zsigmond, Héderváry Antal, Dacsó Pál, Podhorszky György, Lestyánszky János, Schön Alajos, Kálmár Ernő), Sáros (képv. Hódossy Imre, dr. Berzeviczy Albert, Dessewffy Kálmán, Bornemisza Ádám, dr. Schmidt Gyula), Liptó (képv. Kajuch József, Matuska Péter), Máramaros (képv. Várady Gábor, Grosschmidt Antal, Urányi Antal, Szabó Sándor, Szépfaludi Örlössy Ferenc), Maros-Torda (képv. Deák Lajos), Nógrád (képv. Madách Károly, Pajor István, Kövy Tivadar, Steller Antal, Reményi Károly), Nyitra (képv. Sporzon Ernő, Kálmán Imre), Pest-Pilis-Solt-Kiskun (képv. Földváry Mihály), Sáros, Szilágy (képv. Éltető Elek, gróf Károlyi Sándor, Mezey Albert, Bagossy Károly, dr. Bereczky Endre), Torontál (képv. Dániel Pál, Csávossy Béla, Rónay János, Sváb Károly, Belicska Benő), Udvarhely (képv. Szilágyi Virgil), Veszprém (képv. Hunkár Sándor, Kisovich József, Gyórfy Géza, Fenyvessy Ferenc, Magyar János).

Továbbá a következő városok és pedig: Budapest főváros (képv. Gerlóczy Károly h. polgármester), Baja, Debreczen (képv. Boczkó Sámuel, dr. Feliczky Dániel), Érsekújvár (képv. Kőszegi Ferenc, Kukan Imre), Fiume (képv. Csernatony Lajos), Félegyháza (képv. Ágocs János, Szabó János, Bánhidly István, Tarjányi Kálmán, Vona Mihály), Hódmezővásárhely (képv. Ábrai Károly, Nagy Sándor, Rosztonyi Sándor), Kassa, Kolozsvár, Komárom (képv. Tátray József, Pulay Kornél, Pecháta Antal), Kis-Kőrös, Makó (képv. Posonyi Ferenc, Bánffy Gyula), Nagybánya (képv. Papp Zsigmond, Hajós György), Nagyvárad, Nagykanizsa (képv. dr. Wlasits Gyula, Varga Lajos), Pancsova (képv. Christian Antal, dr. Grigorievics Illés,

Graff Vilmos Ármán, Radda J. Mihály), Pécs (képv. Bolgár Kálmán), Sopron (képv. Ihász Rezső, dr. Keszler Károly, Szilvássy Márton), Szatmár (képv. Kiszely Károly, Boros Bálint, Gyene Gusztáv), Székes-Fehérvár (képv. Havranek József, Say Rudolf, Pribék Antal), Temesvár (képv. Török János, Missits János, Kramár Béla).

Azulán a következő társulatok, egyesületek, intézetek stb., nevezetesen:

A Magyar Tudományos Akadémia (képv. Pulszky Ferencz, Jókai Mór, Keleti Gusztáv), a Kisfaludy-társaság (képv. Gyulai Pál, Beöthy Zsolt, ifj. Ábrányi Kornél, Bartalus István, Berczik Árpád, Heinrich Gusztáv, Rákossy Jenő, Salamon Ferencz, Tóth Lőrincz, Neugebauer László), a Petőfi-társaság (képv. Szana Tamás, Prém József, Bartók Lajos), az Orsz. magy. képzőművészeti társulat (képv. Barabás Miklós, Liphay Kornél), a Zeneakadémia, az Országos Középiskolai Tanáregyesület (képv. Hoffer Károly és mások), a budapesti kegyes tanítórendű főgymnasium ifjusága, a budapesti népoktatási kör (képv. Irányi Dániel, Gyulay Béla, dr. Klein Fülöp, Lantay Károly, Beck Dénes, dr. Wittmann Mór, Vukovich István), az Országos magyar izraelita tanító-egyesület, a budapesti VIII. ker. községi főreáliskola, a budapesti állami középipartanoda, az országos daláregyesület (képv. Simonffy Kálmán), a pesti polgári kereskedelmi testület, a budapesti könyvnyomdászok és betűöntők egylete (képv. Tanay József, Hódy Soma és Faludi Mihály), a budapesti VI. kerületi polgári kör (képv. Staffenberger István, dr. Schwartz Gyula, Zalay Ignác), a budapesti 1848—1849. honvéd-egylet, marosszék-marosvásárhelyi 1848—1849. honvédegylet (képv. Jakab Elek), a marosszék-marosvásárhelyi Bem-szobor bizottmány (képv. Jakab Elek), a segesvári Kaszinó (képv. Horváth László), a pesti nőképző-egylet (képv. Gajzágó Salamonné, Sárkány Józsefné, Vadnay Károlyné, Girókuti Ferenczné, Tallerné), az »Athenaeum« társulat, a pesti jótékony-, gazdaszony-, nőipari, központi Fröbel-, első bölcső-, gyermekmenhely- s pesti izraelita nőegyletek, az országos kisedővő-egylet stb.

Koszorúkat pedig ugy ezek, mint mások nagy számban ajánlottak fel, úgy, hogy 101 darab jelentetett be, melyhez azonban később még 3 darab küldetett.

Magában a fővárosban az ünnepély előnapján szokatlan élénkség uralkodott. A kávéházakban vendéglőkben és mindenütt az ünnepélyről folyt a társalgás. Virágkereskedők koszorúkkal telt kirakata megállították a járó-kelőket, úgy, hogy a gyalogközlekedés előttük fennakadt. A vidéki küldöttségek nagy részben megérkeztek. A vendéglők és fogadók zsúfolásig telve voltak.

A Petőfi-téren is nagyban folytak a díszítési munkálatok. A szobor körül a teret korláttal vonták körül. Minden két méternyi távolságban egy-egy magas rúd zászlóval helyzetetett el, melyeket tölgyfagalyakkal font füzérek kötöttek össze és melyekre az ország összes vármegyéinek címereit tűzték fel. A korláton belül a dalárok részére nagy emelvény állítottott fel, ép ugy a szónokok részére is.

A házakon mindenütt serényen folytak a díszítési munkálatok s mindenki készült a felavatás ünnepére.

Lembergől, Bukarestből, Bécsből, Prágából, Nagy-Szebenből és más helyekről üdvözlő táviratok érkeztek a bizottsághoz

A lembergi ifjúság a következő táviratot intézte hozzá:

»A lengyel ifjúság hódolatának és dicsőítésének szózatát küldi a nagy nemzeti költő eszméihez, Petőfi jelszava: szabadság, szerelem, kell, hogy közös kincsünk legyen nekünk és veletek azok a ti és a mi vezércsillagunk is! A lembergi lengyel ifjúság.«

C) A SZOBOR LELEPLEZÉSE.

Végre bekövetkezett a felavatás nagy napja, vasárnap, 1882 évi október 15-ike.

Az égboltozat ugyan szürke köntöse alá bujtatá a napot, de azért mindenütt ünnepélyes hangulat uralkodott és mindenki örvendett, hogy az őszi fellegek a reggel még permetező csatornáikat elzárták.

A főváros ünnepi díszt öltött. Az utcák nagy része, különösen pedig a Ferencz József-tér, Mária Valéria-utca, Petőfi-tér, a Corsó, Dorottya-utca, Váci utca, Kötő-utca, a Dunapart, a Dunagőzhajózási társulat árbczai és a hajók gazdagon fel voltak lobogózva. A házak ablakaiból és az erkélyekről díszes szőnyegék csüngtek alá.

A lobogók túlnyomó nagy száma nemzeti volt, csak itt-ott szakította a trikolor-erdő egyhangúságát egy-egy a főváros színeit viselő zászló.

Különösen impozánsan voltak a Petőfi-tér házai és maga a tér feldíszítve. A korláttal elzárt helyen belül a szobor mögött az egyesített főv. dalárdák számára négy fokkal emelvény állt, melynek oldalát keleti növények és galyak takarták, a tér közepén pedig a szoborral szemben emelkedett a biborvörössel bevont szószék.

A már letett koszorúk a szobor gránittalapzatán és a körben futó vasrácsra voltak elhelyezve, ügyesen csoportosítva. Legfent a szobor közepén volt a főváros koszorúja, mellette jobb oldalt a képviselőházé, baloldalt a Petőfi-szoborbizottságé, azután a román királyné koszorúja, Fiume város koszorúja stb. Az egész szobor virágerdővel volt körülveve. Palma-, babér-, tölgy- és cserlevelekből font koszorúkat tett le a nemzeti kegyelet a nagy költő szobrára. A hosszú szalagokon vaskos arany nyomású és himzetű feliratok voltak.

A fölavatásra fényes gyülekezet jött össze; politikai méltóságok, miniszterek, főrendek, országgyűlési képviselők, katonai előkelőségek, a megyék, a főváros, városok, hatóságok, tudományos s irodalmi társulatok, nőegyletek, társaséleti és kereskedői egyesületek küldöttei, szóval a közélet összes tényezői; nagyszámú előkelő és díszes hölgyközönség s természetesen a Petőfi-szoborbizottság tagjai. Az egybegyűltek tömegében aranyos bársony magyar díszruhák, katonai dísz-uniformisok, papi talárok, rendjelek, panyókák, szalon-köntösök, változatosan tarkáltak.

Jelen voltak:

A kormány részéről: Tisza Kálmán miniszterelnök, Szapáry Gyula gróf pénzügyminiszter, Pauler Tivadar igazságügyminiszter, Trefort Ágoston vallás- és közoktatásügyi miniszter, Bedekovics Kálmán horvát miniszter, Ráday Gedeon gróf honvédelmi miniszter, Széchényi Pál gróf földművelés-, ipar- és kereskedelemügyi miniszter, Kemény Gábor báró közlekedési miniszter; a főrendek közül: gróf Zichy Géza, gróf Karácsonyi Guidó, Mednyánszky Árpád báró, Liphay Béla báró; a képviselőház részéről: Péchy Tamás elnök, V. Kovách László házelnök; a képviselők közül: Búsbach Péter, Darányi Ignác, Ország Sándor, Wahrmann Mór, Fenyvessy Ferenc, Pejácsevich Tivadar gróf, Hódossy Imre stb.; a katonaság részéről: Edelsheim-Gyulay Lipót országos főhadparancsnok, Graef, Stubenrauch és Reinländer altábornagyok, Giczey Béla és Hosztinek tábornokok, Gabriányi ezredes helyőrségi parancsnok, Forinyák Gyula honvédelezredes, Bauer műszaki őrnagy, Binder kapitány és mások; továbbá jelen voltak a már fentebb megnevezett törvényhatóságok, intézetek, egyesületek, társulatok stb. képviselői; a Petőfi-szoborbizottság tagjai, nevezetesen: Ráth Károly főpolgármester másodelnök, Gerlóczy Károly h. polgármester, Lévay Henrik pénztárnok, Jókai Mór, Arany László, Búsbach Péter, Dalmady Győző, Degré Alajos, Gyulai Pál, Hajós József, Keleti Gusztáv, Királyi Pál, Ráth György, Reményi Antal és Károly, Saárossy-Kapeller Ödön, Sárkány József, Schulek Frigyes, Szász Károly, Tóth Lőrincz, Török József, Vadnay Károly és Weber Antal; továbbá Thaisz Elek főkapitány, Ribáry miniszteri tanácsos, Máday Izidor miniszteri osztálytanácsos, Békey Imre tanfelügyelő, Hegedűs Sándor, Nagy Imre, Ágai Adolf, Komócsy József, dr. Váradi Antal, Török János temesvári polgármester, Petersen dán képviselő Kjöbenhavnból, ki Bécsben időzve, hallotta meg a Petőfi-ünnep hírére s nagy tisztelője lévén a költőnek, sietett le, hogy résztvegyen az ünnepélyen, Turbain Károly, Huszár Adolf, Ybl Miklós; azután nagy számú, díszes hölgyközönség.

Az ünnepély az Akadémia-palotában vette kezdetét.

Az akadémia előtt testületek, régi honvédek, veteránok, ipartársulatok álltak sort zászlóikkal, jelvényeikkel.

A palota díszterme az ünnepélyhez méltóan fel volt díszítve. A szőnyegborított emelvényen, a háttérben, dísznövények zöld ligetében fehérlett a dicsőült költő mellszobra.

A szoborbizottság Ráth Károly főpolgármester elnök vezetése alatt 10 órakor a terembe vonult és az elnöki asztalnál Ráth Károly elnök, jobbán Jókai Mór, balján Reményi Antal bizottsági jegyző, az emelvényen pedig a miniszterek és a képviselőház elnöke magyar díszben foglaltak helyet. A katonai előkelőségek szintén teljes díszben jelentek meg. Lenn az alsó két széksort, valamint a karzatot nagyobbára előkelő urhölgyek foglalták el.

Ráth Károly főpolgármester bizottsági elnök az ünnepélyt 10 órakor megnyitva, hatásosan s a tőle megszokott ékesszólással a következő megnyitó beszédet intézte az egybegyűltekhöz:

Mélyen tisztelt ünneplő közönség!

Egy régi vágy teljesültének s kegyeletteljes hála lerovásának tudatával vált gazdagabbá nemzetünk e mai napon, a midőn halhatatlan költőnknek, hazánk dicső fiának, Petőfi Sándornak ércszobrát leleplezzük, hogy magasztos alakja és fenkölt vonásai az utókornak átadassanak.

Kinek ismeretlen sírját a hazafiúi kegyelet egyetlen koszorúja sem díszítheti; de a kinek számára minden magyar szívben a hazafiúi mély tisztelet s legbensőbb rokonszenv oltártüze lángolt; annak ím e mai naptól fogva a főváros egyik díszes terén művészi ércszobor hirdetendő ércnél maradandóbb dicsőségét!

Ünnepélyünk célja az, hogy a kegyelet filléreiből, a kegyelet adományaiából létesült szobrot leleplezvé, átadjuk hálás nemzetének; ez előzetes összegyövelünk célja pedig az, hogy a lánglelkű költő életpályájáról, működésének, költészetének hatásáról és dicsőségteljes haláláról elmélkedve, ekképen is kifejezést adjunk azon tiszteletnek, melylyel nemzetünk egyik legjelesebb fiának, századunk egyik csodálatra méltó alakjának szívünk mélyéből adózunk.

Lelesült örömmel üdvözlöm Önöket, mélyen tisztelt Hölgyeim és Uraim, kik hazafiúi szívük vonalmát követve, e mai ünnepélyre ily díszes számban megjelenni méltóztattak. Boldognak érezném magamat azon szerencse felett, hogy e magasztos ünnep megnyitásának tisztelete csekély személyemet érte; ámde a fájdalom érzete fogja el keblemet, mert e kitüntetést a szobor-bizottság érdemdús elnökének, gróf Károlyi István urnak sajnos betegsége s szenvedő állapota juttatá osztályrészemül.

Az ő hazafisága, buzgótsága és készséges vezetése tette részben lehetővé azt, hogy kegyeletteljes vágyunk mielőbbi valósulást és a hazafiúi kötelesség lerovásának munkája befejezést nyerjen. Legyen tehát az első szó a megemlékezésnek és elismerésnek szentelve.

És most megnyitom ünnepélyünket azon meggyőződéssel, hogy a mai napon újult lánggal fellobogó kegyelet és tisztelet évszázadokon át környezendi azon dicső alakot, kit a leleplezendő szobor személyesít és azon hazafiúi óhajtással, hogy azon önzetlen s áldozatkészségében határt nem ismerő hazaszeretet, mely Petőfi összes munkásságában, életében és halálában oly magasztos megtestesülést talált, e nemzet minden fiának szívében helyt foglaljon és hazánk javára és dicsőségére működni soha meg ne szűnjék!

Ezzel megnyitottnak nyilvánítom az ünnepélyt; van szerencsém a szót Jókai Mórnak átengedni.

A közönség elnököt zajosan megéljenzév, a szónoki emelvényre Jókai Mór lépett.

Jókai, kit a közönség zajos tapsal és éljenzéssel fogadott, a következő emlékbeszédet tartotta:

»Éppen most *negyven éve* annak, hogy először találkoztam vele; és annak, hogy utójára beszéltem vele, *Budavár ostroma alatt, harminczhárom esztendeje* mult már.

Fizikus diák voltam *Pápán*, mikor először megláttam az utcán, kopott fekete gallér-köpönyegben, gyűrődött kalapban, mezitelen nyakkal. Szobatársam, a kivel együtt mentem fel a kollegiumba, már ismerte s rákiáltott: »jó reggelt *bús magyar!*« Ez volt a tréfás gúnyneve. Mindenkinek volt. Engemet úgy hittak, hogy »Jámbor«. Nem fogadta a köszöntést, mindig olyan léptekkel járt, mintha távgyalogolna. Iskolában nem igen találkoztam vele. Ezért kezdtem lenézni. Hanem a helyett verseket irt s azokat a »*Képzőársaság*« gyűlésein elszavalta. Ekkor kezdtem rá irigykedni. Aztán megtudtam, hogyan él? Elhagyatva mindenkitől, studiumokat másol urfiak számára. Ekkor kezdtem megbecsülni. Mikor elváltunk, akkor már szerettem.

S ez a kopott, lenézett, nyomorgó gyermek már akkor tudta, hogy az ő szívében egy csillag lakik, a mely fel fogja őt vinni olyan magasba, a mennyire egy nemzet firmamentuma terjed s mikor már porrá vált rajta, akkor fog ez a csillag legfényesebben ragyogni.

Most itt állunk az *ércszobra* előtt. Magyarország metropolisának az ő nevéből hivott egyik díszterén.

Attól a *soproni fakönyvegtől*, melynek deszkafalára első verseit felírta, ennek a szobornak a talapzatáig — mily hosszú út!

S most azt kívánjátok tőlem, hogy írjam le azt a hosszú utat én, a ki nyomába jártam.

Ha csak egy költő, egy jó barát, egy nagy ember életét kellene leírnom; csupán az adatokra kellene visszaemlékezni, józan, hideg műtészettel bírálat alá vennem az alkotott műveket s aztán — nincs könnyebb, mint a holtakat felmagasztalni! de az a hét év, melyet Petőfi meteorja végig húzott tűzvonalaként nemzetünk egén, ma egy korszak, s az olyan korszak, a milyen nem volt s nem lehet többé.

Volt egy varázsálmra bűvölt magyar nemzet, melynek nem volt szabadsága és mely nem érezte azt, hogy nincs szabadsága. A szellem kezén bilincs volt, a nép nyakán járom. Censura és jobbagyság. Ezt a népet álmából felébreszteni, ezt a szabadságot vallási dogmává felemelni támadt egy Petőfi.

Nem elég ide az emlékezet: az élő érzéseket kell újra felidézni, a mik akkor heviték, ösztönözték a kortársak szívét: fel kell szítanom azt a csodatevő lángot, melynek kohójában aczéllá vált a jellem, aranynya a gondolat. Nem tudom, rátalálok-e még?

De hiszen, a ki meg akarja ismerni Petőfit, olvassa végig a költeményeit; azokban ő maga úgy kidomborítja, úgy megalakítja saját lényét, hogy kész a szobor-minta, csak érczet kell bele önteni, s ott áll a szobor.

S minden vonás, a mivel alakját körvonalozza, való s minden hangulatnak megfelelő az ő életének és a korszaknak kiváló egy-egy nevezetes eseménye, csendes folyása, megrázó katasztrófái.

Semmi túlzás, csupa valóság mindaz, a mit arról a *nyomorról* ír, a mivel élte délpontjáig küzködni kellett; de az mind nem a könyörkéső panasz hangja: sorsdaczoló öngúny, gyakran könnyelmű humor tör ki belőlük: mint a *Debreceni emlék*-ben, a *Tél végén*, a *Sovány ősze*-ben, *Tompához* írt levelében, — *Kis lak áll a nagy Duna mentében*, a miben titkolja anyja előtt balsorsát: »oh, ha tudná, mily nyomorban élek, Megrepedne a szíve szegénynek!« csak az *Utolsó alamizsná*-ban csap át az elegicus hangba: s aztán a mi e hangulattal rokon; betegségében írt művei, halálsejtelmei oly megdöbbentő látnoki igazságot tanúsítanak; de még azokkal sem akar senkit büsíteni: »Daljátok majd sirom felett holt bajtársatok dalait.«

De lelkét, testét nem törí meg se nyomor, se szenvedés. A tél hidege ellen betakarozik büszkeségébe s oh mily magasztalva dicsőíti a *száraz kenyeret és a koldusbotot!*

Tanuja vagyok, hogy ez érzések mind valók. Együtt éltem vele gyakran: tudom, mennyit nélkülözött s segélyt legjobb barátjától sem fogadott el soha; s mikor egy ízben egy ünnepély emelésére irandó költeményért egy, az ő körülményei közt tetemesnek mondható összeget kínált neki Pest város hatósága, arra egy monumentális gorombaság volt a válasza. Megdicsérni valakit versekben pénzért; még ha nagy ember is! Ilyet nem fog Petőfi tolla soha!

Szülei is szegények voltak; az apja, az egyszerű kisvárosi mészáros, még azonfölül ki is tagadta, a miért színészsé lett: — és mégis mennyi gyöngédséggel halmozza el őket? Egész jelleme átváltozik olyankor: gyermekké lesz, mikor fejét anyja ölébe hajthatja. Könyekre indít; maga is lemond dicsvágyáról, fényes ábrándjairól, mikor az édes otthon csendjébe vissza-visszatér; intí az öcscsét testvérí szavakkal, hogy szülőit ápolja s áldja az otthoni fekete kenyeret. Aztán biztatja a szülőit, hogy ha ő neki egyszer módja lesz benne, majd milyen jó dolguk lesz nála.

Nemcsak énekelte, hanem meg is tette,

Csak egy hangulat talány előttem Petőfi költészetében: *bordalai*. A ki azokat olvassa, azt hiszi, hogy Petőfi mintaképe lehetett a korhely borozóknak. Ilyennek én soha sem ismertem őt. Pedig voltam vele vig társaságokban: vidéken, a hol a vendégszerető magyar gazda virtust csinál belőle, hogy a kit szívesen látott, azt le is itassa: soha sem láttam én Petőfit még csak jó kedvre valót is inni. Ő maga azt írja: »*Ajkaimon felröppen a mosoly, de nevetésem ritkán hallani*«. Évekig egy vendéglőbe jártunk, soha a maga »egy pisztoly« boránál többet el nem fogyasztott, az pedig félmeszszely s télen *csigabiga* volt a rendes vacsorája; a mi bizony nem lucullusi lakoma. Az a rengeteg bor, a mi verseiben szomjaztatik és elfogyaszatik, valami ideális korhelynek a lelkét terhelheti; ő csak a verseket írta felőle. Nagyon jól emlékezem rá, hogy mikoriban az a költeménye, a minek a refraineje »*nem azért szerzem a pénzt, hogy legyen, hanem azért, hogy megígyam s egyem*«; kapta Petőfi a legelső nagyobb összeget a kiadójától — s az egészet — elvitte a szülőinek, a kik már akkor tönkrejutottak, hogy életmódhoz segítse őket vele. Hanem ahogy nem szeretett senkit megdicserni, úgy szerette saját magát leszólni: ha valaki szépnek találta az arcját, szépségflastromot ragasztott az orra hegyére s úgy ment ki az utcára. Szeretett a mindennapi, rendes, józan világtól különböző lenni. Minden divatot megvetett. Frakk, cylinder-kalap soha nem érte a testét. Kezdetben Csokonai-mentét varratott magának, később nagyvirágú fekete selyemből készítettett attilát s a kalaposnak külön formájú főveget kellett a számára fölhalálni, a minőt senki sem viselt Hanem hát a bordalokban van valami, a mi a családokkal rokon, férfiasággal kérkedő vonás »Szívárványi mámoros lelkemnek«. A lelke volt csak ittas.

A hogy bordalait nem vette a borból, úgy a *népdalait* sem vette ő a néptől; a nép vette át ő tőle: azokat énekelték erdőkön, mezőkön, már 1842-ben minden diák-kántusban dalolták a »*Hortobágyi korcsmárosné angyalom*« dalát, a dallamát *Szénfi* írta. Később a »*Befordultam a konyhára*«, — a »*Szerelem sötét verem*«, »*Ereszkedik le a felhő*«, — »*A virágnak megtiltani nem lehet*«, — »*Hull a levél a virágról*«, »*Kis furu-lyám szomorú fűz ága*«, a miknek *Egressy Béni* szerette a dallamát, telehangzották az egész országot: — még most is hangzanak. A »*Juhász legény, szegény juhász legénye*« dalát *Erdélyi János* tudósunk felvette a magyar népköltészet remekei közé; nem tudta, hogy azt Petőfi írta, a dalt hozzá csakugyan maga a nép szerette; később aztán *Simonffy Kálmán*, *Bognár* és mások is zenére tették népdalait, de már azokat ő nem hallotta.

Senki sem tolmácsolta úgy a nép jellemét, senki sem festette le a magyar alföldet, a pusztát úgy, mint Petőfi. A *pusztát fölvitte az Olympra*. Azon a pusztán lakott az ő népe. Az a nép, a kiért rajongott, a kiért élt, a kiért küzdött, a kiért meghalni óhajtott. Az a nép, melynek »*Egyik kezében eke szarva, másik kezébe kard*«. »*S haza csak ott van, hol jog is van. S e népnek nincs joga*«. — Azért, hogy ezt a népet felszabadítsa, így szól: »*én elkészitem saját kezemmel a keresztjét, a melyre fölfeszítetem*»:

Jogot a népnek, az emberiség
Nagy, szent nevében, adjatok jogot,
S a hon nevében egyszersmind, a mely
Eldől, ha nem nyer új védoszlopot.
Az alkotmány rózsaája a tiétek,
Töviseit a nép közé vetétek:
Ide a rózsza néhány levelét
S vegyétek vissza a tövis felét!

A kiváltságos nemességet, az idegenkedő uri rendet ostorozza kiméletlenül. »*Én magyar nemes vagyok!*« »*A külföld magyarjaihoz*«. »*Ti fekélyek a hazának testén*«.

S a nép szerelmével együtt kél a »*Százszor szent égi szabadság*« imádata nála. Mindenütt érzi a bilincsek súlyát, miket a nemzet, a rabszelleme visel. Összeszorítják ezek a lánczok a saját kezeit is. Minden költeményének előbb a *ensorhoz* kell vándorolni, hogy engedje kinyomatni: azokat a költeményeket, a mik a magyar nép felszabadítására, a nemesi alkotmány megdöntésére, az emberi jogok egyenlő megosztására, a magyar nemzetnek mély álmából felébresztésére támadtak elő. És soha sem történt meg

Petőfin, hogy a censor által csak egy szó megváltoztatására is ráhagyta volna magát bírni. Ugy kellett azoknak megjelenniök, ahogy meg lettek írva, vagy sehogy sem. Hanem hát szolgálattassunk ennél a pontnál igazságot is — Petőfi censorának. A jó öreg *Reseta* derék magyar ember volt, okos ember és Petőfit nagyon szerette. Soha sem használta ellene a gyilkos veres plajbászt. Csak egyetlen egy költeményét alkudta le az összes verseiből: »*Megvetésem és utálatomnak hitvány tárgya, ember a neved!*« Ezt Petőfi az első kiadásból kihagyta *Reseta* kedvéért. — De megjelentek, a »*Rab hazának fia*«. — A *Bücsű 1844-től*, a melyben az országgyűlésnek egy nagy momentuma van alapul véve, a »*Rég veri már a magyart a teremtő*«. — »*Ha az Isten ekkép szólna hozzám!*« — »*Álmomban én rab nemzetek bilincset tördelem*«, — »*Kazinczy Gáborhoz*«. — »*Az országgyűléshez*«, s maga a »*Dalaim*«, mely Petőfinek egyik legszebb költeménye: Végstrófáját ugyan ki ne tudná könyv nélkül: »*De mit tőr a szolgaságnak népe? Mért nem kél föl, hogy lánczát letépje? Arra vár, hogy isten kegyelméből — Azt a rozsdá rágja le kezéről? Dalaim, mik ilyenkor teremnek, Villámlási haragos lelkennek!*« — Azt mondja egy helyen: »*a költő a szabadság örök lámpája*«.

És ez, a minek hangot adott, nem volt képzelt baj, nem költött fájdalom, nem volt pártszenvedély személygyűlölete; nem volt hatalomravágyó versengés; nem volt szenvelgett visszasóhajtozás a durva ősidőkre: de nem is majmoló utánzása más nemzetek észjárásának; — a korszellem sugallatától élesztett tiszta érzés volt az mind. Készen voltak ezek az eszmék mindenkinek a szívében, a ki csak hazafi, szabadelvű és magyar volt e hazában, csak az első lángnak kellett fellobbanni, hogy mindenki rájuk találjon saját keblében. Petőfi volt ez a láng: s nem lobbant el: tűzoszloppá nőtt fel, mely vezetett.

A haza, a haza! Ez a dicső, ez a nyomorult, ez a szegény, ez a hatalmas magyar haza. Róla szól költeményeiben az *első* vers, róla szól az *utolsó*. Keresztül mindenféle hanglépcsőjén az érzelemnek. Itt borong, ott kesereg: majd reményt költ: jövődöbe lát; Istent kér, embereket ébreszt; kétségbeesik; majd maró gúnyt vág a szemünk közé: »*ez a nemzet éltet nem érdemel!*« — »*Isten csodája, hogy még áll hazánk!*«; aztán megint elragadtatással mondja: »*Ha a föld Isten kalapja, Hazánk a bokréta rajta.*« — Ismét keserű lesz: »*Addig ostromozlak nemzetem, míg végre Földbog szíved, vagy szívem megszabad.*« Mig valódi arcját megmutatja e versszakban:

Magyar vagyok, s arcom szégyenben ég,
Szégyenlenem kell, hogy magyar vagyok!
Itt minálunk nem is hajnalik még,
Holott máshol már a nap úgy ragyog,
De semmi kincsért s hírért e világon
El nem hagynám én szülőföldemet,
Mert szeretem, hőn szeretem, imádom
Gyalázatában is nemzetemet!

Ez a vágy a haza nagysága, a népszabadság, az emberi jogok arany korszaka után, gyakran látnoki ihletté magasztosul fel nála: jóslatokat mond, a mik mind csodamódon beteljesülnek. Megjósolja a dicső napok visszatértét 1845-ben, ugyanakkor a magyar hazának egészen ujjalkotását imádkozza le istentől. Majd szól az erdélyi honfiaknak: »*a század viselés, születni fognak nagyszerű napok, élet-halálnak vészes napjai*«. Lelke előtt megjelennek az óriás harcok, a miket a népek küzdeni fognak a szabadságért s azok közt legelől és legtovább mindig az ő imádottnemzete. — S ezen látnoki jószavakkal mindig együtt jár saját végzetének sejtelve. Felcseréli a lantot a karddal s ott fejezni be a nagy művet a csatatéren

— — — — —
Meghalni az emberiség javáért
Milyen boldog, milyen szép halál!
— — — — —
S eddig csak irtam; hol van még a tett?
Piros betűk az ünnep napjai.
S így életemnek nincs még ünnepe,
Hogy az legyen, vérem kell ontani.
— — — — —

Három évvel a világharczok megindulva előtt, mély, lusta, lomha békekorszak közepett írta meg e vészjósító költeményt:

Egy gondolat bánt engemet:
 Ágyban, párnák közt halni meg;
 Ha majd minden rabszolga-nép
 Jármát megunva síkra lép,
 Ott essem el én
 A harcmezéjén.
 Ott folyjon az ifjui vér ki szivemből,
 S ha ajkam örömteli végszava zendül,
 Hadd nyelje el azt az aczéli zőrej,
 A trombita hangja, az ágyudőrej,
 S holt testemen át
 Fújó paripák
 Száguldjanak a kivivott diadalra
 S ott hagyjanak engemet összetiporva! . . .

S néhány lappal odább megint:

Véres napokkal álmodom,
 Mik a világot rombadöntik
 S az ó-világnak romjain
 Az új világot megteremtik.

— — — — —
 Ha meghalok
 A vérpadon, vagy csatatéren,
 Lesz. a ki majd holttestemről
 Könyűivel lemossa vérem.

Ezek a látások még legnagyobb boldogsága napjaiban sem hagyják el. Mézes-
 heteknek hívják azt az időt más boldog embereknél, a mikor Petőfi ezt a verset írta:

Vérpanoráma leng előttem el.
 A jövőndő kor jelesei.
 Saját vérök tavába fulnak be
 A szabadságnak ellenségei.
 Egy kis menydörgés szivem dobogása
 S villámok futnak által fejemen.
 S keblemre hajtva fejcskékjét, alszik
 Kis feleségem mélyen, csendesen.

S ismét ezt:

Drága árú a szabadság
 Nem ingyen, de pénzen adják,
 Drága pénzen, piros véren
 Varrd meg azt a zászlót, feleségem!

Mintha az a csillag, a mi keblében lakott, olyan türelmetlenül vágyott volna már
 lerázni magáról földi terhét s visszatérni az égbe.

Pedig szebb helye ott sem volt neki, mint viselője szívében. Mikor az megtelt
 szerelemmel, szebbé varázsolta ezt a földi világot magánál a mennyországgnál. Ugyanaz
 a lant ellopta a villámtól a dörgést s a csalóánytól az epedő kéjsírást. Átkozódni
 tudott, mint egy daemon és áldani, mint egy angyal. Mint a vadvirágok a monumentális
 romok boltíveit, úgy folyják körül a szerelmi dalok folyondárai azt a ronjaiban is bámu-
 latos építményt, a mit Petőfi honszerelméből emelt. Annyiféle virág, a hány indulatot teremt
 ez az istenekkel együtt uralkodó érzés, a szerelem; — a napsugár nem törik annyi színre,
 a hányat e költői lélek szerelemlángja szertelövell: a boldogságtól a kétségbeesésig,
 a haldokló vágytól a kitörő dicsekedésig s a földi kéjtől a mennyei üdvig. Ugyanaz az
 óriás alak, ki trónokat ostromol és lánczokat tördel, ott térdel az örökké imádott bálvány
 előtt, megkötve egy hajszál selyemfonalával; s kinek az egész nagyvilágban nem volt
 elférése, elvész ebben a maga kis világában önkényit!

S Petőfi valóban megérte azt, hogy boldog legyen. Elzengte gyászát a Ciprus

lombokban egy holt kedves után; szerelmi vágyai, epedései és csalódásai meg vannak örökítve a szerelem gyöngyeiben: de legragyogóbbak a szerelmi boldogságáról irt dalai.

Boldogsága paradicsomában még a hir egét is megtagadja, valamennyi vérszomjú bálvány-istenével.

»Egész babérvérdőnél egy rózsabimbó többet ér.« S most már hosszú életről, boldog megvénülésről ábrándozik. Csak egy izben lepi meg ismét a látnoki ihlet, egyik legszebb verse ez: »Szeptember végén«.

Ha eldobod egykor az özvegyi fátyolt,
Fejfámra sötét lobogóul akaszd:
Én feljövök érte a siri világból
Az éj közepén s oda leviszem azt
Letörteni véle könyűfimet érted,
Ki könyveden elfeledéd hivedet;
S e szív sebeit bekötözni, ki téged
Még akkor is, ott is örökre szeret.

Petőfi, a míg élt, bizony szeretve volt. Erős szerelemnek kell azt nevezni, a mi egy gazdagsághoz, jóléthez, fényűzéshez szokott, imádóktól körülrajongott ifjú leányt arra bírjon, hogy daczolja a szülői haraggal, egy sorsüldözte költőhöz kösse az életét: a ki daczban él az egész világgal s szíve hölgyének nem adhat más kincset, mint egész lelkét.

Hogy milyen mérhetlen kincs ez a lélek; — s hogy vannak sokan, a kik azt az iczipiczi kis szegény lelkecskét, a kit a véletlen testükbe szorított, még azt sem adják oda a hitvestársnak egészen: hát erről ugyan ki beszél? A nőre csak nélkülözések vártak s ez a közönséges emberi észjárás szerint szerencsétlenség.

Mai nap szegénységnek nevezné mindenki azt a sorsot: mit ők választottak, nekik az dicsekedő boldogság volt. Az ifjú pár menyegzői útja nem volt *Olaszország*, hanem *Erdély*: ott fogadta őket *Teleki Sándor* gróf vendégszerető kastélya, a mit a jó barát egészen átengedett nekik. Őszre hazajöttek Pestre. Egy szállást tartottunk, abban volt három szoba. Az egyik volt az enyém, a középső a közös étkező; túl rajta a harmadik: az volt Petőfiék szobája, író-, háló- és elfogadó szoba: a *Helikon* és a *Vaocluse* egy helyen. Szerény butorzat; legbecsesebb a könyvtár, csupa díszkiadású művek, aczél-metszetekkel, *Beranger*, *Hugó Victor*, *Heine* művei, a *Girondisták története*, *Shakespeare*, *Ossian*, *Byron* és *Shelley*. Falain körül remek kömetszetű képei a *francia forradalom kiváló alakjainak*; de azok között nemcsak *madame Roland* volt ott, hanem *Corday Sarolla* is. Ez volt az egyedüli fényűzése. Petőfinén soha sem láttam egyebet egyszerű fekete ruhánál: a haját rövidre vágva viselte. Az ebédet az *Arany sasból* hordattuk s együtt étkeztünk: az egész kiadásunk volt havonkint harmincz forint. Bort egyikünk sem ivott: én addig sem, Petőfi pedig azóta nem, a mióta megházasodott; a vacsorát pótolta a theázás s olyankor egymásnak felolvastunk saját műveinkből, vagy a francia költőkből. Egyedüli multságunk volt néha elmenni a színházba; ha drámát adtak és *Egressy Gábor* játszott. Petőfi operába nem ment soha. Látogatóba nem jártak sehova s őket sem látogatta, Aranyékat kivéve, senki. Nem volt a háznál se zongora, se virág, még egy énekes madár sem.

És a nő még is boldog volt; mert egészen az övé volt Petőfi.

Petőfi nem volt eszményi alak egy férfiban. Hátramaradt arczképei közül csak az az egy hű, melyet legelőször rajzolt *Barabás*, a hol Petőfi két kezét hátrátéve tartja: a többi mind eszményítve van. Termete szikár, középnagyságú, arczszíne sápadt, szemei apró feketék, szemöldei satyr vonalban menők, orra hegyes, tövén a homloknál benyomott, haja fölfelé szoktatott, szája kicsiny s egy rendetlenül előre álló fog miatt gunyoros kifejezésre nyíló. Egész lénye, tekintete komor zárkózott volt, nyakán kendőt nem viselt soha, a mi azt még előrenyultabbá tette. Ez a nyakraváló nem viselés később végzettsé is vált reá nézve, a minek az emlékét megtaláljuk *Mészáros Lázár*hoz címzett

versében. -- Hajh, de mikor ezt az arcot a költészet lángja megvilágítja: mikor műveit elkezdte szavalni, akkor minden vonásában kigyulladt a lélek, tekintete lángolt, sugárzott; alakja megnőtt; felmagasult, szobor-idomot vett; akkor a ki látta, a ki hallgatta, belé kellett neki szeretni. Férfit és nőt magával ragadt, a hová akarta.

S a kit aztán megszeretett, attól követelte, hogy épen oly egészen átadja magát neki, ugy beleolvadjon a lelkével az ő lelkébe, mint a hogy ő teszi. Zsarnoka volt annak, a kit szeret. Egyetlen eltérő nézetet, egy véleménykülönbséget nem bocsátott meg neki. Uralkodott a barátai fölött az által, hogy szerette őket.

Azok pedig bálványozták őt.

A mit *hűtelen barátokról* ír verseiben, azok vagy véghetetlen parányi indokokra vezethetők vissza, vagy olyan kortársaira vonatkoznak, kik álnevek alatt ócsárló bírálatokat irtak verseiről s kiknek a neveit Petőfi egyszer egy szójátékban örökölte meg; de azt kevesen ismerik: egy párnak meg ő maga adott okot csipős élceivel arra, hogy megharagudjanak rá, mint *Szemere Miklós*, a ki a »Zöld Marci« paródiát írta ellene. Ellenben szívvel-lélekkel hozzá tapadó jó barátja több volt Petőfinek, mint bárkinek e földön. Hozzájuk irt költeményei tanuskodnak róla. Legelől *Vörösmarty*, *Bajza*, a kik Petőfit legelőször vezették az olvasó közönség elé, *Arany János*, *Egressy Gábor*, *Teleki Sándor* gróf, *katona barátja*, kihez többször intézi költeményeit, *Kuppis Vilmos*, *Várady Antal*, *Kazinczy Gábor*, *Adorján Boldizsár*, *Frankenburg*, *Vahot*, *Csengery*, s az öreg *Szemere Pál*, ki mikor legelőször találkozott vele, így szól hozzá: »hány esztendő vagy?« -- »Huszonkettő.« -- »Én meg hetvenkettő: tegezzük egymást.« -- És végre a »*űzék*«.

Egy egész új irodalmi iskolát teremtett maga körül: a mit a *magyar romantika iskolának* szeretett ő maga nevezni; úgy hitta őket, hogy »a *tízék társasága*«. Ő rajta kívül ezek voltak benne: *Tompa*, *Kerényi*, *Pálffy Albert*, *Degré*, *Lisznyay*, *Pákh Albert*, *Obernyik*, *Bérczi* és én. Iránya volt: a magyar nép nyelvét irodalmi értékre emelni: irányban és eszmejárásban követni a nemzeti sajátságokat. Hogy ez sikerüljön, ahhoz olyan lángész kellett, mint az övé; és a mellett olyan tisztult műízlés, olyan erős széptani érzék és annyi tanulmány. Petőfi igen sokat tanult, ismerte a világirodalmat latin, német, francia és angol eredetiben.

A míg azzal az irodalmi iránnyal, mely a költői írásmódot a szokatlan, keresett, idegen mintára alkotott szó és eszmejárásban állapította meg, csak annak az ellentéte, a bundaszagú parlagiasság, a földhöz ragadt nép utánzás, a szegényes különcködés küzdött meg, addig az első mindig fölül maradt. De a mint Petőfi előtámadt, keresztültört diadalmasan az az elv: »*hogy az eszme, a gondolat az ur s a szavak csak a szolgák!*« s rövid időn teljes győzelme volt vele. A népnyelv irodalmi nyelv lett: a népköltészet magas költészet. S ez megmaradt mind e mai napig: s ez volt az a roppant siker mely Petőfit oly nagygyá tette, mely emlékét örökre fentartja.

Elérte már a földfeletti régiókban, a mi után vágyai emelték: a szerelemben a boldogságot, a költészetben a dicsőséget. S az eszményi diadalnak anyagi eredménye is volt. Egész Petőfig nem érte el magyar költő, hogy mellékivatal nélkül, vagy legalább akadémiai tagság nélkül szellemi munkája után megéljen, még családot is tartson. Petőfivel az eddig megirt költeményeiért, a kiadója *Emich*, husz hónapra kötött szerződést, havonkint száz forint fizetésre. Husz hónapra biztosítva volt a költő, a nélkül hogy valakinek azt kellett volna mondanía: »Köszönöm«. Husz hónapra! *Egész életére!*

Elérte már, a mit az égben látott: a hirt, a boldogságot; csak az volt hátra, hogy azt is diadalra vezesse, a mi földi bálványképe: a *magyar nép, a szabadság*.

Ez is eljött.

Március tizenötödike volt. Ekkor írta meg a »*Talpra magyart!*« El is szavalta a piac közepén az ifjú Magyarország tomboló rivallása mellett. Ettől a naptól számítja a magyar nép ujjászületését: ezen a napon hullottak le a bilincsek a jobbágyok kezéről;

ezen a napon lett szabaddá a föld és a szellem. S soha többé rabigába nem lehetett azokat verni. Ezt a napot »Szent Petőfi napjának« nevezze Magyarország; mert ezt a napot ő állítja meg az égen: igazabban, mint vala Józsué.

És azután elkövetkeztek a »véres napok«, a mikről álmodott, a miket megjósolt, a miket híva hitt.

Költői alkotásainak új korszaka nyílik itt meg.

A miket eddig irt, azokat is nagybecsűekké tette az általános költői aranyérték; de a szabadságharcz alatti versei legtöbbször története van, s egy commentatornak kellene járni a nyomában, a ki azt elmondja, hogy megértse az utókor. A »Fekete-piros« dalokat, mikben a költő »vérbemártott lantját véres kezekkel pengeti«. Ismerni kell a kort, az események hátterét, a napok uralkodó eszméit, a lázas kedélyhangulatot, mely mellett azok keletkeztek. Némelyik csak akkor lesz érthetővé, csak akkor mondhatjuk rá, hogy szabad volt így írni, ha hozzá képzeljük a köröskörül lángba borult országot, a kétségbeesés erőfeszített küzdelmét, az egymást túlszárnyaló rémhíreket s aztán megint a diadalmámor leirhatatlan őrzöngését s a népharag fékeszakgató szenvedélyeit. Ugy kell e költeményeket olvasni, mintha mindegyik egy sarcophag födelére volna vésvé. Némelyik költeménye maga magyaráz, mint a »Hallod-e szívem?« Gyanusitják gyávasággal, hogy csak másokat lelkesít, de maga nem megy a csataterre. Azután a »Búcsu«. Indul már: búcsuzik nejétől: sejtí végzetét. Hitta a dicső halált s az akkor jelenik meg előtte, a mikor legboldogabb az élet. És én mindig nagyobb hősnék tartottam Hectort, a ki a halál előérzetével indult a harcza neje ölelő karjai közt, mint Achilleüszet, kit a boszú vitt oda és a biztos diadaléret. Az a vitézebb, a kinek az idegei fájnak a halál tekintete előtt és ő parancsol nekik, hogy ne fájjanak. Petőfi elárvereztette a könyvtárát a sebesültek javára s elment a táborba. Erdélybe ment: ott volt egy lengyel hadvezér: Bem; az megbecsülte a magyar költőt: hadsegédévé tette. A történelmi hűség végett meg kell említenem, hogy akkor a magyar kormány is adott Petőfinék egy lelkesítő Csata-daláért, a mit a hadsereg közt kiosztottak s a mit ő a magyar marséllaisenek szánt, ötszáz forintot. Ez volt az utolsó költeményei egyike, a mik az Életképekben megjelentek.

Egy költeményéhez különösen teljes világítás kell; különben árnyékot vetne az a költő jellemére. Ez a Vörösmartyhoz irt verse, a melyben egy költő társának sokszor visszatérő refraineiben azt mondja: »Nem én tépem le a fejedről, Magad tépted le a babért!«. — Petőfi nem volt féltékeny mint költő, költő társaira: sőt elismerés, magasztalás hangzott az igazi föltekentek irányában verseiből: Arany Jánost Homérnak nevezi és saját maga fölé emeli őt. Hanem Petőfi a »költő« féltékeny volt a »politika« nagy hőseire. Erről versei is szólnak. Ki kell mondanom, hogy Petőfi féltékeny volt Kossuthra. Féltette a csillagát a feljövő naptól. A márcziusi napok dicsősége csak addig tartott, a míg a magyar miniszterium lejött Pozsonyból: míg a magyar parlament összeült; azontúl a márcziusi hősookról senki sem beszélt. A képviselőválasztásnál is szerencsétlenül járt a költő. Ott lépett fel szülőföldén, az annyiszor megénekelte alföldön és keservesen megbukott. Az a nép, melynek szabadságát kivívta, kudarczczal kergette el a nemzet legfényesebb lángszellemét s megválasztott helyette egy obscurus embert, a kinek nem voltak ugyan semmi érdemei; de volt tele pinczéje a választás előtt s üres pinczéje a választás után. Ez aztán még magán becsületében is megsértette Petőfit, s mikor ő lovagias elégtételadást követelt tőle, azt megtagadta. És az országgyűlés elnézte neki a vesztegetést és a lovagiatlanságot, és Petőfi az egész országban nem kapott egy kerületet, mely képviselését rábizza.

Még más oka is volt az elkeseredésre. A márcziusi napok után együtt szerkesztettük az Életképeket s abban a félévben jelentek meg e lapban csaknem valamennyi akkor élő magyar irodalmi kapacitás legszebb művei: Vörösmartytól a »Szent ember«, Arany Jánostól a »Rodostói temető«, »Rákóczy né«, a »Rab lelkek«, a »János pap országa«, az »Álom és való«. Tompától minden számban vers és próza, Petőfitől néha

két költemény is. Itt jelentek meg *Gyulai Pál, Szász Károly, Tóth Endre, Tóth Kálmán, Lisznyay, Lévy, Jámor, Bozzai* legszebb költeményei; *Garay János* utolsó munkája. *Vasváry, Szilágyi, Kolmár, Lázár Kálmán, Dobsa, Helfy, Pap Gábor, Roboz* prózai művei. *Bernát Gáspár, Lauka* tréfás munkái; magam is teleirtam minden számban egy negyedrészt a lapnak: soha annyi szépirodalmi írója a magyar nemzetnek egy kalap alatt nem volt, tán nem is lesz; — hanem egy mulasztást ejtettünk: elhagytuk a lap mellől a *divatképet*; s az az egy *divatkép* lenyomta mindnyájunknak a súlyát. *Petőfi*vel együtt. A legnagyobb morális diadal közepett megbuktunk anyagilag. Nem használtak sem az ő remekművei, sem az én *Charivarim*, még *Ludassy Mór királygyilkos vígjátékai* sem; a közönség ott hagyott bennünket, s a szabad sajtó dicső első esztendejében a mi lapunk leszállt ezeröttszáz előfizetőről háromszázra: úgy, hogy *a kiadónk már júliusban felmondott nekünk*. — De ne fogjuk rá a divatképre: — a politika ölte meg a lapunkat: a mindent elnyelő Astaróth: a politika. Senkinek sem kellett költészet, szépirodalom többé. — Egy napon aztán, augusztus 21-ikét jegyzett a krónika, volt egy olyan mozzanata a politikai életnek, a mi örökre feledhetetlen marad: a magyar országgyűlésen *a felállítandó magyar honvédseregről* vitáztak. Az ellenek megtámadta a kormányt hevesen, indulatosan, kiméretlenül: olyan fényes, nagy alakoknak, mint *Kossuth, Batthyány Lajos, Széchenyi István*, a legszenvedélyesebb kifakadások ellen kellett magukat és álláspontjukat védelmezni a hazafiság, a meggyőződés teljes ékesszólásával. Soha a parlamenti életben ennél izgalmasabb, soha kinosabb jelenetek nem fordultak elő. Azoknak a nagy, nemes alakoknak végre könyörögniök kellett, hogy hagyják abba a pártok a személyes harcot, mert így elveszünk a hazával együtt. Ekkor aztán szavazásra került a sor, *Kossuth és a magyar kormány két harmadrész többséggel győzött a radikális ellenzék fölött. A kormánynyal szavazók között volt Vörösmarty* is. *Erre* írta *Petőfi* ezt a verset. Én kértem, hogy ne adja ki a lapunkban. Ő mégis kiadta. Ezen úgy meghasonlottunk, hogy egész *Budavár ostromáig* nem jöttünk többé össze egymással. *A százötven fontos argumentumok* hoztak bennünket újra össze. Meg valami más is. — Az, hogy egy év folytán mind a ketten *el voltunk már múltva*. — *Magyarország* a szabadság diadalát ülte; de *Petőfit* elfeledte mindenki (hát még engem!). Találkoztunk a *semmisségben* újra. Itt volt már *a magyar hadsereg*: olyan dicső alakban, a milyennek ő álmodta, ő követelte; de ő nem volt annak többé tagja: kényszerítették, ki tudja, minő formaságok miatt, letenni a kardbojtot a karddal együtt. Utolsó költeményeinek egyike *»Egy goromba tábornokhoz«* ide céloz. A betűsedő csillag alatt azt a megjegyzést teszi rá, hogy ez a goromba tábornok nem *Mészáros Lázár* volt. Nem bizony; hanem *a szabadságharcz egyik legünnepelebb hőse*: az akkori magyar hadügyér; s ha *azzal* kocczant össze *Petőfi*, kit híjon vala fel bírónak, a midőn bíró, a közvélemény, azt, a kit ő bepanaszol, koszorúkkal tetézi: annak az *indulbját* danolja s ő róla azt kérdi: *»Ki az?»*

Nem volt már se lant, se kard. Azt dalolta egykor: *»A szerelem mindent pótol s a szerelmet nem pótolja semmi!«* — Pótolta-e?

S közelgett az idő, hogy nem lesz se *haza*, se *nemzet*, se *szabadság* . . .

Bizony meg voltunk mi halva mind a ketten; s vártuk, hogy a sírgöröngy, az összeomló haza kit hová temet el?

Én még azután megpróbáltam kitérni magamat a sírból s újra kezdeni az életet; de ő azt mondta, hogy hazamegy a maga helyére, az égbe.

Volt egy ember, a ki *Petőfit* úgy szerette, mint a fiát. *Bem* tábornok: ahhoz tért vissza; nem harcolni már, hanem csak meghalni. Hisz a kardját is elajándékozta másnak. Azt a híres, tenyérnyi széles pallost, a mit ő maga *guillotinnak* nevezett. A döntő ütközetet a csatatéren nézte végig, de fegyvertelenül.

Az a bolond kozák, a ki őt leszúrta, *egy egész templomot ölt meg, tele istenséggel!*

Azt mondják: *szép* halál az ilyen; én pedig azt mondom, hogy: *jó* halál volt!

Magyarország elbukásával *Petőfi*nek az élete be volt fejezve. Számára ezen a

planétán többé nem lehetett hely. Utolsó költeményének czíme »Szörnyű idők«. S a mit elmond, azzal végzi: »vajjon, a ki ezt a történetet hallja, nem veszi-e egy örült, rémülésteli zavart ész meséjének?« Hát a mi idők azután következtek, azokban igazán meg kellett volna neki örülnie. A halált nem félte soha; de van egy költeménye: »A munkácsi várban«, ennek a refraineje: »Óh de ez a börtön: Eltűl félek!« A honnan mások megöszülve jöttek, ő onnan megörülve jött volna elő.

Jól járt, hogy meghalt! Mi, a kik megmaradtunk, mentül tovább toljuk az éveket egymás után, folyvást kisebbek leszünk, míg az ő alakja, mentül távolabbra halad az időben, annál magasabbá nő fel.

Jól történt, hogy porait szétszórták a szelek: így minden magyarnak jut belőle egy porszem s minden porszemében él a hazaszeretet.

Most ércszobra előtt állunk. — Én hiszem azt, hogy ő maga is jelen van.

A szellemnek ott kell lakni a szoborban, mit az igazságosztó utókor megörökítésére emel.

Ez a szobor lát, érez és gondolkodik.

S a szellemek igazságosak: világosan látnak s szenvedély nélkül ítélnek.

Láthatja ez érző, gondolkodó szobor, mi történt azóta, hogy szelleme a földet elhagyta?

A népszabadság, melyet ő még, *mint gyémántot,* keresett és megtalálva annak tartogatott, ma már közönséges, de hasznos úttöltő kavics: félthetetlen, elveszithetetlen . . .

Láthatja *Budapestet* s itélhet felőle, hová emelkedett, metropolissá lett az a város, melyről ő egykor oly tréfásan énekelt . . .

Láthatja, hogy a mit a »*Vasuton*« irt dalában ábrándul óhajtott, hogy Magyarország át legyen hálózva száz vasuttal: ime, teljesült; »*ha nincs elég vasatok, törjétek össze lánczaitokat s lesz elég*«. Ez is megvan: nincsenek lánczok . . .

Láthatja, hogy a *honvédsereg* újra fennáll: erőben, hazaszeretletben a régivel versenyző: hogy *Magyarország* nem félti jövődjét semmi ellenségétől többé . . .

Láthatja, hogy van erős *pártküzdelem* és van abban erős, öntudatos *nemzeti élet* egész hazaszerete . . .

Láthatja, hogy van *szabad sajtó*, egész légiójával a szellem harczosainak, s az olvasók száma egész tábor: egész ország! S a harczosok között nincsen egy sem, a ki ne a *szabadságot, a haza nagyságát* védené: ha volna, nem lenne, a ki olvassa . . .

Láthatja, hogy *szépirodalom, tudomány, művészet, ipar és kereskedelem* mind úgy megerősült, úgy megöregbedett, hogy *Magyarországnak* nem kell többé könyörögni, hogy észrevegység; betölti helyét a művelt világban.

És láthatja, hogy az, a mit kincsül hagyott hátra: *lánglelke művei százezernyi számban* vannak elterjedve széles e hazában: s otthon vannak a főür dísztermének mozaik asztalán ép úgy, mint a földműves mestergerendáján. Szárnyaik is nőttek; berepültek már a kerek föld világát. Az a *német nemzet*, kivel annyit viszálykodott, maga nyitott utat szellemkincseinek a széles világba: *franciák, angolok, olaszok és svédok, lengyelek, spanyolok* világot gyujtottak nála; versei átmentek az oceánon az új világba; meglátogatták *Japánt, Chinát* is; s mint a nap, úgy tértek vissza kelet birodalma felől. És minden földön, a mit bejártak, hirdették a magyar dicsőségét . . .

És nem hiába hirdették: azt is jól láthatja. — S aztán még egyet láthat:

Azt, hogy »*van még egy szeretett és népeit szerető király*« s az *Magyarországi*! . . .

S aztán hallgathatja, mit suttog fülébe a *korszellem nemtője*:

Hogy minden *haladni* fog előre a magasság, a tökéletesség felé. Beszélni fog neki a *jövendőnek* olyan titkairól, miktől még a szobor szívének is meg kell dobbannia.

Tán csak az én káprázó szemeim látják; de nekem úgy tetszik, hogy mikor e néptenger körülözönlí őt: a szobor érczarczulatán dicsőült mosolygás túlvilági derengése ömlik át.

Ah, jönnek még idők, a mikor e szobornak a szive úgy megtelik gyönyörrel, hogy annak hőségétől a szobor izzóvá lesz s világítani fog az éjszakában!«

A hallgatóság lankadatlan figyelemmel kísérte a nagy író e gyönyörű beszédét s egyes részeit megéljenezte s a mikor véget ért a beszéd, valóságos éljenvihar rázkódtatta meg a díszterem oszlopait s Jókai alig győzött hajlongni lelkesült hallgatói előtt.

Végül a zaj megszűntével ismét Ráth Károly szólalt fel, felkérve az egybegyűlteket, hogy vonuljanak a Petőfi-térre.

Erre hosszú sorban indult meg a menet és beláthatatlan néptömeg sorfala között elhaladva, a Ferencz József-téren és Corsón keresztül 11 óra után érkezett a Petőfi-térre.

A menetet négy lovasrendőr nyitotta meg, utánuk következett az egyetemi ifjúságból alakított rendező bizottság, ezután elnökének vezetése alatt a szobor bizottság, továbbá a kormány, törvényhozás, legfőbb ítélőszék, a törvényhatóságok stb. képviselői.

Mikor a rend helyreállt és mindenki helyt foglalt, Ráth Károly az emelvényre állott és a dicsőült költő szobráról a következő nagyhatású beszéd között bontá le a leplet:

»Mélyen tisztelt ünneplő közönség!

Alkotmányos életünk visszaállítása óta lefolyt korszaknak alig van nemesebb és fényesebb jellemvonása, mint azon buzgó törekvés, melylyel a nemzeti kegyelet adóját a mult idők nagyjai irányában lerövíni igyekeztek. Nagy férfiak teszik nagygyá, dicsővé hazájukat és ha a nemzet mélyen érzett háláját az által fejezi ki, hogy nagyjainak emléket emel, nemcsak őket, hanem önmagát dicsőíti.

A szabadságharcra következett szomorú évek, hála az égnek, nem voltak képesek kioltani a nemzet fiainak szívéből az igaz szeretetet és nemzeti intézményeink iránti lelkesedés lángját; sőt mi, kik ama korszakot átéltük, tanuságot tehetünk arról, hogy a hazafiúi érzés és közszellem egyes honpolgárok szívében soha élénkebb nem volt, mint akkor; alkotmányunk, történeti multunk, nemzetiségünk és nemzeti nagyjaink iránt a kegyelet lángja soha tisztább fényvel nem ragyogott, mint akkor.

Ámde ez érzelmek, e lelkesedés hatályosabb cselekvésben nem nyilvánulhattak, mert az erők egyesülése a társadalmi élet akkori viszonyai között majdnem lehetetlen volt. És így — valamint az üvegház zárt légköre csak cserjét nevel — a századok viharával daczó tölgy pedig a szabad földben és szabad levegőben fejleszti büszke koronáját: ama korszaknak hön ápolat vágyai is csak a bekövetkezett szabad kor talajában vertek erős gyökeret s közeledtek megvalósulásuk felé.

A nemzeti kegyelet legkiválóbb tárgyai közé tartozott a haza nagy s dicső költőjének, Petőfi Sándornak alakja. És méltán; mert az ő egyénisége és költészete egészen a nemzet szívéből volt szakitva; dicsőségteljes életének minden pillanata, minden mozzanata hazájáé volt és látnoki ihlettséggel megjósolt halálának körülményei őt kétszeresen a nemzet halottjává tevék.

A kor, melyben ő született, gazdag volt nagy szellemekben; századunk nagy eszméi és a nemzetek nagy aspirációi méltó képviselőkre és hirdetőkre találtak. De bátran merem állítani, hogy nem volt költő sem e korszakban, sem hazánk egész történetében, kiből korának, nemzetének eszméi, vágyai s reményei, örömei és szenvedései hűbb kifejezőre találtak volna, mint ő benne. És ez magyarázza meg azt, hogy még alig lépte át az érett ifjúkor küszöbét: Petőfi Sándor homlokát már is a költői dicsőség borostyánkorszorúja diszíté; — mythikus eltűnésekor még alig lépte át a férfikor küszöbét és nyilvános működése, mely egy évtizeden át sem tartott, századokra kiható nyomokat hagyott nemzeti irodalmunk történetében.

S a mily fényes volt nyilvános szereplése, ép oly szenvedésteljes volt életpályája. Hasonlít ez életpálya a holdhoz: a dicsőség napsugaraitól megaranyozva tűnik elő a multak ködéből. De valamint ama fénylő égitest felületét rideg sziklák és kitombolt vulkánok lávája borítják, ép ugy hiába keressük az ő életében is a rendes megnyugvás és boldoglét zöldelő virányait.

Ámde kell-e, hogy nemzetének fiaiból álló, e díszes gyülekezet előtt Petőfi életét ismételve vázoljam és az ő működését méltányoljam?! Hiszen az ő egyénisége és élete,

öröme és fájdalma, eszméi és vágyai, hazaszeretete és lángoló lelkesedése a szabadság iránt, az ő költészetében vannak megírva, megörökítve. És van-e magyar e hazában, ki előtt Petőfi költészete ismeretlen volna?! Hiszen épen most, alig néhány percz előtt aranyzavakkal emlékezett meg arról korunk egyik legnagyobb költője: Jókai Mór.

És van-e, a ki Petőfi életét és működését méltóbban jellemezhetné, mint Jókai, ki az ünnepelt férfinak kor- és pályatársa, ragaszkodó barátja, dicsőségben és a nemzet szeretetében osztályos testvére?!

Nem volt egy igaz hazafi, ki szive mélyében emléket ne emelt volna a nagy költő nevének, annál inkább, mert gyászoló nemzete maig sem lelhetne föl jeltelen sírját, hogy azt a kegyelet koszorújával díszítse. És mégis a lefolyt három évtizeden át úgy nélkülöztük nemes alakját és átszellemült tekintetét, hogy e nemzetnek egyik legbuzgóbb óhaja volt lánglelkű dalnokát ércszobor által is megörökítve szemlélni. De ím, a régi vágy teljesültének napja felvirult; a hálás és elismerő nemzet színe-java megjelent, hogy itt, hol működése, dicsősége és családi boldogsága legszebb napjait élte, itt az ország szívében, Budapesten, ez ércszobrot leleplezze s a kegyelet adományai-ból létesült díszes művet a nemzet közkincseül átadja. Nem adand e szobor semmit az ő dicsőségéhez, csak nemzetét teszi gazdagabbá egy köteles hála lerovásának tudatával.

Hulljon tehát le a lepel magasztos alakjáról!«

A főpolgármester ur e szavaira lehullott a lepel s ezer meg ezer torokból felriadt a lelkes éljenzés, mely minduntalan meg-megújult.

Az éljenriadal elcsendesedése után folytatva beszédét, a következőket mondotta:

»És Te, megdicsőült költő, tekints le e napon ünneplő nemzetedre; lássad a nép és Felső apostoli Királya közti egyetértés, törvénytisztelet és munka áldásai között buzgó törekvással emelkedő hazádat; lássad felvirulni annak ifjú fővárosát és lássad, miként tenyész az anyagi és szellemi jólét, nyomában azon visszanyert alkotmányos szabadságnak, melyért Te életedben annyira lelkesültél s melyért nemes szived vérét kiontád!

Mélyen tisztelt ünneplő közönség! Mielőtt megtisztelő feladatokat bevégezném, a legőszintébb hála és elismerés szavaival kell megemlékeznem azokról, kik buzgó kezdeményezés és vezetés, áldozatkész adakozás, majd pedig művészi munka által e szobor létrejötté körül kiváló érdemeket szereztek.

Petőfi szobrának eszméjét Reményi Ede pendítette meg 1860-ban egy szűkebb irodalmi körben. Ő volt az, ki az e célra rendezett hangversenyek által a szoboralap részére a legnevezetesebb adományt tevő s ez által az eszme kivitelének alapját megvetette. Ő volt a szoborbizottmány első elnöke s mellette koszorús költőnk, Tóth Kálmán, annak buzgó elnöktársa.

Reményi Edét művészi hivatása jelenleg egy idegen világrézben tartóztatja; Tóth Kálmánt pedig, hazánk nagy veszteségére, fájdalom, nagyon korán elragadta a halál s így egyik sem vehet részt fáradozásuk sikerének ezen mai szép ünnepélyén. Azt hiszem, hogy az egész nemzet tolmácsa vagyok, midőn az elismerés és hála első szavait ő nekik szentelem.

A szobrot jelenlegi alakjában hazánk jeles szobrása, Huszár Adolf mintázta; az öntést Turbain Károly hírneves ércöntő fogatosította; a gránit-talapatot pedig kitűnő műépítésünk, Ybl Miklós tervezte. A sikerült mű dicsőségén felül fogadják ők is őszinte köszönetünket.

Végül szívem mélyéből köszönetet mondok mindazoknak, kik buzgó fáradozás, gyűjtés s adakozás által a nemzet e kegyeletes óhaját megvalósítani segíték.

Adja a Gondviselés, hogy honszeretet, hazafiai erény és egyetértés legyőzhetlen hatalma által évezredek át virágozzék és

Éljen a haza!«

E lelkes beszéd után zajos taps és éljenzésbe tört ki a közönség, míg a dalegyletek összhangzó éneke katonai zenekisérettel fel nem zendült.

A főpolgármester ur beszéde után ugyanis Bellovics Imre karnagy vezénylete alatt a budai dalárda, a pesti nemzeti dalkör és a budapesti férfidalegyletből alakított kar katonai zenekiséret mellett Petőfinek

Tied vagyok, tied, hazám! e szív, e lélek;
Kit szeretnék, ha tégedet nem szeretnék?
Szentegyház keblem belseje, oltára képed;
Te állj, s ha kell: e templomot eldöntöm érted. . . .

kezdetű »Honfidal«-át énekelte, melynek dallamát Huber Károly szerzé. A jelenlevők tapsokkal jutalmazták a derék dalárokat, kik szabatos, összevágó dalukkal is úgy emelték az ünnepély díszét, mint a Faulwetter karmester vezetése alatt álló Rodics katonai zenekar.

A dal elhangoztával Nagy Imre lépett az emelvényre és elszavalta Endrődi Sándornak »Petőfi« című pályanyertes ódját:

P E T Ő F I.

»Szabadság, szerelem.«

1.

Legyen e nap a lelkesedés napja,
A diadal, az öröm ünnepe!
Im, köztünk áll a nagy költő alakja
S örök tanuságul a mult vele.
Mint hogy ha szárnyát a fény összekapja
S felhőkön villog át tekintete.
Való is, álom is. A tenger-árnyból
Szelleme az, mely felcsapkod s kilángol.

2.

A tüneményes, szilaj, büszke szellem,
Főlöttünk fénylő, mint az ideál! —
Látunk reszketni fenn a végtelenben
Szikrázó csillagok sugarinál —
Egyedül, magán, utolérhetlen
És mégis közelebb mindannyinál,
Osztozzék fényeden a föld, az ég
Meleged mindörökre a — miénk!

3.

Még ott látjuk a zord sivatagot,
Melyen át inség, nyomor vert keresztül,
De hirtelen — mily változás az ott?
A tájon láng-fuvalmak árja rezdül,
Búgnak beszédes, csacska patakok,
Milljó madárnak búvós dala zendül,
S pezsdül, bimbózik az egész tavasz
Egyetlen hangra . . . Lantod hangja az!

4.

Ti dalok, lánglelkének alkotásai,
Ti csodálatos, örök énekek!
Harcznak dicső, munkának óriási,
Mit értünk, e hazáért tettetek;
Nem is dalok — a század katonái,
Megannyi tárogató, fegyverek,
Mert a mi áttündöklök azokon,
Csak félig búbáj, félig: *hatalom*.

5.

Ti dalok lelke zengő szárnyai,
Ti emeltétek őt is fel az égbe;
Nézzétek, hogy mer, hogy tud szállani,
A szétszakított lánczokkal kezébe!
Vele röpülnek szilaj álmai,
Sötét haragja, zúgó szenvedélye . . .
Mí fog történni, ha *oda* belép?
Utána egy titán nyomul: a *nép*!

6.

Remegjen hát az Olymp gőgös orma
S pusztuljanak a bitor istenek!
Kúszszék repkény a körözás romokra,
S támadjon új világ az ó felett!
Az alkotó, teremtő szó kimondva
S ott áll a *kunyhó*! hol a nyílt egek.
A mythosból nincs más, csak ingóványa:
De fenn ragyog a puszta s délibábja!

7.

S repültek, szálltak a dalok tovább,
Velők a búvólet, mosolygva, áldva.
A nemzet, mint tükörben, önmagát
Először tisztán e dalokba' látta.
S e nemzetet' az ámuló világ
Ezekből szereté meg és csodálta . . .
Igy hódította meg a szent sereg
E hont, a nagy világot, az eget!

8.

Tegyetek róla fényes tanuságot
Ti bérczek, rónák, messze tájakig,
A hol ábrándok, búk, szerelmek, álmok
— Palotában, kunyhóban — szív lakik;
Népek, kik boldogabb időre vártok
S remény közt hallgatjátok dalait,
S kiknek világa büszkén fenn ragyog:
Ti is, örök, lobogó csillagok!

9.

Mert Sappho nem dalolhat édesebben,
Ha lantján zendül a szerelmi dal.
Sem a fuvalom, mely susogva lebben
S ingó virág-fejecskék közt kihal;
Hulló sugár a titkos éji csendben,
S ha kell: dübörgő, mennydörgő vihar,
Tyrtheus lelke támad fel vele
S szétárad az időkön — szelleme!

10.

A szabadságnak, hazaszeretnek
Ortornya volt ő. Szent és tiszta tűz.
Csak lángja érje: mozdul, él a nemzet,
Széttöri lánczát bús Prometheus;
S míg sorsa, minden vért arczába kerget,
Szemből minden rémálmot kiűz,
Ő az, ki bátran várva a viharra,
A vészharangot megkondítja: »Talpra!«

11.

S felharsog a hadi trombita hangja.
Bömböl az ágyú. Csatára csaták.
Ott villog a vészben szelleme, kardja,
Ott zengi viharzó harci dalát.
Azután — oh! lebukik véres alakja
S holt tetemén át futó paripák
Száguldanak el — őt összetiporva . . .
— A merre néztek, az mind sirja orma!

Nagy Imre igen hatásosan szavalt, gyönyörű hangja különben is nagyon alkalmas volt a költemény lyrai szépségének kiemelésére. A közönség zajos tapsokkal és éljenzésekkel jutalmazta a költőt és a költemény művészi előadóját.

Most Reményi Antal bizottsági jegyző lépett a szószerkekre, ki a szobrot az átadási okmányával a következő szavak kíséretében adta át a főváros képviselőjének, Gerlóczy Károly h. polgármesternek:

Nagyságos polgármester ur!

Ime, a szobor le van leplezve s ezzel elérkezett a pillanat, hogy a bizottság átadja szeretettel létrehozott művét Budapest főváros birtoka és tulajdonába.

Megilleti ez méltán a fővárost, melynek a szobor létesítése tekintetében is kiváló érdemei vannak; az ő térségén kellett felállítanunk az emléket nemcsak azért, mert Budapest az ország szíve, de mert az ünnepelt és örökkön dicső költő működésének is főtere itt volt.

Midőn tehát Nagyságodnak, mint a fővárost képviselő polgármesternek átadjuk a szobrot, még csupán azon kérelmet fejezzük ki: gondozza és ápolja azt a főváros közönsége oly szeretettel, a mily szeretettel csügg egész Magyarország Petőfi emléken.

Az átadási okmány szövege:

Átadási okmány.

Alulírott bizottság a nagy költő: *Petőfi Sándor* granit-talapatú, 12 láb magas bronz-szobrát, melyet a bizottság nemzeti adakozásból 1882. évben Budapest főváros területén, a Duna baloldalán, a Petőfi-téren felállított, melynek első tervezetét Izsó Miklós szobrász készítette, jelenlegi alakjában pedig *Huszár Adolf* szintén magyar szobrász mintázta és Turbain Károly bécsi ércöntő megönté s mai napon az ország kormánya, főrendi és képviselő háza, törvényhatóságai, a fővárosban székelő nagyszámú intézet és testületek küldöttségei s a nép jelenlétében ünnepélyesen leplezte: vissza-

vonhatlanul ezennel átadja és örök tulajdonába bocsátja Budapest főváros közönségének; mi jogot sem tartván fenn többé ahhoz, csupán abbéli kérelmét terjesztvén elő: hogy a főváros törvényhatósága e szívünk és elménknek egyaránt kedves emlékmű tovább gondozását elvállalni méltóztassék.

Kelt Budapesten, 1882 évi október hó 15-ik napján.

A Petőfi szobor-bizottság:

<i>Gróf Károlyi István s. k., elnök.</i>	<i>Keleti Gusztáv s. k.</i>
<i>Ráth Károly s. k., másodelnök.</i>	<i>Pulszky Ferencz s. k.</i>
<i>Arany László s. k.</i>	<i>Ráth György s. k.</i>
<i>Dalmady Győző s. k.</i>	<i>Reményi Károly s. k.</i>
<i>Degré Alajos s. k.</i>	<i>Saárossy Kapeller Ödön s. k.</i>
<i>Földváry Mihály s. k.</i>	<i>Sárkány József s. k.</i>
<i>Kisteleki Lévy Henrik s. k., mint pénztárnok.</i>	<i>Schulek Frigyes s. k.</i>
<i>Reményi Antal s. k., mint jogtanácsos és titkár.</i>	<i>Szász Károly s. k.</i>
<i>Gerlóczy Károly s. k.</i>	<i>Tóth Lőrincz s. k.</i>
<i>Gyulai Pál s. k.</i>	<i>Török József s. k.</i>
<i>Főkai Mór s. k.</i>	<i>Vadnay Károly s. k.</i>

A szobrot Gerlóczy Károly h. polgármester ur a következő szavakkal vette át:

Mélyen tisztelt ünneplő közönség!

Midőn a nemzeti kegyelet által emelt e szép és díszes szobrot az erre vonatkozó okmány kíséretében Budapest főváros közönsége nevében és annak tulajdonába ezennel átveszem, mindenekelőtt a törvényhatóság hálaérzelmeinek kell kifejezést adnom.

Fogadják első sorban hálánkat és köszönetünket azon lelkes honleányok és honfiak, kik adakozásaikkal a szobor-alapot megteremtették.

Köszönet a mélyen tisztelt szobor-bizottságnak, mely a szobor létesítésének terhes gondjait magára vállalta és a szép eszmét sikerre vezetvén, szeretett fővárosunkat e nagy jelentőségű emlékkal megajándékozta.

Köszönet azon művészeknek, a kik a szobor tervezésének és kivitelének szellemi tényezői voltak.

Köszönet végre mindazoknak, a kik e mai nemzeti örömnép díszét közreműködésükkel és megjelenésükkel emelni és ez által a nemzet nagyjai iránt tartozó hazafias kegyelet megszilárdítását előmozdítani sziveskedtek.

A főváros közönsége a mily nagy örömmel fogadta azon szép eszmét, hogy hazánk legnépszerűbb költőjének emléke ércszobor által is megörökíttessék, ép oly lelkesedéssel iparkodott azt minden alkalommal, ugy erkölcsiség, mint anyagilag támogatni; mi sem természetesebb tehát, hogy itt, ez ünnepélyes perczben, az egész haza színe előtt, az öröm és lelkesedés fokozott hangján nyilvánítsam azt, miszerint Budapest főváros törvényhatósága legkedvesebb kötelességének ismerendí, a főváros kiváló díszére szolgáló eme ércszobrot örök időkhig kegyelettel ápolni és gondosan fentartani, de e mellett ébreszteni, ápolni és fentartani az alkotmányos szabadság és hazaszeretet magasztos érzelmeit és a magyar nemzeti szellemet, a melyeknek a nagy költő oly hatalmas szószólója volt, és a melyekért ő élt és dicsően meghalt.

Ez érzelmekért és e szellemért lelkesülve és küzdve, az ércszobornál is jobban fogjuk Petőfi emlékét megörökíteni és ha mindezek egyesülnek a koronás király, az alkotmány és törvény iránti tántoríthatlan hűséggel és tisztelettel, akkor erősen bizhatunk abban, hogy beteljesedik mindnyájunknak ama forró óhajta, miszerint e haza szent földjén örökké

Éljen a magyar!

E meleg szavak áthatották a hallgatókat és megélték a lelkes szónokot s személyében egyszermind Budapest főváros törvényhatóságát.

Végül a dalegyletek katonai zenekíséret mellett elénekelték a Kőlcsey »Hymnusz«-át, mely után Ráth Károly főpolgármester ur az ünnepélyt berekesztettnek nyilvánította; miután a még leteendő koszorúkat is elhelyeztették, az ünnepi közönség éljenzések között szétszözlött, helyt engedve a nagy tömegnek a szobor megtekintésére.

Egész nap folyton hullámzott a nép a szoborhoz és gyönyörködött Petőfi nemes alakjában.

Ekként létesült tehát a dicső Petőfi szobra s állíttatott fel a főváros egyik legszebb helyén.

Álljon is soká, évszázadokon keresztül és hirdesse nemzetünk dicsőségét, nagyságát és erejét; hirdesse a nemzet elismerését és háláját nagyjai iránt és szolgáljon buzdításul a szép, a jó és nemes után való küzdelemben!

Az ünnepélyhez tartozott még a vigadó nagytermében d. u. 3 órakor tartott díszebéd is, melyen mintegy kétszázan jelentek meg.

Az asztalfőn Ráth Károly főpolgármester bizottsági másodelnök, mellette Tisza Kálmán miniszterelnök és Trefort Ágost miniszter ült. A szoborbizottság tagjai csaknem mind jelen voltak; a képviselők és vidéki küldöttek közül számosan; írók és művészek nagy csoportban, idegen vendégül Petersen dán képviselő és Turbain Károly bécsi érczöntő.

Mikor a lakoma pezsgője megeredt, Ráth Károly felállt s poharát üríté ő Felségére, szeretett királyunkra és családjára. Felállva hallgatták és éljeneztek.

Ezután Szász Károly adózott Petőfi emlékezetének, a többi közt a következőket mondván:

Nem mindig csak élőknek szól a pohár, kívánva nekik hosszú életet; csendül olykor halottak emlékére is, kik a mi jókívánatainkra annál kevésbé szorultak, mert halhatatlanok.

Ily halhatatlan halott emlékének áldozunk ma. Áldoztunk ércszobra felállításával, mely halandó alakját, halhatatlan szelleme kinyomatával állítja elének, s állítandja századokon át örökre hálás nemzete s annak késő nemzedék sorai elé; áldoztunk koszorúinkkal, melyek a jelest mindig megilletik, a költőt kétszeresen: a babér is, a virág is. Áldozunk most is, az áldomásphárral, melybe könyeink peregnek, melynek nedűjében szerelmünk s lelkesedésünk tüze ég és lángol.

Koszorúink első sorban s mindenekfölött a költőt illetik; a nemzet és nép nagy dalnokát, a ki elfordulva a kor izlésétől s szakítva hagyományaival, egyenesen a népszellem amaz őseredeti forrását kereste föl, mely bércek tövén, erdők rengetegében fakad, körül-köre omolva zuhog és csörgedez, virágos völgyeken át a pusztá sivatagába, hogy ott el-elveszve a homokban, begyöpösödve helyenként, új erőben s üdén üsse föl fejét ismét s éltesse és termékenyítse hazája földét.

Mert bármennyire egyéni tulajdon is a költői tehetség, — s ő bizonyára erős önérzetével birt a magáénak — tény, hogy minden igaz költészetnek leggazdagabb forrása a nemzeti sajátság, s ha élőfa a költészet, gyökere csak a haza földében lehet. Ott pedig, a hol a költészetben a nemzeti szellem, izlés és sajátság banyatóban, vagy épen kiveszőben van, a hol színe elmosódik és hagyományai feledésbe kezdenek menni, ott mindig az igaz költő lép föl reformátorul. Föllépése reakciónak látszik, s az is: a megromlott, vagy meghamisított s nemzeti sajátságából kivetkőzött izlés ellen. A költő, a ki különben sem feledkezhetik meg nemzete multjáról, a nyelv és formák dolgában is, mikor a legmerészebb újító is tulajdonkép konzervatív, mert a nyelv multjába nyúl vissza s a költészet eredeti s meg nem homályosított forrásait keresi föl. Így alkotta meg Dante, a tudós latin ellenében az olasz köznyelvet; így indított hadat Molière a könnyű és egészséges francia izlés nevében a preciesők ellen; így teremtette meg Goethe az ó-német népdal mintájára a német pedantismus ellenében az igazi német dalt. Petőfi is így ültette vissza a magyar népdal vadvirágát az irodalom kertjébe. Az erdei és mezei virágok üdeségét, színét és illatát adta a kerti virágok pompájához s a szabad és hamisítatlan természetet a művészet alkotó és alakító erejével gazdagította. És ajkán megzendült a magyar természet összes érzelmi világa. A szerelem gyöngédsége és mélysége, a hazafi büszkesége és fájdalma, a szabadság lángoló heve és bátorsága, a harag tüze s a gúny villámai a kétségbeesés viharában; mindez epedet

és suttogott, menydörgött és csattogott dalaiban, melyek a népdal egyszerű, de dallamos formáiban a mily könnyen és erőltetés nélkül születtek az ő lelkében, oly könnyen s észrevétlenül mentek át a nép vérébe s lettek az egész nemzet sajátjává. Nép és nemzet: különböző két fogalom előbb, a Petőfi költészetében egybeolvadt s ő a legnemzetiebb költő, a legnépszerűbb is lehetett egyszersmind. Mert a nép hangján szólott a nemzethez s mikor ő a népet fölemelte a nemzet magaslatára, a nemzet megértette szavát s magához ölelte a népet. Ezt tette a Petőfi költészete. S tette ezt épen akkor, mikor az átalakulás és egybeforradás a társadalomban, a politikában, az államéletben is épen végbement s költészete, mely egyik vezérszavaként volt korának, egyszersmind leghűbb kifejezése is lón annak. Minden nagy szellem, midőn úgy látszik, korának csak tolmácsa, tulajdonképen irányadója.

Sirját nem keressük már. Nem siremléket akarunk állítani neki, hanem oszlopot halhatatlan dicsőségének, melyre koszorúinkat aggathassuk. Nem siratjuk, hanem büszke lelkesedéssel üdvözöljük szellemét, melynek még az ércoszlopnál is maradandóbb emléke halhatatlan műveiben, honszerelmének a sirból is kitörő lángjában s az általa megújított magyar költészet nemzeti és világra szóló hajtásában van.

Üritsük poharainkat Petőfi halhatatlan emlékére!

E nagy tetszéssel fogadott pohár-beszéd után Gerlóczy Károly h. polgármester állt fel, éltetve a nemzeti érdekeket közművelődésünk terén is előmozdító kormányt s annak jelenlevő elnökét, valamint közoktatásügyi miniszterét; majd nagy érdeklődés mellett Tisza Kálmán kezdett beszélni, éltetve az irodalmat és művészetet, mint a melyek által nemzetek a legbiztosabban lesznek ismeretesebbé s becsültekké. A sor Jókai Móra került, ki ékes szavakkal emlékezett meg Reményi Edéről, arról, ki legelőször karolta fel a Petőfi-emlék eszméjét és legelől áll a szobor létrehozói közt. A következő szónok Vadnay Károly volt, ki Budapest fővárosára emelte poharát. Sárkány József a Petőfi-társaságot éltette, mely kegyelettel ápolja a Petőfi-kultuszt; Pulszky Ferencz a szobor művészetét: Huszár Adolfot, Reményi Antalt pedig a szobor ércöntőjét Turbain Károlyt. Az utolsó hivatalos toaszt Komócsi József volt a szoborbizottságra. Ezután még számos felköszöntő volt, melyek között az érkezett üdvözlő sürgönyök olvastattak fel.

Este Petőfi emlékére díszelőadás volt a népszínházban. A mint a függöny felgördült, az összes személyzet ott állt a színpadon, s a Kőlcsey »Hymnus«-át énekelte. A háttérben ékeskedett Petőfi mell-szobra, melyet két nemtő megkoszorúzott.

Végül ugyan e nap estéjén az írók és művészek társasága is rendezett lakomát a Petőfi-ünnepély alkalmára.

D) INTÉZKEDÉSEK A SZOBOR LELEPLEZÉSE UTÁN.

Az ünnepély estéjén a koszorúkat — néhánynek kivételével — a nemzeti tornacsarnokba szállították, honnan a bizottság határozatához képest kegyeletes megőrzés végett egy részét a muzeumban, az Akadémiában és a kiskőrösi Petőfi-házban helyezték el, másik részét pedig törvényhatóságok, intézetek, egyesületek, iskolák és egyesek között osztották szét.

Az ünnepély megőrkítésére Reményi Károlytól szerkesztett »Emlékkönyv« az Athenaeum-részvénytársaság nyomdájában igen díszesen ingyen kinyomattatván, a bizottság minden egyes tagjának, a kormánynak, az összes törvényhatóságoknak, a fővárosi és vidéki nyilvános könyvtáraknak és számos tanintézetnek megküldetett.

Ezek után már most a számadások fölülvizsgálatára kiküldött Arany László és Török József urak a szobor-alap érdemdús pénztárnoka, Lévay Henrik úrtól bemutatott elszámolását vizsgálták felül.

A szobor-alapot Lévay Henrik ur 1867. évben vette át s akkor annak összege 9.949 frt 20 kr. volt, mely a később gyűjtött és befolyt összegekkel együttesen kezeltetett.

A szobor-alap 1871. évi október 1-éig takarékpénztárban volt elhelyezve, akkor pedig nagyrésze a pénztárnok ur által a bizottság felhatalmazása alapján államilag biztosított vasúti elsőbbségi kötvényekbe fektetett, a mi által nemcsak a kamatjövdelem lett magasabb, hanem miután utóbb az eladás pár százalék nyereséggel történt, az alap ebből is 1.365 frttal gyarapodott.

A kiküldöttek a számadásokat és mellékleteit, okmányokat stb. átvizsgálván, a bizottsághoz 1883.

évi január 20-án intézett jelentésükben javasolják, hogy az érdemes pénztárnok ur részére a szobor-alap vagyonának 16 évi gondos kezelése és hasznos gyümölcsöztetése tekintetében kifejtett buzgalmaért s hazafias fáradozásaiért jegyzőkönyvileg meleg köszönet fejeztessék ki és egyuttal megjegyezték, hogy a pénztárnok ur a saját folyó költségeit, postadíjait, irodaszereket stb. fel nem számította.

A fent nevezett kiküldöttek ezen jelentését, valamint a bemutatott elszámolást a bizottság 1883. évi január hó 23-án Ráth Károly főpolgármester úr elnöklete alatt tartott ülésében tárgyalás alá vevén, az elszámolást jóváhagyta, a fölmentvényt Lévy Henrik bizottsági pénztárnok urnak működése egész tartamára a bizottság meleg köszönetének kifejezése mellett megadta és elhatározta, hogy számadások 10 évig való megőrzésül az I. magyar ált. biztosító-társaság igazgatóságának irattárában helyezendők el.

A bemutatott számadás szerint az összes bevétel 54.467 frt 65 kr., a kiadás pedig 49.192 frt 38 kr. volt, így a maradvány 5.275 frt 27 krt tett ki, mely összeget a pénztárnok 1883. évi január 13-án a pesti hazai első takarékpénztárba helyezett el.

Ezen, a szobor-alapból fenmaradt 5275 forint 27 kr. összegre nézve a bizottság következőleg intézkedett:

Huszár Adolf szobrász részére a már kapott 11.000 frton felül kitünő műve jutalmául még 2.500 frtot, Reményi Károly részére pedig költségeinek megtérítéseül és az emlékkönyv szerkesztéseért 500 forintnyi tiszteletdíjat szavazott meg. Az ezután fenmaradt 2.275 frt 27 krra nézve elhatározott, hogy:

a) 1000, azaz egyezer forint az Irók segélyegyletének adatik következő megnevezéssel: »Petőfi-alapítvány« a szoborbizottság által;

b) 500 frt, azaz ötszáz forint a segesvári Petőfi-emlék gyarapítására fordítatik;

c) 500 frt, azaz ötszáz forint az Arany Jánosnak emelendő szobor tőkealapjához csatoltatik;

d) 250 frt, azaz kétszázötven forint a Sáros megyében működő »Magyarosító egyesület« céljai előmozdítására Bánó József elnök kezeihez küldetik;

e) a fenmaradt 25 frt, továbbá a b) és c) alatt megszavazott s csak egy év múlva kifizetendő, összesen 1000 frt adománynak időközi kamatai, valamint a gr. Károlyi István elnök kezei között még künn levő mintegy 125 frt gyűjtött összeg az Izsó-siremlékre fordítandó.

Ugyanezen ülés alkalmával még elhatározottat:

a) hogy Budapest főváros törvényhatóságának a szobor létrehozása és a leleplezés körüli kiváló érdemeiért;

b) az Athenaeum részvény-társaságnak a szobor leleplezése alkalmából közrebocsátott Emlékkönyv díj nélküli és igen diszes kiállításáért;

c) az Első Dunagőzhajózási-társaságnak a leleplezés ünnepélyekor a dunai rakpart és gőzhajók gazdag feldíszítéseért;

d) az I. magyar ált. biztosító-társaságnak az igazgatósági ülésteremnek évek hosszú során át vendégszerető rendelkezésre bocsátásáért a bizottság köszönete levélben nyilvánítsák.

Végül, miután az ülés tárgyai kimerítettek és a hozott határozatok végrehajtásával az elnök, pénztárnok és titkár, illetőleg jegyző megbizattak, az elnök és a bizottság tagjai egymásnak köszönetüket fejezvé ki, egymástól elbucsztak.

* * *

A szobortörténet kiegészítéséhez tartozik még Petőfi dicsőítése az 1885. évi országos kiállításunk alkalmával fővárosunkban időzött külföldi vendégeink részéről.

Igy 1885. évi augusztus 12-én d. e. 10 órakor Lesseps Ferdinánd vezetése alatt francia vendégeink, a francia irodalom, művészet s általában a közélet legkiválóbb képviselői mint Coppée, Delibes, Gouzien és mások ünnepi díszben vonultak Petőfi szobrához, hogy a legnagyobb magyar lyrikus és hős emlékét megünnepeljék.

A Petőfi-tért roppant néptömeg lepte el, mely a francia vendégekkel együtt a lelkesedés valószínűságot mámorában úszott.

Az ősz Lesseps kalapját levévén, magyar fordításban a következőkben közölt beszédet mondá el francziául:

»Uraim! A francia küldöttség ma összegyűlt Petőfi Sándornak, annak a nagynevű költőnek szobra előtt, kinek keblében hazafias és hősiesség szíve dobogott. Nem akarta, hogy buda-pesti látogatása elmuljék a nélkül, hogy látogatást ne tenne a segesvári vértanúnál.

Mit mondok? Vértanú. Vajjon vértanú-e az a fiatal ember, a kit a csaták forgó-vihara elragadt, a ki a hazája függetlenségéért vívott harc áldozata volt? Oly tündöklő fénysugárt hagyott maga után, mely ma is, mint régente, felmelegíti, lelkesíti azokat, kik a nagy dolgokat szeretik, tudniillik a magyarokat.

Nem! Az, a kit e perczen üdvözlünk, nem vértanú.

Eltűnt, megsebesült a harcok közepette, 26 éves korában, miután hazájáért többet tett, mint mások, kik hosszú életpályát szentelnek annak. *Petőfi nem halt meg; Isten küldötte ő, ki ott fenn örököl a szép és drága Magyarország felett!*»

E beszéd visszhangja ezer meg ezer torok lelkesült éljéne volt.

Azután Coppée, a nagy költő állt a lépcsőre és e napra irt költeményét szavalta el francziául, melynek minden versszaka után meg-megújuló éljenzés tört ki.

A költemény Ábrányi Emil magyar fordításában következően hangzik:

Petőfihez!

Mint a szegény utas, kit zordon tél-időn
A nyájas háziasszony szelid tűzhelye véd,
Míg arca elborul, halk búcsut venni jön,
És homlokon csókolja a háznak gyermekét:

Ekkép siettünk hozzád, Magyarhon francia
Vendégei, kezünkben virágok dús füzére.
Hozzád, óh! költő-harcos, hazád kedvencz fia,
Ki énekeltél neki és meghaltál bátran érte.

Lángész hevében égni s meghalni csatatéren!
Fennállni büszke érczben s porladni sir nélkül!
De nem sajnállak érte, — irigyellek oh testvérem!
Ember dicsőbb, szebb sorsban itt lenn nem részesül!

Hol nagy szívedre gázolt vérszomjas csöcselék,
S meghaltál, hogy ne halj meg többé soha, soha,
Ested helyén bizonynyal vadrózsa bokra ég,
Oh! szerellem s szabadság fenséges dalnoka!

Vadrózsa bokra, melyben szép lelked még virul!
— S jegyespár arra bolygván, mit ifja keze tör:
Virágodtól a kedves hőbb szerelemre gyúl,
Az esküben több báj lesz, a csókban több gyönyör.

S ha enyhe alkonyon ott ül a csalogány,
— Szárnyas, szabad kis dalnok, ki bokrod meglelé —
Reszket, megittasul rózsádnak illatán,
S dalol, dalol bővölten a csillagok felé!

Majd Pulszky Ferencz állt fel és megköszönte a francziáknak a lelkes ovatiót, melyben nagy költőnket részesíték.

Miután pedig Gyenes László, a nemzeti színház tagja, Coppée fenti költeményét magyarul is elszavalá, a francziák a szoborra helyezték óriási koszorújukat.

A gömbölyű koszorú átmérője két méternyi volt Alapja magnolia-levelekből állt, melyekre phönix, latánia, cycaspálma leveleket fontak, közben-közben pedig rózsabokréták voltak. A koszorú négy részéről nemzeti és francia szalagok lógtak le, a belső nagy kör közepén pedig, a hatvan centiméter széles francia tricolor-szalagon három sorban »Les amis français de la Hongrie à Pétofi. Août, 1885« felirat volt olvasható.

A koszorút háromszögű festész-állványra helyezték és hosszú rudakra erősítve hozták a francziák vállukon a szoborhoz.

Midőn ezen pompás koszorút felvonták a talapzatra, roppant örömjaj támadt: »Vive le France!« »Vive la Hongrie!« hangzott fel ezer meg ezer torokból egyre megújulva, míg mindannyian előbb a »Szózat«, utána pedig a »Marseillaise« dallamát nem kezdék énekelni.

A föllelkesült tömeg ezután a régi városházára vonult, hol a francziák a hatóságnál tisztelegve Lesseps fejezte ki mindnyájuk köszönetét a szives látásért és bámulatukat a város nagy haladása fölött. Gerlóczy Károly h. polgármester francia szavakban a főváros hatósága részéről megköszönte a francia vendégek látogatását és beszédét e magyar felkiáltással végezé: »Éljenek a francziák!«

Ugyanazon évi szeptember 8-án pedig lengyel vendégeink hódoltak Petőfi emlékének. Ez alkalommal is óriási nagy közönség lepte el a Petőfi-tért és volt részese a kegyeletes ünnepélynek, melyen a lelkesedés meg-megújuló kitörései között Lissievicz Sándor, a lemergi egyetem olvasókörének elnöke, mint a lengyel ifjak vezetője, gyűjtő beszéd kíséretében tette le a szoborra a hatalmas babékoszorút széles szalagokkal, melyen e felirat: »Csesé bohaterowi skladaja polocy z'kraju, dnia 8 Wrzesnia 1885.« (Tiszteletül a hősnek teszik le a hazából jött lengyelek 1885. szeptember 8.) volt olvasható.

A megjelent lengyel nők is tettek le koszorút, melynek vörös-fehér-kék szalagján arany betűkkel: »Od poleki i Wielkienni poecie i patryosie« (A lengyel nők a nagy költőnek és hazafinak) felirat volt.

A nagy költő iránt azonban honfitársai sem mulasztják el időnkint leróni a kegyelet adóját; így különösen márczius 15-én, mint a sajtó felszabadításának emlékűnnepén, az egyetemi ifjuság a nagy közönség részvételével évenként megszokta koszoruzni a költő szobrát, kinek a felszabadításban egykor szintén főszerepe volt.

*

Mindezekben tehát a szobor története előadatván, felemlitendő még, hogy a szobor fentartásáról a főváros hatósága tartozik gondoskodni, a fentartási költségekre azonban külön pénzalap nincsen.

FÜGGELÉK.

A)

A SZOBOR-BIZOTTSÁG TAGJAI.

1. Az 1860. évi december 26-án alakított ideiglenes szobor-bizottság tagjainak névsora:

Reményi Ede elnök.	Greguss Ágost,	Szász Károly,
Arany János,	Henselmann Imre,	Székely József,
Barabás Miklós,	Jókai Mór,	Tomory Anasztáz,
Csengery Antal,	Kemény Zsigmond báró,	Tóth Kálmán,
Egressy Gábor,	Királyi Pál,	Urházi György.
	Pákh Albert,	

2. Az 1867. évi november 17-én alakított és 1875. évi július 31-én, 1879. évi június 10-én s 1881. évi október 25-én kiegészített nagybizottság tagjainak névsora:

Reményi Ede elnök (elnök volt 1867. november 17-től 1879. június 10-ig).	Károlyi István gróf elnök (1879. június 10-től).	
Tóth Kálmán alelnök (alelnök volt 1867. november 17-től 1880. április 3-ig).	Ráth Károly főpolgármester, alelnök (tagja lett a bizottságnak 1879. június 10-én, alelnöke 1880. április 3-án).	
Reményi Károly jegyző (1867—1879).	Reményi Antal jogtanácsos és jegyző (jogtanácsos 1857-től, jegyző 1879-től).	
Lévay Henrik pénztárnok (1867—1883).		
Apponyi Albert gróf	Ivánka Imre	Ribáry József
Arany János	Jókai Mór	Rónay Jácint
Arany László	Kamermayer Károly	Sárkány József
Búsbach Péter	Saárosi-Kapeller Ödön	Schulek Frigyes
Dalmady Győző	Keleti Gusztáv	Szapáry István gróf
Degré Alajos	Kemény Zsigmond báró	Szász Károly
Emich Gusztáv ifj.	Királyi Pál	Szentkirályi Mór
Falk Miksa	Kubinyi Lajos	Szitányi Izidor
Feleki Miklós	Lendvay Márton	Szokoly Viktor
Földváry Mihály	Lipthay Béla báró	Tavaszy Endre
Gerlóczy Károly	Luczenbacher Pál	Than Mór
Gorove István	Madarász Viktor	Tóth Lőrincz
Greguss Ágost	Majláth György	Tolnay Lajos
Gyulai Pál	Pejacsevich Pál gróf	Török József
Hajós József	Orlai Petrich Soma	Türr István
Harsányi Frigyes	Podmaniczky Frigyes báró	Vadnay Károly
Heckenast Gusztáv	Pucher József	Wahrmann Mór
Heinrich István	Pulszky Ferencz	Weber Antal
	Ráth György	

3. Az 1871. évi november 17-én alakított végrehajtó bizottság tagjainak névsora:

Reményi Ede elnök,	Degré Alajos,	Lévay Henrik,
Tóth Kálmán alelnök,	Greguss Ágost,	Tavaszy Endre.
Reményi Károly jegyző,	Királyi Pál,	

4. Az 1875. évi június 7-én alakított és 1875. évi július 31-én s 1877. évi október 27-én kiegészített új végrehajtó bizottság tagjainak névsora:

Keleti Gusztáv elnök,	Madarász Viktor,	Schulek Frigyes,
Reményi Károly jegyző,	Pucher József,	Than Mór,
Reményi Antal jogtanácsos,	Pulszky Ferencz,	Weber Antal.
Greguss Ágost,	Ráth György,	

5. Az 1882. évi szeptember 5-én alakított ünnepélyt rendező bizottság tagjainak névsora:

Gerlóczy Károly elnök,	Dalmady Győző,	Királyi Pál,
Reményi Antal jegyző,	Gyulai Pál,	Podmaniczky Frigyes báró,
Arany László,	Huszár Adolf,	Schulek Frigyes,
Büsbach Péter,	Saárosi-Kapeller Ödön,	Ybl Miklós.

B)

A SZOBOR MUNKÁLATAI IRÁNT KÖTÖTT SZERZŐDÉSEK.

1. A szoboralaknak bronzba öntésig való elkészítése iránt Huszár Adolf szobrászszal kötött szerződés és pótszerződés:

SZERZŐDÉS,

mely a Petőfi-szoborbizottság, másrészt pedig Huszár Adolf szobrász közt alulirt napon és helyen kötött:

1. A Petőfi-szoborbizottság az Izsó Miklós által megkezdett Petőfi-emlékszobor folytatására, illetőleg a nagy mintának bronzba öntésig való elkészítésével Huszár Adolf hazai szobrászt a következő pontokban foglalt feltételek mellett bizza meg.

2. A szoborminta $9\frac{1}{2}$ láb nagyságban és pedig folyó 1875. évi augusztus 1-től számítandó 3, mond három év alatt készítenő el.

Kivitelénél alapul veendő az Izsó Miklós által már elkészített minta, oly módosításokkal azonban, melyeket a mű kivitelének ellenőrzésére kiküldött szűkebb bizottság szerződő szobrász ural egyetértőleg megállapítandnak.

3. A munkadíj 6500 forintban, azaz hatezeröttszáz forintban állapítatik meg, mely következőleg lesz fizetendő:

a) Előlegül	500	frt
b) A fejminta elkészültével	1000	»
c) A kisminta elkészültével s illetőleg annak a szűkebb bizottság által lett elfogadásával	1000	»
d) A nagy agyagminta elkészülése közében	2000	»
e) A nagy minta teljes elkészültével, illetőleg annak a szűkebb bizottság által történt elfogadásával	1000	»
f) A gyps-öntvény teljes elkészültével	1000	»

4. A fentebbi pontban részletezett fizetések a szűkebb bizottság elnökének és a jogtanácsosnak bizonyítványa alapján lesznek a szoborbizottság elnöke, esetleg alelnöke által kiutalványozandók és Huszár Adolf ur által kellőleg kiállított nyugták által elismerendők.

5. Alulírott Huszár Adolf ezen megbízást elfogadja és kötelezi magát a Petőfi-emlékszobor nagy mintáját egészen a bronzba öntésig folyó 1875. évi augusztus 1-től számitandó 3, mondd három év alatt a fentebbi pontokban megjelölt nagyságban és föltételek mellett s általában a plasticai művészet kívánalmainak megfelelően elkészíteni.

6. Miután a szoborbizottság kötelezi magát, miszerint ezen mintákat forgó állványokkal s a netaláni rajzokkal együtt Izsó Miklós özvegyétől átvéve, azokat szerződő Huszár Adolf kezéhez használat végett átadandja.

7. Alulírott Huszár Adolf kijelenti, miszerint a fent megjelölt munka elkészítése fejében, műtermi bérfizetés vagy bárminemű egyéb cím alatt, a megállapított 6500 frtnyi összegen kívül, egyéb fizetéseket nem igényelhet.

8. Minden ezen szerződésből eredő bélyeg vagy egyéb illetekek egyedül alulírott Huszár Adolf által viselendők.

9. Peres kérdés esetére ítélőbiróságul a budapest-belvárosi járásbiróság állapítatik meg.

Ezen szerződés két eredeti példányban állított ki, melynek egyike a szoborbizottság elnökének, a másik pedig Huszár Adolf urnak adatott át.

Kelt Budapesten, 1875. évi augusztus hó 1-én.

Reményi Antal,
mint a szoborbizottság jogtanácsosa.

Keleti Gusztáv,
mint a szűkebb bizottság elnöke.

Huszár Adolf.

A fentebbi szerződést a nagybizottság helybenhagyja.
Budapest, 1875. augusztus hó 1-én.

Török József.
Vadnai Károly.

Tóth Kálmán,
bizottsági alelnök.

PÓTÓLAGOS SZERZŐDÉS.

A Budapesten 1875. évi augusztus 1-én a Petőfi-szoborbizottság közt egyrészlől és Huszár Adolf szobrász és akadémiái tanár közt másrészlől kötött szerződés értelmében: nevezett Huszár Adolf a Petőfi szobor 9½ láb magas főszmintáját 6500 frtnyi összegért vállalkozott elkészíteni, miután azonban a nagy bizottságnak 1877. évi február 5-én hozott határozatával a szobornak 9½ láb helyett 12 lábnyi nagyságban való elkészítése és ehhez képest Huszár Adolf szobrásznak honorariuma 3500 frttal növeltetni rendeltetett és így a szobor 12 lábnyi nagyságú főszmintájának elkészítéseért nevezett szobrász ur honorariuma 10.000 o. é. frtban állapított meg, pótlólag még a következők állapítatnak meg:

1. Huszár Adolf kötelezi magát, miszerint a Petőfi-szobor 12 láb nagyságú főszmintáját legkésőbb 1880 évi október haváig elkészíti.

2. Miután Huszár Adolf szobrász az 1875. évi augusztus 1-én kötött szerződés értelmében fel volt jogosítva a végrehajtó bizottság által elfogadott kis minta elkészültével összesen 2500 frtot; a nagy agyagminta elkészülése közben pedig ismét 2000 frtot fölvenni, a szobornak főntebb említett nagyobbítása folytán és azzal aránylag Huszár Adolfnak

a) az érintett nagy agyagminta elkészülése közben további 200 frt járand;

b) a nagy agyagminta teljes elkészültével s illetőleg annak a végrehajtó bizottság által történt elfogadásával ismét 1000 frt, végre-

c) a főszminta elkészültével s illetőleg annak a végrehajtó bizottság által lett elfogadásával az utolsó részlet 2500 frttal fog nevezett Huszár Adolfnak kifizettetni.

3. A főntebb részletezett részösszegek, úgy a mint az már az eredeti szerződésben megállapított, a végrehajtó bizottság elnökének és a jogtanácsosnak bizo-

nyitványa alapján lesznek a szoborbizottság elnöke avagy alelnöke által kiutalványozandók és a bizottsági pénztárnok által nyugta mellett kifizetendők.

Ezen pótlagos szerződés szintén két példányban állítottatott ki, melynek egyike őrzés végett a szoborbizottsági jogtanácsosnak Reményi Antal ügyvédnek, másika pedig Huszár Adolfnak adatott át.

Kelt Budapesten, 1877-ik évi márczius hó 28-án.

Reményi Antal,
jogtanácsos.

Tóth Kálmán,
alelnök.

Huszár Adolf.

2. A szoboralaknak bronzba öntése iránt Turbain Károly bécsi érczöntővel kötött szerződés magyar szövege:

SZERZŐDÉS,

a mely a Petőfi szoborügyi bizottság, illetőleg ennek jogtanácsosa, dr. Reményi Antal ügyvéd ur, mint a bizottság képviselője közt egyrészlől, másrészlől pedig Turbain Károly (lakik Bécsben, X., Simmeringerstrasse Nr. 183) érczöntő ur közt a Petőfi-szobor öntése tárgyában alulírt helyen és napon kötöttetett:

1. Turbain Károly ur kötelezi magát, miszerint a Huszár Adolf szobrász-tanár ur által elkészített és a Plynthá talpától 12 bécsi láb mértékű Petőfi-szobrot a neki átadott főszminta szerint a Plynthával együtt 10%-os ágyúérczből, illetőleg 90% réz és 10% cinn Banka érczevegyületekből tisztán és szabatosan, a mintának teljesen megfelelőleg önteni és a Plynthá méreteit is szorosan megtartani.

2. Kötelezi magát a szobrot a szükséghez képest és a művészeti árnyalatok kiméletével cisellirozni.

3. A szobrot montirozni, a Plynthát a ráccsal (Rost), mint nemkülönb a szükséges kőcsapokkal ellátni és az ezekhez való anyagokat is hozzáadni.

4. Tartozik Turbain Károly ur a szobrot Bécsből Budapestre szállítani és annak biztos és helyes felállítása felett saját felelőssége mellett felügyelni, megjegygetik azonban, hogy a szükséges állványok, az építési bódé, valamint az emelő gépek és a felállítáznál szükséges kézierő a szoborügyi bizottság, illetőleg az ezeket magára vállalt Wechseltmann építőmester ur által fognak szolgáltatni.

5. Az ércszobornak a művészeti követelményeknek mindenképpen, úgy az érczöntésre, mint montirozás és cisellirozásra nézve tökéletesen meg kell felelni és vállalkozó köteles e tekintetben a bizottság által az öntés ellenőrzésével megbízott Huszár Adolf budapesti szobrász-tanár ur utasításainak minden tekintetben eleget tenni és azok szerint eljárni.

6. A fentebb elősorolt munkálatokért beleértve a Budapestre való szállítást és a felállítást is, 8.925 forint, azaz nyolczezer kilencszáz huszonöt forint o. é.-ben fog nevezett Turbain Károlynak és pedig a következő 3 egyenlő részletben és modalítások mellett fizettetni:

a) az első részlet a nyers öntés megtörténte után, de csakis Huszár Adolf tanár ur oly tartalmú bizonyítványára, hogy az öntvény az érczeverék, úgy az öntés tiszta és szabatos voltára nézve az első pontban kikötött feltételeknek megfelel;

b) a második részlet a montirozás és cisellirozás befejezése után szintén csak Huszár Adolf tanár urnak e tekintetben kiállítandó kielégítő bizonyítványa alapján;

c) végre a harmadik részlet a szobornak Budapesten való felállítása és leleplezése után azonnal.

7. Megállapítatik azonban, hogy mielőtt vállalkozó Turbain Károly ur a szobrot Budapestre szállítaná, köteles ebbeli szándékát a bizottság jogtanácsosa és titkárának, Reményi Antal ügyvéd urnak a végből bejelenteni, hogy az a végrehajtó bizottság, illetőleg az annak megbízásából kiküldött tagja vagy tagjai által Huszár Adolf szobrász urral együtt Bécsben megsejmeléttethessék és a mennyiben azok azt elfogadnák, csak azután szállíttassék Pestre.

8. A szobor felállítására határidőül 1882. évi augusztus hó 31-ike állapotatik meg s be nem tartás esetére köteles vállalkozó minden mulasztott napért 200 frtnyi pénzbírságot fizetni.

9. Utánfizetést a fentebb kitett 8.925 frtnyi összegben fölül nevezett vállalkozó Turbain Károly semmi szín és cím alatt sem követelhet.

10. Vitás kérdés esetében a budapesti belvárosi járásbírság köttetik ki illetékes bíróságul.

11. Az ezen szerződés megkötésével járó költségek, valamint a járó bélyeg-költségek egyedül Turbain Károly által viselendőek.

Budapesten, 1881. október hó 25-én.

*Reményi Antal s. k.,
mint a szoborbizottság jogképviselője.*

*Turbain Károly s. k.,
érczöntő.*

Előttünk mint tanuk előtt:

Dr. Lóher Kálmán s. k.

Vargha Gábor s. k.

3. A szobortalapzathoz szükséges gránitkő szállítása és a talapzat készítése iránt Kauser Jakab kőfaragóval kötött szerződés.

SZERZŐDÉS.

Mely egyrészt a Petőfi-szobor bizottsága mint munkaadó, másrészt Kauser Jakab kőfaragómester, mint vállalkozó között a Budapesten felállítandó Petőfi-szobornál szükségelt gránitkő-talapzat és lépcsők készítése és szállítása iránt a következő feltételek mellett kötött meg:

1. Kauser Jakab kőfaragó-mester átvállalja a Petőfi-szobor felállításához szükségelt gránitkő-talapzatnak és lépcsőknek tökéletes előállítását és szállítását a mellékelt és általa aláírott tervek alapján összesen 9.000 frt, azaz kilenczezer forintért és kötelezi magát az említett munkákat akként teljesíteni, hogy a talapzat és lépcsők 1882. évi július hó 1-én tökéletesen elkészítve, felállítva, csiszolva és fényezve (geschliffen und polirt) átvehetőek legyenek.

2. Kauser Jakab vállalkozó kötelezi magát, hogy a talapzatot és lépcsőket a fennálló Eötvös-szobor talapzatával anyagban és színben egyenlő első minőségű mauthauseni gránitkőből készíteni és a talapzat és lépcsők részeit az elhelyezéshez akként szállítandja, hogy a vizirányos és függőleges (Lager- und Stossfugen) hézagok tisztán és szorosan egymáshoz csiszolva legyenek, semmiféle ólommal kiöntött mélyedéseket, minők az Eötvös-szobor talapzatánál előfordultak, ne tartalmazzanak.

3. Kauser Jakab kötelezi magát a kialakított 9.000 forint költségösszeg keretében:

a) a talapzathoz és lépcsőkhöz szükségelt összes műköveket elhelyezés végett az építkezés színhelyére szállítani és lerakni;

b) a felhúzáshoz szükségelt fogantyúlyukakat (Kreppenlöcher), továbbá a lépcsőknél szükségelt csapokat és csaplyukakat készíteni, az érczkapcsokat és czövekeket (Klammern und Dübeln) a kőbe beereszteni, az elhelyezésnél szükségelt utándolgozást teljesíteni, ugyszinte az elhelyezéshez megkívántató segédkezelést nyújtani, végül a talapzat felállítása és lépcsők elhelyezése után az összes gránitkő-alkatrészeket utáncsiszolni és fényezni.

4. Vállalkozó köteles a munka előállítására 1882-ik évi július hó 1-ére megállapított határidőt pontosan megtartani, ellenkező esetben, ha ezt elmulasztaná, a munka befejeztéig minden a határidőn túl terjedő napért 150 frt, azaz egyszázötven forint bírságot fizetend, és az esetben, ha kötelezettségének semmikép elegendet nem tehetne, az általa átvállalt munkák Kauser Jakab költségén bárki által készíthetőek lesznek.

5. A felügyeletet és ellenőrzést Ybl Miklós építész ur fogja gyakorolni.

6. A Petőfi-szoborbizottság ellenben kötelezi magát, a keresetbe hozott összegeket a munka előhaladásához aránylag Ybl Miklós építész ur utalványára alapján pontosan kifizetni.

Ezen kereseti összegekből azonban 10%, azaz tíz százalék mint biztosíték visszatartatik, és ezen összeg csak a mű végleges befejezése és a szobor átvétele után léssen visszafizetendő.

7. A szerződés megkötésével járó bélyegek és egyéb kiadások Kauser Jakab ur által viseltetnek.

8. Vállalkozó a kialakított 9.000 frtnyi összegzen felül semmi szín és ürtügy alatt pótfizetést nem követelhet, és a kialakított összegért mindazon munkálatokat köteles teljesíteni, melyek az általa felvállalt munkák pontos és szakszerű kiviteléhez megkivántatók.

9. Minden a jelen szerződésből származó bárminő vitás vagy peres kérdésekre nézve a szerződő felek alávetik magukat a budapesti tőzsdebiróság ítéletének.

Kelt Budapesten, 1881. november 5-én.

*Reményi Antal s. k.,
mint a bizottság jogképviselője.*

Kauser Jakab s. k.

Ybl Miklós s. k.

Előttünk mint tanuk előtt:

Dr Lóher Kálmán s. k.

Vargha Gábor s. k.

Ezen szerződést Kauser Jakab a szoborbizottság jóváhagyásával 1882. május 18-án Poschacher Antal bécsi építész és mauthhauseni gránitkő-bányatulajdonosra ruházta át.

4. A szobor alapjának építése, térbeplánkolás és állvány készítése iránt Wechseldmann Ignác budapesti építőmesterrel kötött szerződés:

SZERZŐDÉS.

Mely egyrészt a Petőfi-szobor bizottsága mint munkaadó, másrészt Wechseldmann Ignác építőmester mint vállalkozó között a Budapesten felállítandó Petőfi-szobornál szükségelt kőműves, elhelyezési, térbeplánkolási és állványkészítési munkák iránt a következő feltételek mellett kötöttet meg:

1. Wechseldmann I. építész átvállalja a Petőfi szobor felállításánál szükségelt kőműves munkák készítését, ugyszinte a kőbkövek és a szobor elhelyezését, egy kis építési iroda felállítását, a tér beplánkolását, a szobor felállításához szükségelt állványok és bódé készítését, minden ezeknek keretébe tartozó mellékmunkákkal együtt a mellékelt költségvetésben felszámított 4.400 frtért, azaz négyezer négyszáz forintért és kötelezi magát, hogy a kőműves munkákat legkésőbb 1882. évi június hó végéig elkészítendő, — szabadságában állván a munkát még az idén is megkezdeni.

2. Wechseldmann I. építész kötelezi magát az alapkiásánál a szükséges duczolásokot foganatosítani, a betont szakszerűen, zúzott újlaki kőből és legjobb minőségű vízmentes mészzsel készíteni, az alapfalakat közönséges mészzsel vegyes anyaggal, a téglafalazatot és boltozatot budai téglával és legjobb minőségű vízmentes mészzsel előállítani és általában az építkezésnél szükséges építési-rendőri szabályokat pontosan megtartani.

3. Wechseldmann I. vállalkozó kötelezi magát a gránit kőbköveket a legnagyobb óvatossággal és szakszerűen elhelyezni, különösen pedig arra gondot fordítani, hogy az elhelyezés alkalmával a sarkok, élek sérülést ne szenvedjenek, mivel ily károkkért, melyeket munkásai okoznak, felelős és azokat megtéríteni köteles.

4. Wechseldmann I. vállalkozó kötelezi magát a megállapított 4.400 frt keretében a fent említettekén kívül:

a) az építkezés színhelyét beplánkolni és a munka befejezte után azt saját költségén eltávolítani és a szobor körüli területet minden hulladéktól megtisztítani;

b) a szobor felállításához szükségelt erős állványt elkészíteni, és a szobor felállításához szükséges minden gépezetet, szerszámot és munkaerőt saját költségén előállítani, azonkívül a szobor körül egy megfelelő szerkezetű deszkabódét készíteni és kellő időben ezeket ismét eltávolítani.

5. A felügyeletet és ellenőrzést Ybl Miklós építész ur fogja gyakorolni.

6. Vállalkozó köteles a munka előállítására kitűzött határidőt pontosan megtartani, ellenkező esetben ha mulasztása által a szobor felállításához szükséges munkák akadályt szenvednének, minden ily hanyagságból eredendő károkat megtéríteni tartozik és a kártérítési kereset összegéből levonandó léssen.

7. A Petőfi-szoborbizottság ellenben kötelezi magát a keresetbe hozott összegeket a munka előhaladásához aránylag Ybl Miklós építész ur utalványa alapján pontosan kifizetni.

Ezen keresetösszegekből azonban 10%, azaz tíz százalék, mint biztosíték visszatartatik és ezen összeg csak a mű végleges befejezése és a szobor átadása után léssen visszafizetendő.

8. A szerződés megkötésével járó bélyeg és egyéb illetmények vállalkozó Wechseltmann Ignác ur által viseltetnek.

9. Vállalkozó a kialkudott 4.400 frt összegben felül semmi szín és ürügy alatt pótfizetést nem követelhet és a kialkudott összegért mindazon munkálatokat köteles teljesíteni, melyek az általa felvállalt munkák pontos és szakszerű kiviteléhez megkívántatnak.

10. Minden a jelen szerződésből származó bárminemű vitás vagy peres kérdésekre nézve a szerződő felek alávetik magukat a budapesti tőzsdebiróság ítéletének.

Kelt Budapesten, 1881. november hó 17-én.

*Reményi Antal s. k.,
mint a szoborbizottság jogi képviselője.*

Wechseltmann Ignác s. k.

Ybl Miklós s. k.

Dr. Lóher Kálmán s. k.,
tanu.

Vargha Gábor s. k.,
tanu.

C)

Elszámolása a szobor-alapra befolyt pénzüsszegeknek

Az elszámolás következőleg ejtetett meg:

Bevétel.

I. Adakozások.

Összesen

a) Reményi Edétől befolyt összeg 9.949 frt 20 kr.

b) A pénztárnok által szétküldött ívek eredménye:

még pedig:

Ívtartó neve	Lakhelye	Gyűjtött összeg
Schön Vilmos	Budapest	55 frt 80 kr.
Dr. Rózsay József	»	10 » — »
Hay Gusztáv	Arad	19 » — »
Reichardt Emil	Baja	265 » 36 »
Berghoffer István	Debreczen	125 » — »
Jerfy Antal	Győr	60 » 50 »
Végh Bertalan	Kolozsvár	22 » — »
Horváth László	Miskolcz	57 » — »
Edl Tivadar	Pozsony	77 » 50 »
Eisenstädter Ignác	Temesvár	168 » — »
Zsótér Andor	Szeged	55 » — »
Bartóky József	Csaba	7 » — »
Glewiczky Sándor	Kassa	1 » — »
Hönig József	Kaposvár	54 » 80 »

Ívtartó neve	Lakhelye	Gyűjtött összeg	Összesen
Fekete János	Sz.-Fehérvár	235 frt 55 kr.	
Moder Péter	Kalocsa	17 » — »	
Moll József	Komárom	1 » — »	
Láng Lajos	Veszprém	11 » 50 »	
Gilling és Wels	Pápa	2 » 20 »	
Gosztonyi József	Eger	6 » 50 »	
Fülöp Péter	Szolnok	14 » — »	
Kiss István	Mező-Túr	22 » 95 »	
Szentgyörgyi L.-né	S.-A.-Ujhely	18 » 50 »	
Zsemberi Ignác	Eperjes	80 » 20 »	
Gubody Gedeon	N.-Kőrös	7 » 40 »	
Langsfeld Ede	Igló	90 » — »	
Majer Jakab	Z.-Egerszeg	25 » — »	
Wagner Lajos		27 » 70 »	
Inkey László		21 » — »	
Korányi Miklós	N.-Kálló	56 » — »	
Farkas Alajos		21 » — »	
Madarassy László	Kecskemét	20 » — »	
Weisz Gáspár	Szatmár	29 » — »	
Asztalos István	Békés	67 » — »	
Rapcsák József	Orosháza	36 » — »	
Váry István	Halas	11 » 25 »	
László Alajos	Uj-Fehértó	20 » 30 »	
Kovács Gerő	Nyiregyháza	145 » 60 »	
Lévay Henrik	Budapest	65 » — »	
Radocza János	»	5 » — »	
Böhm Lénárt	Fehértemplom	65 » — »	
Emich Gusztáv ifj.	Budapest	200 » — »	
Than Mór	»	50 » — »	
Orlay Petrics Soma	»	9 » — »	
Vadnay Károly	»	95 » 30 »	
Szabó Pál	»	31 » — »	
Királyi Pál	»	12 » — »	
Török József	»	20 » — »	
Greguss Ágost	»	17 » — »	
Tóth Lőrincz	»	15 » — »	
Telbisz Károly	Szeged	24 » — »	2.572 frt 91 kr.

c) A megyéktől befolyt még pedig:

A megye neve	Gyűjtött összeg
Abauj	2 frt 13 kr.
Arad	59 » 42 »
Árva	15 » 62 »
Bács-Bodrog	127 » 85 »
Baranya	13 » 10 »
Bars	45 » 11 »
Békés	121 » 98 »
Bereg	6 » 95 »
Bihar	76 » 31 »
Csanád	13 » 20 »
Csongrád	1 » 46 »
Esztergom	16 » 18 »
Fehér	525 » 27 »
Gömör és Kis-Hont	160 » 49 »
Győr	78 » 64 »
Hajdu kerület	117 » 76 »
Heves és Kis-Szolnok	212 » 13 »
Hont	19 » — »

A megye neve	Gyűjtött összeg	Összesen
Komárom	27 frt 82 kr.	
Kraszna	47 » — »	
Máramaros	22 » — »	
Moson	43 » 30 »	
Nógrád	9 » 84 »	
Nyitra	100 » 50 »	
Nyirbátori járás 4. szakasz	22 » 80 »	
Pest-Pilis-Solt és Kiskun	842 » 09 »	
Somogy	22 » 26 »	
Szabolcs	153 » 92 »	
Szepes	87 » 56 »	
Közép-Szolnok	21 » 12 »	
Temes	25 » 53 »	
Tolna	166 » 18 »	
Torna	2 » 86 »	
Torontál	40 » 41 »	
Trencsén	14 » 55 »	
Turóc	98 » 41 »	
Ung	100 » — »	
Vas	37 » 71 »	
Veszprém	9 » — »	
Zala	57 » 90 »	
Zólyom	40 » 40 »	
Szolnok	8 » — »	3.613 frt 58 kr.

a) A városok és községektől befolyt még pedig:

Arad	134 frt 90 kr.	
Breznóbánya	22 » 30 »	
Budapest	4.000 » — »	
Czegléd	20 » — »	
Gölniczbánya	5 » — »	
Gyöngyös	10 » — »	
Gyula	3 » — »	
H.-M. Vásárhely	10 » — »	
Ilosva	31 » 40 »	
Kecskemét	84 » 20 »	
Losoncz	29 » 05 »	
Nagy-Bánya	27 » 90 »	
Nagy-Körös	24 » 55 »	
Nagyvárad	63 » 26 »	
Nagy-Rócze	10 » — »	
Ó.Buda	17 » — »	
Privigye	5 » 90 »	
Somorja	5 » — »	
Szatmár	100 » — »	
Szigeth	7 » 20 »	
Szombathely	14 » — »	
Szolnok	4 » 52 »	
Tálya	10 » 90 »	
Temesvár	49 » 70 »	
Török-Szt.-Miklós	16 » 86 »	
Trencsén	14 » 50 »	
Vác	10 » — »	
Vid (Veszprém m.)	17 » 24 »	
Vinga	50 » — »	4.798 frt 38 kr.

e) Hirlapok utján befolyt még pedig:

	Gyűjtött összeg	Összesen
Pesti Napló	120 frt 86 kr.	
Nemzeti Hirlap	60 » — »	
A Hölgy	19 » 90 »	
Vasárnapi Ujság	510 » 09 »	
Magyar Ujság	318 » 35 »	
Magyar Sajtó	91 » 22 »	
Népszászló	5 » — »	
Honvédlap	4 » — »	
Gyorsposta	25 » 90 »	
Fővárosi Lapok	1.480 » 96 »	
Egyetértés	15 » 50 »	
Ellenőr	24 » 70 »	
	<u>2.676 frt 48 kr.</u>	

f) Intézetek, társulatok és magánosok adományai, valamint hangversenyek és vigalmak utján befolyt még pedig:

Pesti hazai első takarékpénztár-egyesület	900 frt — kr.	
Pécsi takarékpénztár	204 » 92 »	
Jászkanterületi népbank	303 » 17 »	
Egyesült budapesti fővárosi takarékpénztár	100 » — »	
Első magyar általános biztosító társaság	200 » — »	
Visontai Kovács Zoltán hangversenye Bécsben	248 » 60 »	
»Athenaeum« 2-ik adománya (1-ső Emich G. ívén)	200 » — »	
Aszódi hangverseny 1881. márcz. 22.	200 » — »	
Reményi Károly 2. gyűjteménye	336 » 97 »	
Vizaknai táncvizgalom	30 » — »	
Állatkerti multság	32 » 50 »	
Iglói takarékpénztár	10 » — »	
Pápai ifjúsági kör	25 » — »	
Szegedi polgári társaskör	30 » — »	
Tornyai takarékpénztár	10 » — »	
Dióssy Márton	35 » 40 »	
Jablonkay Zombor	2 » — »	
Különféle bevételek	127 » 92 »	
Magyar országos központi takarékpénztár	100 » — »	
Szitányi Izidor	50 » — »	
Hazafi Veray János	5 » — »	
Báró Liphay Béla	100 » — »	
Beniczky-Bajza Lenke	10 » — »	
Türr István	40 » — »	
Budapesti szesz-, liqueurgyárosok és kimérők	5 » — »	
Budapesti gyógyszerész-testület	50 » — »	
Budapesti könyvkötők ipartársulata	25 » — »	
Sárossy-Kapeller Ödön	10 » — »	
Gróf Károlyi István gyűjteménye	2.400 » — »	5.791 frt 49 kr.

II. Kamatok.

A begyűlt adományoknak takarékpénztárban és magy. kir. kamatozó kincst. jegyekben történt elhelyezése által nyert kamatok 7.693 » 54 »

A gyűjtött tőke és kamatért 30.000 frt névértékű »Magy. északkeleti vasút« elsőbbségi kötvények vétetvén, az ezek utáni kamat, 1871. évi október hó 1—1882. április hó 1-ig (5% ezüstben), az ezüst és papírpénz közötti időnkénti árfolyamkülönbséggel együtt 16.007 » 07 »

III. Árfolyamkülönbségi nyereség.

A fenti értékpapírok á 87 frt 25 kron vétettek, á 91 frt 80 kron adattak el, mutatkozik tehát nyereség 1.365 » — »

Összes bevétel tehát 54.467 frt 65 kr.

K i a d á s.

I. Izsó Miklós tiszteletdíja	...	...	...	...	10.000	frt	—	kr.
I. Huszár Adolf tiszteletdíja	...	...	...	...	11.000	»	—	»
II. Szobor, talapzatállvány, felülvizsgálat, stb.:								
Turbain Károlynak Bécsben a szoboralak és koszorú öntéséért	...	...	...	...	9.675	frt	—	kr.
Poschacher kőszállítónak	...	...	...	...	8.700	»	—	»
Wechselmann és Kausser J.-nak talapzati munkáért	...	...	...	...	4.768	»	06	»
Marchenke Vilmosnak mintavázlatokért	...	...	...	...	211	»	80	»
Heindl Lipót és »Neusohl. Steinbr. Ges.«-nak gránitszegélyért	...	...	...	...	463	»	10	»
Jungfer Gyulának vasrácsozatért	...	...	...	...	540	»	—	»
Oetl Antalnak vasrácsozat kötéseért	...	...	...	...	67	»	05	»
Scholz Róbertnek vasrácsozat kötéseért	...	...	...	...	27	»	—	»
Jablonszky Vinczének a feliratvésés és ara- nyozásért	...	...	...	...	74	»	50	»
Gregersennek fakorlátokért, emelvényért, stb.	...	...	...	...	247	»	75	»
Ybl Miklós tiszteletdíja	...	...	...	...	500	»	—	»
					<u>25.274</u>		frt	26 kr.
III. Leleplezési költségek:								
Koszorúk, guirlandok, jelvények stb.-ért	...	...	...	...	917	»	22	»
IV. Vegyesek:								
A bizottság jogtanácsosa által beadott részletes számadás alapján 1875—1882-ig kiadott utiköltség, kocsi- bér, levélbélyeg, papiros, nyomtatványok, hordárok stb.	...	...	...	...	624	frt	97	kr.
A pénztárnok által fizetett nyugtabélyeg, fordí- tási díj, alkuszdíj az értékpapírok vételénél	...	...	...	...	30	»	20	»
					<u>655</u>		»	17 »
V. Kamatok:								
A »Pannonia« magyar viszontb. intézetnek fizetett kamatok az ott letétben volt értékpapírokra adott kölcsönök után, különf. idő és összeg	...	...	...	...	1.345	»	73	»
					<u>49.192</u>		frt	38 kr.
A kiadás összege tehát ... 49.192 frt 38 kr.								

Átnézet:

A bevétel összege	...	...	...	...	54.467	frt	65	kr.
A kiadás	»	...	...	...	<u>49.192</u>	»	38	»
Maradvány	...	...	...	...	5.275	frt	27	kr.*

* A maradvány hova fordítását l. 41-ik lapon.

D)

Az ünnepély alkalmával a szoborra helyezett koszorúk jegyzéke:

	<i>A letevő</i>	<i>A koszorú-szalagok felirata</i>
1	A Petőfi-szoborbizottság tagjai	Petőfi emlékének.
2	Trencsén vármegye	Petőfinek.
3	N.-Várad város	Petőfi Sándor szellemének.
4	A kolozsvári egyetem ifjúsága	A költő emlékének
5	Kassa város	Petőfi Sándor emlékének.
6	Debreezen város	Petőfi Sándor emlékére.
7	Kolozsvári unitárius fótanoda ifjúsága	Petőfi iránti tiszteletének emlékeül.
8	Pozsonyi kath. főgymn. ifjúsága	A szabadság dalnokának.
9	Abauj-Torna vármegye	A szabadsághős emlékének. A nagy nemzet költőjének.
10	Wohl Janka és Stefánia	Mi a dicsőség? tündöklő szívárvány, A napnak könyvekben megtört sugára.
11	Budapest főváros	Petőfinek, a költőnek és szabadsághősnek.
12	Lőcsei állami főreáltanoda	Petőfi Sándor emlékének.
13	Kis-Kőrös város	Falevelet őszszel gyöngé szél is letép, Zászlós torony omlik, eltűn hatalmas nép, Csak egyen nem fog az enyészet ereje: E városon, a mely születésed helye.
14	A fővárosi egyesület	Petőfinek.
15	A budapesti V. ker. polgári-kör	Petőfi emlékének.
16	A budapesti német színház	Dem grössten Dichter Ungarns, als Zeichen der Huldigung. Die deutsche Kunst.
17	Névtelen Erzsébet román királyné (írói néven Carmen Silva)	Une alloratrice du grand poete Hongrois Petőfi Sándor.
18	A budapesti kegyes tanítórendi főgymnasium ifjúsága	Petőfi Sándor emlékének.
19	Az országos rabbiképző-intézet ifjúsága	Petőfi nagy szellemének.
20	Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye	Mienk vagy, bár egész világé szellemed, Pestmegye rónáin legfényesebb neved. Itt születél, itt vagy köztünk eltemetve, Szabadságért élő-haló sziveinkbe.
21	H.-M.-Vásárhely város	Mint a Mózes bokra hajdan, A dalnok szív ég olthatatlan És soha el nem ég.
22	A Szerajevóban élő magyar zsidók	Petőfinek.
23	A budapesti kereskedelmi akadémia ifjúsága	Petőfi, a legnagyobb magyar költő emlé- kének.
24	Az orsz. rajztanárképezde ifjúsága	Petőfi Sándornak, hazánk nagy költőjének.
25	A budapesti kir. magyar tud.-egyetem	A lánglelkű hazafi és költőnek emlékére.

A letéző

A koszorú-szalagok felirata

		... e hon határa Szűk bezárni az ő nagy nevét, Felemelte őt a hír karjára, Mint az anya kedvencz gyermekét. Dalát hallja róna, hegy, völgy tenger S a vén idő hozzányúlni nem mer, Nem tépi le a hirnek karjáról — Hisz maga is megifjul dalától.
26	Szeged város	
27	A sajtó munkásai	A szabadsajtó bajnokának.
28	Baja város	Petőfinek.
29	Szűcs János N.-Kőrösről	Petőfi Sándornak, mint életmentőnek.
30	Kisfaludy-társaság	Petőfi emlékének.
31	Sz.-Fehérvár város	1882. október 15.
32	N.-Kanizsa város	Petőfi Sándor, a szabadsághős dicső emléke.
33	A testvér-egyetem ifúsága	A szabadság lánglelkű költőjének.
34	Temesvár város	Petőfi Sándornak.
35	Kecskemét város	Petőfi emlékének.
36	Pozsony város	Petőfi halhatatlan emlékének.
37	Maros-Vásárhely város	Petőfi Sándornak.
38	Pancsova város	Petőfi Sándor, a nagy költő és hazafinak.
39	Liptó vármegye	A nemzet koszorús lantosának.
40	A budapesti IV. ker. főreáltanoda br. Eötvös önképző-köre	Petőfi szellemének.
41	Sopron város	Petőfi Sándor emlékének.
42	Kolozsvár város	Petőfi emlékének.
43	A magyar országgyűlés képviselőháza	Petőfi Sándor emlékének.
44	A budapesti kereskedő-ifjak társulata	Petőfi emlékének.
45	A kolozsvári nemzeti színház	Petőfi emlékének.
46	A kolozsvári felsőbb kereskedelmi iskola ifúsága	Petőfi Sándor halhatatlan költőnk emlékének.
47	A temesvári állami főreáliskola Petőfi önképző- köre	Petőfi Sándor emlékére.
48	A segesvári magyar kaszinó	Petőfi halála helyéről.
49	Magyar Tudományos Akadémia	Petőfi emlékének.
50	Mármaros megye	Petőfi Sándor emlékezetének. Legmesszebről ránk merengve néztek, Ködön át a mármarosi bérczek.
51	Az eperjesi kollégium magyar társasága	Petőfinek a költőnek és hősnék.
52	A budapesti kereskedelmi akadémia	Petőfi Sándor emlékének.
53	Sopron vármegye	Petőfi emlékének.
54	A nemzeti színház személyzete	Petőfi Sándor emlékének.
55	A budapesti VIII. ker. főreáltanoda Petőfi önképző-köre	Szabadság, szerelem, E kettő kell nekem, stb.
56	Pécs város	Élt és halt a hazáért, Emléke örök.
57	A budai kör	Petőfi emlékére.

<i>A letevő</i>	<i>A koszorú-szalagok felirata</i>
58 Az országos dalár-egyesület	Petőfi Sándor emlékének
59 A kolozsvári r. kath. gymnasium ifjúsága	Neved ragyog, miként az éj csillagsúgáros éjjelen.
60 Országos magyar izraelita tanító-egyesület	Petőfi emlékének.
61 M. kir. országos izraelita férfitanító-képző intézet	Petőfi emlékének.
62 Félegyházi tisztelői	Petőfi emlékének.
63 A budapesti kereskedelmi és ipar-kamara	Petőfi Sándor emlékének.
64 A nemzeti kaszinó	Petőfinek.
65 A budapesti népoktatási kör	Petőfinek.
66 A pesti polg. kereskedelmi testület	Petőfi Sándor emlékének.
67 A késmárki ág. ev. lyceum	A nagy költő szellemének.
68 A nemzeti kör	Petőfi Sándornak, a nép dalnokának.
69 Selmecz—Bélabánya város	Petőfinek, a honszerelem dalnokának tiszteletére.
70 A nemzeti színház igazgatósága	Petőfi szobrára.
71 M. kir. országos zeneakadémia	Petőfi Sándor kegyeletes emlékének.
72 Maros-Vásárhely sz. kir. város független polgárai: Lázár Ádám által	Dicső Petőfi Sándornak, halhatatlan népdalnoknak.
73 A rozsnyói ág. ev. főgymnasium Petőfi-köre	A nagy költő emlékének.
74 A budai főgymnasium ifjúsága	Petőfi emlékének. Tied vagyok, tied hazám, stb.
75 A sárospataki akadémiai ifjúság önképző-társasága	Petőfi emlékének.
76 A Petőfi-társaság	Petőfinek.
77 A budapesti II. ker. állami reáltanoda	Petőfi emlékének.
78 A budapesti VI. ker. állami főreáltanoda ifjúsága	Petőfi emlékének.
79 A nemzeti zenede	Petőfi Sándor emlékének.
80 A népszínház	A népköltőnek.
81 Kolozs megye közönsége	Petőfinek.
82 Jókai Mór	Petőfi Sándor emlékének.
83 Horváth Böske	Az álmok nem hazudnak. Takarjon bár a szemfödél. Dicső neved örökkön él.
84 Az iglói ág. főgymnasium önképző-társasága	Petőfi emlékének.
85 Székesfehérvári Vörösmarty-kör	Petőfi Sándor emlékének.
86 Az írók és művészek társasága	Petőfi emlékének.
87 Névtelen (II.)	Petőfi Sándor, a nagy költő tiszteletére.
88 A selmeczi ev. lyceum ifjúsága	Petőfi Sándor emlékének.
89 A budapesti ág. hitv. főgymnasium ifjúsága	Petőfi emlékének.

<i>A lctevő</i>	<i>A koszorú-szalagok felirata</i>
90 Az országos középiskolai tanár-egyesület	Petőfi emlékének.
91 Az eperjesi Széchenyi-kör	Petőfi emlékének.
92 Magyarországi általános munkáspárt	Petőfi Sándor emlékének.
93 A Petőfi-fordítók	Petőfinek.
94 Az állami paedagógium tanárai és ifjúsága	Petőfinek.
95 A pesti Lloyd-társaság	A halhatatlan költő emlékének.
96 A VI. ker. polg. fiú-iskola növendékei	1882. október 15.
97 Nagy-Bánya	Kegyelettel a költő szobrára. Oh mennyire szerettem a várost!
98 Nehrebeczky Natália, az ungmegyei veres kereszt-egylet nevében	Petőfi emlékének.
99 Torda-Aranyos vármegye	Petőfi emlékének.
100 Budapesti első targonczás betegsegélyző- és temetkezési egylet	Petőfi emlékének.
101 A budapesti ref. főgymnasium önképző-társasága	Petőfinek.
102 Athenaeum-társulat	Petőfi Sándor emlékének.
104 Az V. ker. kir. kath. főgymnasium ifjúsága	Petőfi Sándor hazánk nagy költőjének.
104 Munkácsy Mihály	Petőfi emlékének Munkácsy Mihály, 1882. október 15.

E)

Ezen mű megírásánál használt források:

A főváros tanácsi levéltárában őrzött tárgyiratok.
A Petőfi-szoborbizottság jegyzőkönyvei és iratai, melyeket Reményi Antal, volt bizottsági jegyző és jogtanácsos ur volt szives átengedni.
Lévay Henrik volt szoborbizottsági pénztárnok ur elszámolása.
Reményi Antaltól szerkesztett »Emlékkönyv« és a Budapesti napilapok.

